

ROMERE ELLER BARBARER?

Kultur og identitetsutviklingen i catuvellaunistammen før, under, og etter den romerske erobringen av Britannia.

Masteroppgave i historie
Universitetet i Oslo, våren 2009

Vidar Hemmingby

Forord

Jeg ønsker spesielt å rette en takk til min veileder Jon Iddeng, hvis tålmodighet og ordenssans har vært til uunnværlig hjelp. Min biveileder Johan Rasmus Brandt har også hjulpet med gode råd underveis.

Seminargruppen med oss antikkstudenter har videre vært til stor hjelp både faglig og sosialt. Tusen takk til dere alle for glimrende innspill på til tider lite originale utkast.

Jeg vil dessuten takke min bror, hvis innsatsvilje og pågangsmot, både har satt et eksempel til etterfølgelse, samt vært til stor inspirasjon og provokasjon når jeg trengte det som mest.

Takk også til alle dere som har lest denne oppgaven underveis. Ingen nevnt, ingen glemt. Jeg er evig takknemlig, men har akk så lite å tilby.

Til sist vil jeg gjerne rette en stor takk til meg selv. Hvis disse linjene blir lest betyr det at jeg lever i beste velgående, både fysisk og psykisk. Du har vært flink tross alt Vidar! Alle feil og mangler er selvfølgelig din skyld alene.

Vidar Hemmingby
Blindern 09.05.2009

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
INNLEDNING	6
Problemstilling	6
Fremgangsmåte.....	7
Avgrensinger og gjennomføring.....	8
DEL I: BAKGRUNN OG KULTURUTVEKSLING.....	11
1. Den tradisjonelle framstillingen av Britannia	11
Bakgrunn, kildematerialet og svakheter	11
Briter i jernalderen.....	13
Julius Caesar og Cassivellaunus	15
Roma og Britannia fram mot erobringen.....	17
Claudius' anneksjon	25
Cornelius Tacitus om den senere erobringfasen	28
Oppsummering av problemene med den tradisjonelle framstillingen.....	29
2. Kulturpåvirkningen mellom romere og barbarer	31
Kultur.....	31
Romersk kulturpåvirkning.....	33
Romanisering.....	33
Kulturrevolusjon.....	37
Kreolisering	39
Romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering videre i analysen	40
3. Oppsummering av del I.....	42
DEL II: FRA CAESAR TIL EROBRING	44
4. Catuvellaunistammen i det førromerske Britannia.....	44
Politiske og kulturelle konsekvenser av Caesars invasjoner	44
Britannias barbarer og Augustus' urbaniseringsprosess.....	49
Sosial og kulturell identitet blant britiske eliter	50
Torc som symbol	53
Romerske gaver i Britannia	55
Vin og latin som maktkonsolidering	59
Hvor ble det av druidene?.....	61
5. Erobringen av symbolet Britannia.....	69
Symbolet Britannia	70
Claudius propaganda	73
6. Oppsummering av del II.....	75
DEL III: BRITANNIA – EN DEL AV IMPERIET.....	77

7. Provinsen Britannia og catuvellaunistammen	77
Provinsadministrasjon i Britannia	78
Urbanisering	81
Forfedrekulter og keiserkulen	90
Lokale kulter.....	93
Ikonografi og kunst.....	97
Boudiccaopprøret og dets retning.....	99
8. Livsstil: et kulturelt skille?	102
Villautbredelse og rundhus	108
Forbrukerkultur.....	109
Synet på kroppen	113
9. Oppsummering av del III:	116
DEL IV: ALTERNATIVER TIL ROMANISERING	118
10. Refleksjoner om kulturpåvirkning	118
11. Romere mot røkla.....	123
KONKLUSJON	125
Tillegg I: Verulamium.....	129
Tillegg II: Camelodunum	130
Tillegg III: Myntutbredelse hos britiske stammer:.....	131
Tillegg IV: Antatte stammer i Britannia og de sydøstlige dynastiene	132
BIBLIOGRAFI.....	133
Forkortelser	133
Myntreferanser:	133
Oversettelser:.....	133
Sekundærlitteratur:	133

INNLEDNING

Jeg antar at du ikke forventer at noen av dem skal være kyndige innen litteratur eller musikk.

Cicero om britene i påvente resultatet av Caesars invasjoner
Epistulae Ad Atticum 4. 16. 7. (egen oversettelse)

Problemstilling

Formålet med denne oppgaven er å undersøke hva som skjedde med britisk kultur i møte med romerne - og hvordan vi best kan karakterisere den kulturelle utviklingen i perioden. To spørsmål vil legge grunnlaget for en slik forståelse: Hvilke problemer er knyttet til romerske tekster og arkeologi når det gjelder kulturpåvirkning? Og hvordan kan vi best spore og tolke kulturpåvirkning? Disse teoretiske spørsmålene vil utgjøre grunnpilarene for videre forståelse og fordypning fordi de er nødvendige forutsetninger for å kunne svare på det primære spørsmålet i denne fremstillingen: Hva kan kildematerialet og tolkningen lære oss om kulturmøter mellom erobrer og de erobrede i forhold til aktører, grupper og utviklingen av kulturelle identiteter?

Disse problemene har sitt utspring i debatten knyttet til *romaniseringsbegrepet* som sentral forklaringsmodell på den kulturelle utviklingen i romerske provinser. Denne tradisjonelle forklaringen har nemlig hatt som utgangspunkt at romersk kultur relativt lett slo igjennom i provinsene og kom til å påvirke barbarenes levevis. Begrepet er ikke nødvendigvis på kollisjonskurs med skriftlige og arkeologiske kilder. Romerske skriftlige kilder forteller om barbarer som svært lett tok til seg romersk kultur og vi vet at romerske elementer er sterkt representert blant det arkeologiske kildematerialet. Dette kan imidlertid problematiseres. Gir de skriftlige kildene et riktig bilde av situasjonen? Hvordan kan vi forvente at disse speiler et korrekt bilde av forholdet mellom romere og såkalte "barbarer"? Hva tenkte egentlig barbarene om romersk kultur? Hvordan kan vi være sikre på at romerske gjenstander i provinsene både før og etter erobringen, betydde det samme for briter som for romere? Hvem var det egentlig som brukte romersk kultur i livet sitt, hvem gjorde det ikke, og hvilken hensikt hadde de? Hvordan skal vi dessuten tolke forandringer i kulturelle uttrykk og levevis i provinsene blant britene? Slik spørsmål er nødvendige å svare på hvis en ønsker å kartlegge forholdet i provinsene og lære mer om menneskene som levde der.

I takt med at det arkeologiske kildematerialet har blitt bedre kartlagt, og synet på kulturpåvirkning på koloniserte folkeslag har endret seg, har romaniseringsbegrepet på mange måter blitt en klump om foten når problemer knyttet til kildematerialet skal besvares. To ofte brukte begreper, *kulturrevolusjon* og *kreolisering*, har i stedet seilet opp ved siden av romanisering som sentrale forklaringsmodeller på livet i provinsene. Jeg ønsker i denne oppgaven å undersøke hvordan disse tre begrepene, med bakgrunn i kildematerialet vi har til rådighet, forklare kulturmøtet mellom romere og briter? Hva er forskjellene mellom dem og hvordan kan disse begrepene gi oss konkret kunnskap om forholdet mellom ulike kulturer i Britannia?

Fremgangsmåte

Motsetningene mellom romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering vil bli sett på som en anledning til å vurdere disse opp mot hverandre. Jeg ser det derfor nødvendig å foreta en sammenligning mellom disse, og kildematerialet knyttet til et konkret område. Denne oppgaven vil derfor bruke *catuvellaunistammen* i Sør-Britannia som casestudie for å tolke kulturpåvirkningen mellom Romerriket og *Barbaricum* i antikken. Catuvellaunistammen holdt til i et område var sentrale i møtet med Caesar. De var videre en sentral stamme i utviklingen på øya fram mot erobringen. Etter erobringen har Martin Millet holdt frem at dette var et av områdene hvor ”romaniseringen” vant best fram.¹ Catuvellaunistammen burde derfor være et godt utgangspunkt for å analysere kulturpåvirkningen mellom erobrere og de erobrede.

Den kulturelle utviklingen i catuvellaunistammen vil i denne oppgaven dermed bli analysert ved å trekke fram tre tolkningsalternativer: romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering. Gjennom kildestudier og komparasjon skal jeg finne ut om disse begrepene er egnet til å forklare hvilke aktører og kulturelle identiteter som vant frem og kom til uttrykk i Britannia, og hvorfor og hvordan særegne kulturelle uttrykk oppsto?

Det er dessuten grunn til å lure på om noen av begrepene fremstår som bedre enn andre, eller for den saks skyld, duger noen av dem i det hele tatt? Hva taler for de ulike tolkningsalternativene og hva taler mot dem? For at et av disse begrepene skal bli ansett for å være mer nyttige enn de andre for å forstå kulturpåvirkning, bør begrepet makte å gi plausible

---

¹ Millet 1990: 100.

forklaringer på uklarheter og utfordringer i kildematerialet. Jeg regner ikke med at ett begrep skal dominere over de to andre på alle områder, men jeg vil konkludere om noen av begrepene er bedre enn de andre innefor områdene jeg diskuterer. Dette betyr ikke at det samme begrepet vil fortsette å dominere i andre casestudier, bare at dette begrepet egnet seg best til å kartlegge utviklingen i catuvellaunistammen på dette området. Det er nemlig også et mål at begrepene sammen kan gi et samlet godt bilde av kulturutviklingen i provinsene ved å stå som motsetninger til hverandre og belyse ulike sider av samme fenomen. Dermed bør det være mulig å argumentere og drøfte ulike funn og konkludere deretter.

Målet med metoden brukt i denne oppgaven er derfor ikke bare at den skal være et godt redskap for å gi en god fremstilling av catuvellaunistammens møte med romersk kultur. Hvis disse begrepene hver for seg representerer gode størrelser kan de kanskje også si noe generelt om kulturell påvirkning mellom romere og barbarer i antikken, og dermed også brukes på andre casestudier? En forståelse av hvordan ulike kulturer interagerer kan bidra til økt kunnskap om livet i provinsene, og sannsynligvis nyansere egosentriske holdinger som ofte stammer fra romerske kilder.

Avgrensinger og gjennomføring

Britannia vil i denne oppgaven referere til dagens England, Wales og Skottland. Betegnelsen vil bli brukt om øya både før og etter den romerske erobringen. Dette til tross for at Britannia først og fremst er det romerske provinsnavnet og at romerne i tidligere tider omtalte øya ved andre navn.² Det vil forøvrig alltid komme klart fram i teksten om det er snakk om det førromerske Britannia eller Britannia som provins. Fremstillingen videre er nemlig ikke begrenset til britisk romertid da jeg finner det hensiktsmessig å sette fokuset på den kulturelle utviklingen i forkant av Britannias provinshistorie, for deretter å sammenligne denne med utviklingen etter annekasjonen. Kontakten mellom britiske stammer og Romerriket begynte nemlig allerede med Julius Caesars' invasjon av øya i år 55 og 54 fvt.. Selv om hans betydning nedvurderes av Tacitus, som sier Caesar ikke ga "denne erobringen i arv til sine efterfølgere, men henledet snarere deres oppmerksomhet på landet."³, kan det argumenteres for at Caesars invasjon la sterke føringer på kulturmøtet mellom romere og briter fram mot

---

² Pliny den eldre bruker Albion (*NH* 4. 102). Coolinwood 1936: 30-31 har vist at Caesar brukte Britannic om de britiske øyene, men at Pretannic imidlertid var det opprinnelige navnet som ble brukt av både Diodorus Siculus, Strabon og andre. Å bruke disse om hverandre er imidlertid lite hensiktsmessig. På engelsk blir *Britain* ofte brukt, men det finnes ingen god oversettelse på norsk og jeg velger dermed å holde fast på Britannia.

³ Tac. *Agr.* 13.

Claudius' anneksjon nesten hundre år senere, i år 43 vt, og som gjorde Britannia til provins. Deretter vil oppgaven ta for seg den tidlige provinshistorien fram mot Marcus Aurelius' død i år 180 vt., som regnes som slutten på *Pax Romana*. Dette markerer ikke et absolutt skille, og oppgaven vil sjelden bevege seg så langt. Oppgaven er begrenset til å studere *møtet* mellom romersk og britisk kultur og jeg velger derfor å styre unna et Romerrike i identitetskrise hvor indre stridigheter, samt kristendommens inntog, satte sterke føringer på den romerske kulturen.

Del I vil gi en tradisjonell framstilling av utviklingen i Britannia før og etter annekteringen. Skriftlige og arkeologiske kilder, og problemene knyttet til disse, vil tas med kronologisk. Jeg vil ta opp en del ubesvarte spørsmål i den tradisjonelle framstillingen som åpner for at det er hensiktsmessig å tolke det eksisterende kildematerialet på nye måter. Jeg kommer også til å trekke fram hvordan jeg forstår begrepet kultur og hvordan romaniseringsbegrepet langt på vei hindrer forståelsen vår av kulturpåvirkning i antikken. Fordi det i tillegg er svært bredt vil jeg gi en mer innsnevret og konkret definisjon på romanisering som kan sammenlignes med definisjoner av kulturrevolusjon og kreolisering. Jeg vil deretter foreslå at romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering kan brukes mot hverandre for å forklare den kulturelle utvikling i møtet mellom barbarer og romere.

Del II vil se det skriftlige og arkeologiske kildematerialet i catuvellaunistammen før erobringen i lys av romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering? Jeg kommer til å analysere hvilke av dem som er best egnet til å forklare dette møtet mellom romersk og britisk kultur på bakgrunn av hvorvidt de kan forklare britiske høvdingers relasjoner til Romerriket og framveksten av dynastier i Britannia i samme perioden. I tilknytning til Claudius' senere erobring kommer jeg til å vurdere hva Britannia betydde for romerske keisere, hvilke grupper erobringen var problematisk for, og hvilke den kan ha vært gunstige for. Til slutt vil jeg gi en oppsummering hvor jeg vurderer hvilke begrep som best ser ut til å forklare kulturutviklingen i perioden før erobringen.

Del III kommer først til å ta opp begrepene til ny vurdering som gjør at de kan tilpasses Britannia som romersk provins. Jeg vil også innledningsvis presentere debatten knyttet til hva eller hvem som preget den kulturelle utviklingen i Britannia. Deretter vil jeg analysere urbaniseringen av byene i catuvellaunistammen i lys av romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering. Videre vil jeg også trekke inn den religiøse sfære i form av kulter, samt

fremstillinger i kunst og billedbruk. Jeg vil også drøfte videre om det fantes et skille mellom briter, og deres forhold til romersk kultur, og om dette kom til uttrykk gjennom deres livsstil. Forskjeller mellom grupper og hvordan de tre begrepene forklarer dette vil også være nødvendig å svare på. Jeg vil oppsummere ved å vurdere hvorvidt de ulike begrepene ser ut til å samsvare med kildematerialet

Del IV vil vurdere om de ulike begrepene maktet å gripe tak i kulturutviklingen i Britannia og hvorvidt de egner seg bedre enn det tradisjonelle romaniseringsbegrepet for å forstå kulturpåvirkningen. Er de tre begrepene komplette nok for å kartlegge catuvellaunistammen, eller bør det også tas andre hensyn? Dessuten kommer jeg til å drøfte om bruken av disse begrepene i catuvellaunistammen også kan si noe generelt om forholdet mellom briter og romere eller til og med barbarer og romere.

Selv om ikke utfallet av denne fremstillingen skulle bli entydig og klart er det et mål i seg selv at denne vurderingen vil belyse kulturpåvirkning mellom briter og romere fra flere sider, slik at en kommer nærmere ulike aktører og grupper som var sentrale i møtet mellom romersk og britisk kultur og dermed øke forståelsen av livet i romerske provinser.

DEL I: BAKGRUNN OG KULTURUTVEKSLING

Hvem var så de første mennesker som slo seg ned i Britannia? Hvor kom de fra?
Som en kunne vente blant barbarer har britene ikke større greie på det

Tacitus
Agricola. 11

Denne delen vil først gjøre rede for de vanligste fremstillingene av forholdet mellom briter og romere. Kildematerialet vil bli tatt opp kronologisk for å belyse forholdet mellom kildene og hvordan begrepet romanisering forenkler møtet mellom briter og romere i så stor grad at det ikke klarer å svare på sentrale spørsmål. Deretter vil jeg drøfte kulturpåvirkning og argumentere for at bruken av begrepet romanisering sjeldent utgjør noen historisk verdi. Andre begreper, som kulturrevolusjon og kreolisering, kan møte det tradisjonelle romaniseringsbegrepets utfordringer på en bedre måte. Disse begrepene har derfor blitt mye brukt de siste årene, men heller ikke helt uten problemer. For sammenligning som metode finner jeg det hensiktsmessig først å bruke en ny definisjon av romanisering som er smalere og mer nøyaktig. Ved å sette dette begrepet opp mot kulturrevolusjon og kreolisering håper jeg å legge til grunn for en god analyse av kulturutviklingen mellom catuvellaunistammen og romere.

1. Den tradisjonelle framstillingen av Britannia

Kildene er ofte vage når de omtaler Britannia og britene. Mange tolkninger som ikke nødvendigvis kan støttes empirisk, har likevel blitt bygget videre på av moderne historikerne. Dette kapittelet vil ta utgangspunkt i den tradisjonelle oppfatningen av forholdet mellom romere og briter fra Caesars invasjon, og inn i den tidlige provinshistorien. Målet er å presentere kildematerialet, samt belyse usikre momenter og problemer. Disse problemene har ofte en forbindelse til romaniseringsperspektivet fordi det preger måten en tolker forholdet mellom erobrere og de erobrede.

Bakgrunn, kildematerialet og svakheter

Pytheas fra Massilia (Marseilles), skal visstnok ha utforsket Britannia allerede 320 fvt., men vi har ingen direkte kilder til denne ferden. Plinius den eldre (år 23 - 79 vt.) refererer imidlertid til informasjon gitt til oss av historikeren Timaeus (ca. 345 – ca. 250 fvt.), og som etter all sannsynlighet har kommet fra Pytheas. Senere kilder som Diodorus Siculus og Julius

Caesar ser også ut til å ha hentet informasjon fra Pytheas.⁴ Romerske kilder om Britannia er imidlertid ikke særlig omfattende, og ofte korte og generelle om ressurser og klima. I tillegg er de svært egosentriske. Dessuten ble Britannia sett på som noe mystisk og eksotisk, noe som igjen åpnet for at romerske skribenter kunne knytte britene til gamle myter som trojanere, havguden Oceanus og andre mytologiske skapninger. Øya var også egnet til å skildre hendelser og personer som speilet forholdene i Roma.⁵ Altså en veldig spennende indirekte/skjult samfunnskritikk, men ikke særlig nyttig for å forstå hva britene egentlig gjorde eller tenkte.

Britannia er kanskje den best arkeologisk dokumenterte romerske provinsen vi har. Romerske luksusvarer og andre gjenstander opptrer i Britannia allerede før erobringen. Inspirert av Roma preget også enkelte stammer mynter. Tendensen mot ”romerskhet” inn i provinstiden fortsatte med blant annet monumentbygging og villaspredning. De skriftlige kilder vil derfor tjene mye på å bli satt opp mot arkeologiske funn, men også i arkeologien kan det finnes skjevheter. Noen arkeologiske gjenstander er lettere å spore enn andre. Bygninger av stein holder seg for eksempel bedre over tid enn tre og skinn. Dette gjør igjen at slikt kildemateriale vil være overrepresentert hos rike eliter som begynte å bygge monumenter og hus av stein. Videre vekker de forskjellige funnene interesse hos ulike forskere. De som er interessert i jernalderen knytter ofte sine funn til denne tiden, mens romanister ofte jager etter romersk byggeteknikk og monumenter av stein. Dette kan i tillegg til å skille de to gruppene fra hverandre også gi et dateringsproblem: Rundhus av tre eller skinn kan nemlig ende opp med å bli datert til eldre tider enn et hus av stein selv om de ble bygget på omtrent samme tid

Til tross for at disse problemene er allment kjent, har førromerske historikere og arkeologer ofte tegnet hvert sitt bilde av forholdene i Britannia. Simon James gir for eksempel følgende anekdote fra det arkeologiske miljøet i Storbritannia (2001):

(...) despite increasing convergence of philosophy and methodology, there is still insufficient interaction between prehistorians and Romanists in Britain. This is partly due to deeply-felt emotional barriers: classically-trained scholars find the technical discourse of many prehistorians impenetrable, alienating and pretentious, while a prominent British Iron Age specialist recently said to me, “I *hate* the Romans”, and

---

⁴ Ireland 1996: 14.

⁵ Britene blir før erobringen sammenlignet med de gamle Trojanere og etter erobringen blir Boudicca fremstilt som en god leder og en kvinne, altså Keiser Neros motstykke.

was less than half-joking. Such emotive reactions can be a powerful force constraining the course of research.⁶

Denne kløften skaper ikke bare et skille mellom førromerske og romerske arkeologer og historikere, men også mellom forhistorie og historie, barbarer og romere. Én ting er at romerne gjennom sine egne kilder skiller seg selv fra ”de andre”. En annen ting er at historikere og arkeologer ikke bare studerer det samme møtet med ulike tilnæringsmåter, men også deler historien inn i epoker som verken romere eller barbarer kan ha vært klar over. Er det dermed egentlig så sikkert at Claudius’ erobring representerte et veiskille for utviklingen av britisk kultur? En framstilling av forholdet mellom briter og romere må tvert imot ta hensyn til at Romerriket og Barbaricum ikke bare eksisterte side om side, men de kom også til å overlappes hverandre. Selvsagt påvirket de hverandre konstant, men også på ulike måter til ulik tid.

Problemer knyttet til både skriftlige og arkeologiske kilder har likevel ikke hindret historikere i å fremme mange oppfatninger om britene. Disse står igjen i dag kanskje mer takket være deres lange levetid i historieforskningen, snarere enn deres direkte sannhetsgehalt. Videre i dette kapitlet vil jeg kronologisk ta opp flere av disse påstandene, som på mange måter har begynt å skape problemer for en detaljert og god framstilling av Britannia.

Briter i jernalderen

Særlig før annekasjonen ser Britannia for romerne ut til å ha vært et sted for myter og overdrivelser. Romerske forfattere var ofte uenige om både størrelsen på øya,⁷ og hvor britene kom fra.⁸ Våre arkeologiske kunnskaper om britene er også begrenset, men vi vet at kopier av mynter fra kontinentet ble utbredt på den sørøstlige delen av øya. På de tidligste myntene sto motiver av hester sentralt, forøvrig et fellestegn for et stort utvalg nordeuropeiske mynter i jernalderen.⁹ Ellers ser det ut til at det er liten grunn til at havet mellom kontinentet og Britannia skulle ha blitt oppfattet som et hinder blant menneskene som levde der i jernalderen. Når det gjelder handel var langtransport over vann alltid det billigste i romertid, selv med

---

⁶ James 2001: 188.

⁷ For en sammenligning, se Jones & Mattingly 1990: 18.

⁸ Diodorus Siculus (5. 21. 3-4) hevder britene er innfødte men med trojanske skikker fra tidligere tider. Tacitus (*Agr.* 11) gir britene en rekke opprinnelsesland basert på utseende.

⁹ Creighton 2000: 45-47.

gode veinett, som ble bygget i provinser som Gallia og Britannia.¹⁰ Betydningen av havet som handelsvei må derfor ha vært minst like gjeldende før erobringen. Båter ble også brukt til å seile opp elver og det er neppe tilfeldig at de fire mest brukte avreisestedene fra kontinentet til Britannia var fra utløpet av de fire store elvene; Garonne, Loire, Seinen og Rhinen.¹¹ Havet representerte således ikke en økonomisk hindring, men må snarere ha stimulert handel og kontakt mellom de britiske øyer og kontinentet.¹² I jernalderen kan dette være med på å forklare likheter i samfunnsstruktur mellom galliske og britiske stammer enten dette var et resultat av handel, migrasjon eller andre bånd mellom stammer på tvers av kanalen. Romerske forfattere støtter også opp under at det foregikk omfattende handel mellom Britannia og kontinentet (det da romerskkontrollerte Gallia) både før og etter erobringen.¹³ Plinius den eldre nevner sågar langdistansehandel i form av britisk tinn til middelhavsområdet.¹⁴ Hva britene fikk igjen for disse varene er mer usikkert. Caesar nevner at britene importerte kobber, og Strabon nevner smykker, glass og andre ”trivielle gjenstander”, men vi vet lite om omfanget av handelen.¹⁵

Enkelte britiske stammer i sør og øst på øya, i likhet med mange galliske stammer på kontinentet, drev med myntproduksjon. Colin Haselgrove presenterer kanskje den enkleste forklaringen på bruken av mynter kun i sørøst. Han peker på at bruken av husdyr var mer utbredt i nord og vest, og derfor lett kunne brukes som erstatning for valuta.¹⁶ Det er imidlertid også en mulighet at det kan ha vært snakk om en ulik samfunnsstruktur mellom sør og nord, samt at stammer nærmest kontinentet ble inspirert av utviklingen i Gallia. Den originale inspirasjonskilden for både *Gallo-Belgisk* og *Britisk* stil var imidlertid romerske mynter. Mynter av type *gallo-belgisk A-C* opptrer i kildematerialet fra Britannia fra midten av det andre århundre til midten av første århundre fvt.¹⁷ Det kan ikke utelukkes at noen av disse faktisk ble produsert i Britannia, men navnet har likevel blitt sittende fast.¹⁸ De første sikre britiske myntene som ble produsert er derimot de som kalles type *Britisk A*. Disse imiterte

---

¹⁰ Greene 1986: 41. Greene gir et overslag over de ulike transportmetodenes kostnader i forhold til hverandre i Romerriket som helhet, og viser til at langtransport var over 20 ganger dyrere over land enn til vann.

¹¹ Strabo 4. 5. 2.

¹² Potter 2002: 19.

¹³ Strabo (4. 5. 2.) nevner korn, husdyr, gull, sølv, jern, skinn, slaver og jakthunder. Tacitus (*Agr.* 12.) nevner også gull sølv og edelmetaller. Caesar (*B Gall.* 5. 12.) selv nevner tinn og jern. Diodorus Siculus (5. 22.) nevner Tinn igjen. Plinius den eldre (*NH* 34. 164) nevner bly. Sveton, (*Iul.* 47.) hevder nokså tvilsomt at Caesar invaderte Britannia på grunn av perler.

¹⁴ Plin. *NH.* 4. 104.

¹⁵ Caes, *B Gall.* 5. 12; Strabo 4. 5. 3.

¹⁶ Haselgrove 2004: 15.

¹⁷ Creighton 2000: 28.

¹⁸ Creighton 2000: 28-30.

typen *gallo-belgisk C* fra kontinentet, men motivet (en hest) ble mer abstrakt.¹⁹ Kopieringen innebar at produsentene ikke direkte valgte motiv, men deler av bildet fra stempelet ble kuttet ut og små endringer gjort.²⁰ Større valgfrihet enn dette ble ikke benyttet, men Caesars invasjon skulle endre på dette.

Julius Caesar og Cassivellaunus

Caesar omtaler Gallia og sine invasjoner i Britannia i *Commentarii de Bello Gallico*. En finner her kontakt med galliske og britiske høvdinger, men lite om dypere påvirkninger mellom Caesar og folkeslagene han møtte. Caesar hadde ambisjoner som en må regne med at preget hans fremstilling av ham selv som hærfører og barbarene. Han var avhengig av å vinne kriger i Gallia for å skaffe seg krigsbytte og ikke minst ære i Roma. Jakt på ære kunne i seg selv ikke brukes som gyldige grunner til å invadere Britannia hele to ganger. Overfarten kan overfor Roma derimot ha blitt forsøkt rettferdiggjort på en annen måte. For det første skriver Caesar at Britannia tok imot flyktninger som hadde kjempet mot ham i Gallia.²¹ For det andre understreker han at gallerne hadde fått forsterkninger fra Britannia når de hadde kriget mot ham og at det strategisk sett ville være lurt å se øya med egne øyne for å bli kjent med den og stammene der.²² Etter den første invasjonen nevner Caesar gisler han hadde blitt lovet av britene, men som bare to stammer hadde sendt, og med dette ble grunnlaget lagt for enda en invasjon.²³ Som om ikke dette var nok, utdyper han enda en gang senere i boken at innbyggerne på kysten hadde kommet fra belgiske områder for å plyndre og føre krig når de bosatte seg der.²⁴ Alle disse relativt svake begrunnelsene kan tyde på at Caesar prøver å rettferdiggjøre sin invasjon ved å gå til krig mot flyktninger og røvere fra kontinentet og ikke britiske innfødte per sé. Det kan altså ha vært lettere å argumentere for en *gallerkrig*, mens en samtidig ønsket å høste litt av æren som lå i å ta Britannia. Selv om Caesars tekster er en førstehåndsberetning er det altså god grunn til å være skeptisk til ham som kilde. Likevel er det først med hans to invasjoner i år 55 og 54 fvt. at vi får et nærmere inntrykk av britene.

---

¹⁹ Creighton 2000: 31.

²⁰ Creighton 2000: 33.

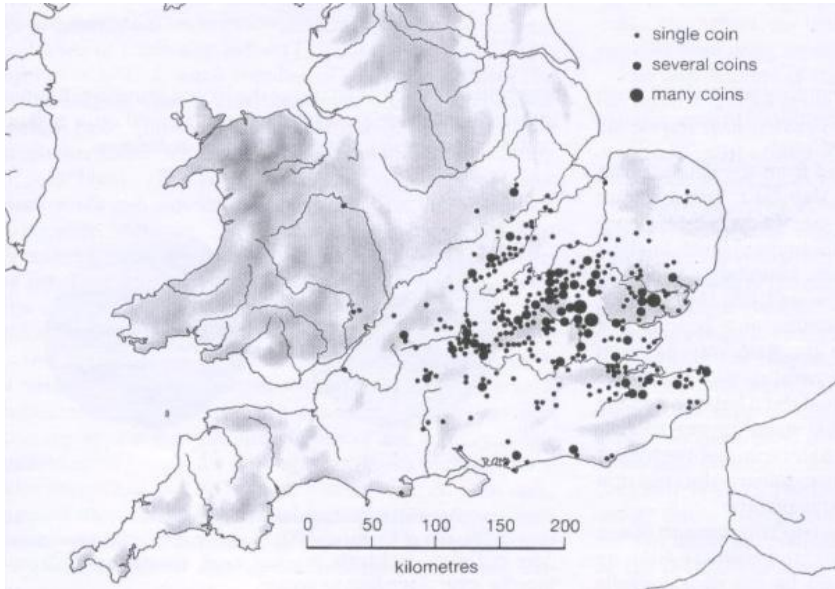
²¹ Caes. *B Gall.* 2. 14.

²² Caes. *B Gall.* 3. 20.

²³ Caes. *B Gall.* 4. 38.

²⁴ Caes. *B Gall.* 5. 12 Britenes kontakt med Caesar vil sannsynligvis ha vært preget av et høyt politisk spill hvor britiske høvdinger enten prøvde å innnynde seg eller skape avstand til romerne. Når Caesar omtaler britene i sør som immigranter, mens de som lever i innlandet er innfødte er det interessant med tanke på påvirkning fra kontinentet og britiske stammers identitet, men igjen blir dette usikkert fordi stammer lenger inn på øya kan imidlertid ha prøvd å legitimere sin egen posisjon relativt i forhold til stammer langs kysten.

Caesar skriver om sine kriger mot britene at ”De var blitt enige om å overlate krigsledelsen til Cassivellaunus, hvis land grenser mot kyststatene ved en elv som heter Themsen, omkring åtti mil fra havet.”²⁵ Denne beskrivelsen samsvarer med catuvellaunistammens utbredelse hvis vi ser på spredningen av dynastiets mynter (figur 1.1.)

Figur 1.1: Oversikt over utbredelsen av mynter fra høvdingene Tasciovarus, Addedomarus, Dubnovellaunos, Cunobelinus og Epaticus fra catuvellauni/trinobantesstammen. Illustrasjonen er hentet fra Jones & Mattingly 1990: 52.

Det er på dette grunnlaget Catuvellaunistammen kan avgrenses til området nord for Themsen i førromersk tid (dagens Herfordshire). Deres hovedsted antas opprinnelig å ha vært *Verulamium*, et *oppidium* ved dagens St Albans, nordvest for London (Tillegg I). Trinobantes oppidium *Camelodunum* ved dagens Colchester (Tillegg II) utgjør også et sentralt og viktig område i arkeologisk sammenheng fordi det ser ut til å ha blitt innlemmet i catuvellaunistammen på et senere tidspunkt og blitt et viktig område, om ikke også et nytt høvdingsete.²⁶

En kunne kanskje forvente at Caesar skulle fremstå som et militært og politisk geni i møtet med disse stammene dersom ære var hans eneste motiv, og at disse dermed ville bli framstilt som villere, mektigere og mer krigerske enn de egentlig var. Derfor kan det virke rart at til tross for at noe krigsbytte og diplomatiske bånd nevnes, får leseren ofte inntrykk av at Caesars

²⁵ Caes. *B Gall.* 5.11.

²⁶ Todd 1981: 47-52. De opprinnelige navnene var *Verlamion* og *Camelodunon*, men jeg har i denne oppgaven, i tråd med mange andre fremstillinger om emnet, valgt å holde meg til *Verulamium* og *Camulodunum*, som var navnet disse byene fikk i provinstid.

overfart var en militær fiasko.²⁷ Felles for motgangen romerne møter er imidlertid at de ikke var direkte skapt av britene selv, men av været, eller mer korrekt, havet. Oceanus var på mange måter Neptuns ”storebror” og ble sett på som en stor elv som omkranset hele den kjente verden. Ved å krysse over til Britannia overvant ikke Caesar, bare stammer fra et perifert område av verden, men også et element og en gud romerne hadde stor respekt for. Britenes krigsvogner fremsto riktignok som irriterende, men kun for en hær uten kavaleri, og dette skyldtes havet.

Til tross for flere alvorlige tilbakeslag og briter som ikke alltid holdt hva de lovet, ble enden på visa at Caesar sluttet fred med *Cassivellaunus*.²⁸ Han krevde gisler (obsides) og påla britene en årlig skatt.²⁹ Han forbød dessuten Cassivellaunus å plage nærliggende stammer og reiste hjem for vinteren når gislene var ankommet.³⁰ Vi hører ikke noe mer om denne skatteleggingen og gisseltakingen i kildene. En vanlig oppfattelse har derfor vært at britene rett og slett ikke betalte skatten.³¹ Fravær av bevis er ikke nødvendigvis bevis for fravær, så en slik slutning er ikke logisk gyldig. Da sier man dessuten samtidig at de gislene Caesar tok, enten ble levert tilbake svært fort, eller var ubetydelige som pressmiddel siden de så lett kunne glemmes av britene. Det finnes ingen bevis for en slik påstand, og det er like sannsynlig at skatten ble betalt, noe for eksempel Sheppard Frere hevder.³² Jeg skal komme tilbake til dette problemet, men først se nærmere på hva de senere skriftlige kildene sier om britene.

Roma og Britannia fram mot erobringen

Britannia forsvinner nærmest fra de skriftlige kildene i perioden mellom Caesars invasjon og Claudius’ erobring i år 43 vt.. Øya dukker likevel opp ved noen anledninger: Først hører vi i *Res Gestae* om en *Tincommius* fra Britannia som kom til Roma rundt år 25 fvt., og hyllet Augustus.³³ *Res Gestae* er ellers full av lovord om Augustus gjerninger, men at det var diplomatiske forbindelser mellom Augustus og britene støttes også av Strabon. Han skriver på

---

²⁷ På den første turen kom det fram at båtene var lite egnet for landsetting (4. 24-25), noe som igjen skapte vanskeligheter i møtet med briter på stendene. Kavaleriet kom heller ikke i land som planlagt (4. 26) og dette hindret romerne i å forfølge britene når de flyktet. I tillegg ble romerne overrasket av storm og mistet skip og kontakt med kontinentet (4. 29), noe britene selvfølgelig prøvde å utnytte (4. 30-33). Den andre turen gikk noe bedre.

²⁸ Caes. *B Gall.* 5. 22.

²⁹ Caes. *B Gall.* 5. 22.

³⁰ Caes. *B Gall.* 5. 22.

³¹ Todd 1981: 27.

³² Frere 1987: 27.

³³ Aug. *Res Gestae.* 32.

denne tiden og nevner høvdinger fra Britannia som etablerte vennskap med Augustus, ofret på Capitolium, og som han sier ”har nærmest gjort hele øya til romersk eiendom.”³⁴ At Britannia var i Romerrikets søkelys i perioden mellom Caesar og Claudius hører vi også av Dio Cassius. Han skriver ved to anledninger om at Augustus hadde tenkt til å føre tropper inn i Britannia, men at han slo fra seg disse tankene da det så ut til at britene skulle komme til enighet med ham, samt at det brøt ut uro i Gallia.³⁵ Sveton omtaler videre en *Cunobelinus* som *rex Britannorum*, konge over britene.³⁶ Dette kan vitne om at han hadde en slags offentlig godkjennelse fra Roma til å regjere over en stor gruppe briter.³⁷ Caligula, Claudius forgjenger, skal på sin side ha mottatt en overgivelse av øya fra Cunobelinus’ sønn *Adminius*, som visstnok hadde havnet i konflikt med faren. Dette var tydeligvis nok til at Caligula kunne erklære erobringen for vellykket, be soldatene samle skjell på kysten som krigsbytte, og belønne dem med 100 denarii.³⁸ Caligulas ”galskap” er velkjent i kildene, men selv når man tar høyde for dette må denne fremstillingen klassifiseres som merkelig. De romerske historikernes latterliggjøring av denne hendelsen og Caligula som person bidrar til at denne fremstillingen vanskelig å tolke. Det virker ikke som om Caligula foretok en ekte erobring, men en kan ikke se bort ifra at han fikk til en avtale på lignede måte som Augustus hadde fått til tidligere (se over).

Så langt kommer følgende historie til syne: Caesar beskriver en britisk overgivelse hvor han selv nevner obsides og skatt. Dette nevnes ikke igjen, men kildene omtaler likevel en kontakt mellom Roma og briter også i tiden etter Caesar. Øya virker med andre ord ikke særlig eksotisk eller uoppnåelig. For alt vi vet (og kanskje mer sannsynlig) kan det ha vært betydelig mer kontakt mellom briter og romerske keisere, hærførere eller ansatte i administrasjonen. Betydningen av Caesars invasjon er imidlertid tonet ned i de klassiske kildene.³⁹ Cicero konkluderer kjølig at øya verken bød på noe å frykte eller å glede seg over.⁴⁰ Det kan selvfølgelig ligge noe i dette, men samtidig må en huske på at Cicero ikke kan sies å ha vært en stor tilhenger av Caesar. Dio Cassius innrømmer på sin side at det var en populær

---

³⁴ Strabo 4. 5. 3.

³⁵ Dio Cass 49. 38. 2. og 53. 22. 5.

³⁶ Suet, *Calig.* 44.

³⁷ Mattingly 2007: 74.

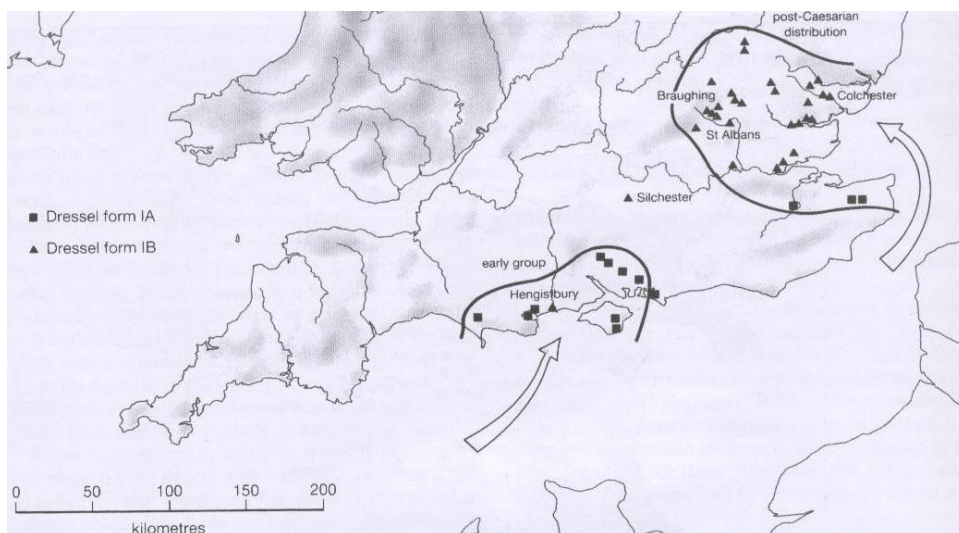
³⁸ Suet *Calig.* 44-46.

³⁹ Se særlig Dio Cass. 39.53 og Tac. *Agr.* 13.

⁴⁰ Cic. *Q Fr.* 3. 1. 10.

hendelse, men den hadde verken gitt Caesar eller Roma noe annet enn begrenset ære, skriver han.⁴¹

Båndene mellom britiske høvdinger og Roma før den endelige anneksjonen har generelt blitt lite vektlagt i moderne historieskrivning. Dels fordi det er så lite vi vet om dette forholdet, og dels fordi historikere i dette århundret ofte har sett på den romerske erobringen til Claudius som sivilisasjonens inntog på øya og dermed også utløsende årsak til kulturpåvirkning. En bør likvel holde muligheten åpen for at selv om Britannia ikke hadde stor betydning i Roma etter Caesars invasjoner betyr ikke det at Roma ikke påvirket Britannia. Det ser ut til å skje en del viktige forandringer i Britannia etter at Caesar dro derfra. Tidligere hadde det vært mest handel mellom kontinentet og Sørvest-Britannia. Etter Caesar ser imidlertid handelen ut til å ha forflyttet seg til sørøst. Vi kan blant annet se spor av dette i spredningen av amforaer type *Dressel IA* og den senere typen *Dressel IB* (figur 1.2).

Figur 1.2: Utbredelsen av amforaer type *Dressel IA* og *IB* i Britannia i sen jernalder. Illustrasjonen er hentet fra Jones & Mattingly 1990: 59.

Stammer ved Hengistbury importerte altså amforaer før Caesar, og da muligens gjennom *venetiene*. Etter Caesars invasjoner skiftet fokuset og *catuvellauniene* og *trinobantenes* områder tar over denne nye handelen. Denne utviklingen kan ses i klare sammenhenger med framveksten av det østlige dynastiet. Det området hos *catuvellauniene*/*trinobantene* som importerte *Dressel IA*, altså de som importerte amforaer først i området, er forøvrig Kent, som Caesar selv beskrev som det mest siviliserte området på øya.⁴² Bakgrunnen for skiftet fra sør til øst kan tenkes å ha vært Caesars invasjoner som hadde fokus på sørøst og at han knyttet

⁴¹ Dio Cass. 39. 53.

⁴² Caes. *B Gall.* 5. 14.

kontakter der, men også hans seier over venetiene, som ifølge ham selv dominerte nesten all handel over kanalen, kan ha bidratt til svekket handel i sørvest og et påfølgende maktskifte mot sørøst.⁴³

Utviklingen i Britannia (sørøst) har tradisjonelt tatt utgangspunkt i myntfunn og utbredelsen av ulike høvdingers/stammers/dynastiers mynter (Tillegg III). En vanlig tolkning er derfor at hvis man finner at utbredelsen av mynt øker hos én høvding framfor en annen, er denne dominerende. Ut i fra dette bildet har det blitt skissert opp at det utviklet seg to sterke dynastier i sørøst, hvor det østlige (catuvellaunistammen) ekspanderte på bekostning av andre omkringliggende stammer som for eksempel *Dobunni*.⁴⁴ Catuvellauniens område overlappet sågar også trinobantene, deres naboer i øst. Med Caesars intervensjon fikk trinobantene en midlertidig beskyttelse fra de ekspanderende catuvellauniene,⁴⁵ men det er uklart hvor lenge denne kan ha holdt. Utfallet ble uansett at Cunobelinus, sønn eller sønnesønn av Cassivellaunus, så sitt snitt til å regjerte over begge disse to stammene senere.⁴⁶ Muligens kom dette som en konsekvens av romernes nederlag på kontinentet i Teutoburgskogen i år 9 vt., men igjen er denne oppfattelsen basert på utbredelsen av mynter, og vi kan ikke utelukke at denne ”overtagelsen” like godt kan ha foregått andre veien eller kan ha vært et resultat av diplomati og/eller ekteskap.⁴⁷ Både catuvellaunistammen og trinobantene vil videre i oppgaven bli regnet som en stamme fra ca år 10 vt., og representerer dermed det østlige dynastiet. (Tillegg IV)

Ca 30 år etter invasjonene til Julius Caesar dukker de første eksemplene av mynter med inskripsjonen *REX* opp i de to britiske dynastiene. Denne inskripsjonen har tradisjonelt blitt tolket som å være et uttrykk for at en stamme var romervennlig, eller til og med hadde klientstatus. I tabellen nedenfor (figur 1.3) legger vi merke til at Tasciovanus i øst preget myntene sine med *REX/RICON* ca. en generasjon etter Caesars invasjoner. I utviklingen videre er det imidlertid forskjeller mellom det sydlige og østlige dynastiet:

---

⁴³ Caes. *B Gall.* 3. 8-16.

⁴⁴ Dio Cass 60. 20.

⁴⁵ Caes. *B Gall.* 5. 22.

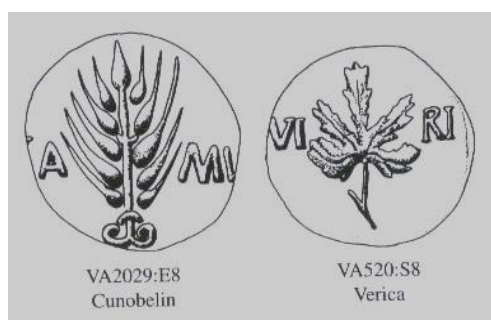
⁴⁶ Salway 1997: 47.

⁴⁷ Mattingly 2007: 81.

Årstall:	c. 50 – 20 fvt.	c.20 fvt. – 10 vt.	c. 10 - 40 vt	c. 30-45 vt.		
Dynaster i sør	Commios	Tincomarus	Eppilus	Verica		
REX i %:		-	4	19		
Dynaster i øst		Tasciovanus	Cunobelinus	Caratacus		
REX i %:		8 (RICON)	1	-		
Keisere og regjeringstid:	Julius Caesar 43-44 fvt.	Det andre triumvirat	Augustus 27 fvt. – 14 evt.	Tiberius 14 – 37 vt.	Caligula 37 – 41 vt.	Claudius 41 – 54 vt.

Figur 1.3: Tabellen viser forholdet mellom dynastiene i sør og øst, inskripsjoner med REX på britiske mynter og Keiseren i Roma. Prosentene er hentet fra Creighton 2000: 170.

Mens dynastiet i sør øker bruken av *REX* i årene før annekteringen, minker bruken blant catuvellaunistammen. I sør kom *Verica*, høvdingen for *atreatene*, til å bruke innskriften *REX* i hele 19 % av utvalget man har funnet av hans mynter. Flere av disse myntene bærer også avbildningen av et vinblad.⁴⁸ Mens Tasciovanus i øst tross alt hadde preget myntene sine med *REX/RICON* i 8% av tilfellene vi har funnet, er tallet helt nede i 1% for Cunobelinus.⁴⁹ Til alt overmål hadde Cunobelinus også et kornaks på noen av sine mynter. Kanskje betydde dette øl og fungerte som motsats til Vericas vinblad (figur 1.4), har det blitt påpekt.⁵⁰ Hvete på myntene kan imidlertid likeså godt referere til kornproduksjon.⁵¹ Kanskje supplerte catuvellaunistammen de romerske legionene kontinentet med korn.⁵² Hveten må i så fall ha vært like mye et tegn på allianse som vinbladet.

Figur 1.4: Verica i sør preget flere av myntene sine med et vinblad og hadde den høyeste andelen av *REX* på sine mynter under Caligula, mens Cunobelinus i øst tvert imot lanserte avbildning av et kornaks på noen av sine mynter, kanskje et symbol på britisk øl som motsetning til den romerske vinen. Fra Creighton 2000: 115.

Caratacus, angivelig en av Cunobelinus' sønner, ser ut til å ha fortsatt denne trenden og brukte aldri ordet *REX* på sine mynter, så det kan se ut til at *REX*-symbolikken ikke slo an på den

⁴⁸ Creighton 2000: 116.

⁴⁹ Creighton 2000: 170.

⁵⁰ Mattingly 2007: 74.

⁵¹ Mattingly 2007: 74.

⁵² Salway 1997: 50.

hjemlige befolkningen i Britannia, sier John Creighton.⁵³ En annen tolkning er at dette kan ha vært uttrykk for en bevisst tanke om å distansere seg fra det romerske. Hvis dette er tilfellet, er det særlig interessant fordi det vitner om bevisste motsetninger, men også at britene tok i bruk romersk symbolikk for å vise hvem de var. En kan se til nettopp Roma for å forstå hvor omstridt bruken av personlige mynter kan være, særlig i sammenheng med et kongestempel.

Skal vi tro at *REX*-innskrifter på mynter betyr romervennlighet, vil modellen over hevde at forholdet mellom det østlige dynastiet og Roma ble dårligere allerede med Cunobelinus i år 10 vt. Dette ville sammenfalt fint med en tenkt underleggelse av trinobantene fra catuvellaunistammens side som følge av romersk svekkelse på kontinentet ved slaget i Teuteburgerskogen i år 9 vt..⁵⁴ I så fall var romerne hele tiden en faktor som britene måtte ta hensyn til gjennom sin dynastibygging og som de dermed hadde kontakt med. Dessverre er det vanskelig å dra slike linjer. For det første kan ikke en så vag inskripsjon si oss med sikkerhet om romere og briter var venner. For det andre er antall mynter kartlagt for lite til å kunne gi et sikkert svar på om prosentfordelingen av *REX* er riktig, og omsmelting vil alltid være en faktor som kompliserer og reduserer en slik hypotese til synsing. Mer sikkert kan en si at i perioden fra Caesar til Claudius ser man framveksten av to dynastier som ser ut til å ha hatt en viss kontakt med Roma. Det blir importert romersk vin,⁵⁵ det lages mynter med romerske motiver og romerske luksusvarer opptrer oftere i enkelte rike graver. De to mest sentrale områdene i det østlige dynastiet var henholdsvis Verulamium og Camelodunum:

Verulamium regnes som en av de første bosetningene på de britiske øyer som kan omtales som et oppidium. I nærheten, ved Folly Lane, er det gjort flere gravfunn. Det mest kjente av disse er en svært rik grav hvor kroppen var blitt lagt i et underjordisk kammer på det som sannsynligvis var en importert seremoniell sofa. Individet kan ha blitt liggende i en lang periode og har siden blitt kremert. Det var også flere bein fra ofringer av ulike dyr. Andre gjenstander ser ut til å ha blitt rituelt ødelagt samtidig og lagt på ildstedet.⁵⁶ Blant disse var det en ringbrynje, hestevognutstyr, beholdere av sølv og kobber, gjenstander av jern, fin keramikk og amforaer, og elfenbensrester fra møbler.⁵⁷ Kammeret ble siden ødelagt og fylt igjen, markert med en stolpe, og siden erstattet av et tempel i romano-britisk stil i romertid.

---

⁵³ Creighton 2000: 170.

⁵⁴ Caesar hadde jo lovet trinobantene beskyttelse (*B Gall.* 5.22).

⁵⁵ Eller i det minste romerske amforaer.

⁵⁶ Creighton 2001: 401.

⁵⁷ Mattingly 2007: 78.

Tiden mellom dandring, kremasjon og endelig gravlegging er imidlertid usikker, det er også datoen for tempelet.⁵⁸ Creighton setter en mulig avgrensning en eller annen gang mellom 23 og 55 vt.,⁵⁹ men vi vet altså ikke om den gravlagte døde før eller etter den romerske erobringen, noe som gjør det spennende, men vanskelig, å tolke den gravlagtes rolle. Hvem dette individet var er derfor omdiskutert, men vil bli behandlet senere i oppgaven hvor det kommer fram at utviklingen av selve byen nedenfor må ses i sammenheng med graven. Som by ble Verulamium lenge antatt å ha vært catuvellaunistammens hovedsted, men denne statusen kan etter hvert ha gått til byen som opprinnelig var den viktigste byen hos trinobantene:

Camelodunum er et anlegg betydelig større en Verulamium, men med spredt bebyggelse og ”lommer” av sentre: Av disse kan først nevnes *Sheepen* som i praksis var en landsby av rundhus med tilhørende industri. Import av luksusvarer er også fremtredende.⁶⁰ Lenger sør sør ved Lexden har det vært et stort gravanlegg (*Lexten Tumulus*). Her lå det et individ av høy status datert til rundt år 15-10 fvt. Denne personen ble kremert, men det er likevel funnet rester av en ringbrynje og hesteutstyr. Selv om det ikke er funnet våpen, mener Mattingly at militærutstyret til dette individet kan tyde på at individet hadde tjenestegjort som auxiliaries.⁶¹ Det var også andre rester fra kremasjonen: amforaer og keramikk, importerte gjenstander av jern, ben fra en seremoniell stol (*sella curulis*) og en skammel, en sølvmedaljone av Augustus (se forside), og tynne fragmenter av gullbånd.⁶²

Aller lengst sør, ved Gosbecks, finner vi et stort område med religiøse institusjoner sentrert rundt et hellig område (temenos). Området må ha beholdt sin viktige betydning da det kom til å inneha både tempel og teater i romertid. Det har også vært foreslått at det var religiøse festivaler der i romertid som godt kunne ha markert en kontinuitet av en jernaldertradisjon.⁶³ At Camelodunum var det sentraladministrative, religiøse og militære fokuset i regionen i jernalder, forsterkes av industri, gruver, mynter, marked og handel med verden utenfor, som er klare indikasjoner på begynnende urbanisering.⁶⁴

---

⁵⁸ Creighton 2001: 402.

⁵⁹ Creighton 2001: 402.

⁶⁰ Jones & Mattingly 1990: 47.

⁶¹ Mattingly 2007: 77.

⁶² Mattingly 2007: 77. Bildet av sølvmedaljongen er fra Creighton 2006: 42 ©Colchester Museums.

⁶³ Jones & Mattingly 1990: 47-49.

⁶⁴ Jones & Mattingly 1990: 49.

Tendenser hos *catuvellauniene* fra jernalder til romertid er altså forandringer i sosiopolitiske forhold, begravelsesritualer, keramikkstiler og mynter. Kulturelt sett er det også flere fellesfaktorer mellom kontinentet og Sør-Britannia. Britisk kultur ser på mange måter ut til å følge mønstre fra kontinentet, og La Tène-stilen er svært utbredt på både mynter og andre gjenstander. Bydannelsen og begravelsesritualer følger også lignende mønstre og støttes av Caesar som skriver at flere av de som levde i Britannia var immigranter fra kontinentet.⁶⁵ En slik folkevandring er omdiskutert, men har blitt argumentert for.⁶⁶ Kulturelle likheter mellom stammer i Nord-Gallia og Sør-Britannia blir ofte referert til som gallo-belgificering. Kjennskap til romersk kultur gjennom denne ”gallificeringen” blir ofte ansett som de første stegene mot romersk kultur i Britannia og blir dermed ofte tolket som synonymt med en førromersk romanisering. Det er videre vanlig å påstå at britiske eliter viste status og legitimerte makt gjennom luksusvarer.⁶⁷ Det er i hvert fall noe slikt dette illustrasjonsbildet av begravelsen ved Folly Lane ser ut til å vise (figur 1.5):

Figur 1.5: Maleri av John Pearson © St Albans Museums. Hentet fra Creighton (2006) side 156. Kroppen ligger på en seng med omgitt av romerske gjenstander. Rundt står det andre briter med maling, langt hår, bart, tatoveringer og tartanbukser.

Det slående med denne framstillingen er at selv om det antydes at luksusvarer ga status endret det merkelig nok ikke på briterenes livsstil. John Creighton problematiserer dette:

---

⁶⁵ Caes. *B Gall* 5. 12.

⁶⁶ Todd 1981: 29-30.

⁶⁷ Millet 1990: 38.

In this painting our British aristocrat has been represented not as someone who could pass himself off in Roman elite society, but as a barbarian surrounded by trinkets. He has been taken to represent the end of an old order, rather than part of the creation of a new one, the province Britannia. [...] I think this individual would have been absolutely mortified by this evocative composition.⁶⁸

Det er faktisk ganske rart at de arkeologiske funnene er romerske, men det som ikke har blitt funnet spor av i det arkeologiske kildematerialet i Sørøst-Britannia rundt annekasjonen (bart, kroppsmaling, hårfrisyre, sanger med mer.), har blitt gjort til noe erketypisk britisk. Slike antagelser er i all hovedsak basert på romerske kilder som Caesar, som for det første ikke akkurat kan sies å ha vært kulturrelativistisk når han skrev om andre kulturer. For det andre kan gravlegningen ha skjedd opptil hundre år etter Caesar. Mer enn nok tid for britene til å forandre livsstil hvis de ønsket det. På bakgrunn av alle de romerske gjenstandene i graven virker det som om britene var veldig interessert i å være romere. Hvorfor skulle de da for eksempel hatt bart? Den første romeren med respekt for seg selv som brukte det var Keiser Hadrian mange år senere, og da for å skjule et arr.⁶⁹ En bedre mulighet enn at romerske luksusvarer ga status er nemlig at de brukte romerske luksusvarer på grunn av status. Jeg skal komme tilbake til mulige forklaringer på dette, men uansett skulle dynastiernes utvikling få en rask slutt ca. 100 år etter Caesar.

Claudius' annekasjon

Sveton og Dio Cassius skrev begge fra det andre århundre. Dio Cassius var en gresk historiker, men var også tett knyttet til den romerske administrasjonen. Han baserte seg imidlertid også mye på Sveton. Begge ser ut til å gi gode forklaringer på hvorfor Britannia lå i Romerrikets søkelys og hvorfor og hvordan øya ble erobret.⁷⁰ Personlig ære er en sentral del i deres forklaring og de hevder begge at dette lå til grunn for både Caligulas forunderlige erobringsforsøk, samt Claudius' endelige erobring.⁷¹ Denne jakten på ære kan sies å ha vært svært viktig siden Strabon gang på gang understreker at det er lite økonomisk å hente i Britannia.⁷² Annekasjonen bryter rett og slett med økonomiske forventninger. Det skal selvfølgelig sies at det er en debatt hvorvidt romerne lot økonomiske forventninger avgjøre

---

⁶⁸ Creighton 2006: 156.

⁶⁹ Creighton 2006: 156.

⁷⁰ Dessverre er det en del huller i de tidlige fremstillingen fra Dio Cassius. Det lite å hente om Britannia fram til han skildrer Caligulas legioner på stranden i Gallia ved den engelske kanalen som plukket skjell for å brukes som krigsbytte (59. 25.).

⁷¹ Suet. *Calig.* 44, 46; *Claud.* 17. Dio Cass. 59. 23. 1-3; 60. 23

⁷² Strabo 4. 5. 3 og 2. 5. 8.

erobringer eller om de gjorde erobringen lønnsom når den var et faktum, men det er gode argumenter for at i tilfellet Britannia kunne en erobring i særlig grad knyttes til ære.

Ved å erobre Britannia i år 43 vt. klarte nemlig Claudius det ”den guddommelige Julius” ikke hadde klart. I tillegg fullførte han eroblingsplanene til forgjengeren Caligula, som hadde latt de to nyopprettede legionene bli stående i Nord-Gallia og tære på ressursene der.⁷³ Ved å opprette to legioner til kunne erobringen av Britannia gjennomføres relativt lett. Framrykningen ser i det minste ut til å ha gått kontrollert for seg. Claudius sendte senatoren og hærføreren Aulus Plautius for å gjøre den innledende jobben, før han selv ankom Britannia og fullførte erobringen.⁷⁴ Her er imidlertid kildene delte. Mens Dio Cassius trekker fram at Claudius ankom Britannia med flere tropper, inkludert krigsefanter, og deltok i de siste avgjørende kampene, nevner Sveton kun at han mottok overgivningen av øya uten en eneste kamp eller blodsutgytelse.⁷⁵ Denne innledende erobringen begrenset seg til de sørøstlige områdene, men omfattet dermed catuvellaunistammen. Etter seieren ble keiseren i Britannia i 16 dager, for så å dra hjem for å feire sin triumf.⁷⁶

Med den romerske erobringen ble de ulike britiske høvdinger stilt overfor et valg mellom motstand og tilegnelse. Til tross for organisert motstand flere steder gikk mange stammer frivillig inn under romersk dominans og administrasjon etter Claudius’ erobringer i år 43 evt. Når nye byer senere ble anlagt og monumenter reist, var det ofte nettopp med hjelp fra den eksisterende elite, og ikke med pengestøtte fra Roma, skriver Martin Millet.⁷⁷ Catuvellaunistammens hovedstad Verulamium fikk ifølge Tacitus status som *municipium* svært tidlig.⁷⁸ Dette ga delvis romersk borgerrett slik at britiske eliter kunne være deltagere i et lokalt selvstyre. Typiske romerske trekk kom til å prege byutviklingen i Britannia videre. Gatene dannet et rutenett gjennom byen, og forum, monumenter, og templer ble bygget. Blant disse også templet dedikert til Claudius og keiserkulten ikke langt fra Camelodunum og den nye veterankolonien på samme sted. Hvis britiske eliter var med på denne utviklingen, som Millet hevder, kan det virke som om den innfødte befolkningen var svært lett påvirkelige for både romerske styremåter og levevis. Ble de britene til romere så fort?

---

⁷³ Kan det tenkes at den uheldige episoden med skjellene som Caligula krediteres er Claudiansk propaganda omskrevet eller lagt til i ettertid?

⁷⁴ Dio Cass. 60. 21–22; Suet. *Claud.* 17.

⁷⁵ Utfallet ble likevel det samme, ved at Claudius (og Senatet) mente det var verdt en triumf.

⁷⁶ Dio Cass. 60. 23.

⁷⁷ Millet 1990: 72.

⁷⁸ Tac. *Ann.* 14. 33.

I hvert fall ikke alle. Etter hvert som erobringen gikk nordover og vestover, skulle det bli mer og mer klart at slett ikke alle stammer var så ”siviliserte” som de i sør og øst. Den senere erobringen ble derfor ikke en dans på roser. Keiser Claudius’ etterfølger, Nero, skal til og med ha vurdert å forlate øya, men lot det være fordi han ikke ville svekke det hans far hadde lagt så mye ære i.⁷⁹ Den romerske tradisjonen med å belønne stammer med et eget selvstyre så lenge de underla seg romerne ble dessuten risikabelt i lengden, ettersom den romerske fronten beveget seg nordover og etterlot seg britiske stammer bak egne linjer. Forsøk på å avvæpne disse stammene var militært logisk, men endte i praksis med opprør og uro, og gjorde jobben bare vanskeligere.⁸⁰ Romerne slet i det hele tatt med å holde ro og orden, noe flere opprør vitner om.⁸¹ Utviklingen i sør og øst blir tradisjonelt skildret som å ha gått bra, men her fantes det også uro og opprør og det mest kjente av dem alle, Boudiccaopprøret, foregikk der.

Tacitus’ *Årbøkene* er en godt brukt kilde, og et detaljert historieverk som gir mange opplysninger om denne perioden. Dessverre mangler kapitlene om Caligulas tid som keiser, samt Claudius’ første år også fra denne framstillingen. Dette er beklagelig siden mer viten om denne tidsperioden, i likhet med hullene hos Dio Cassius, utvilsomt kunne ha kastet mer lys over forholdene både før og etter erobringen. I tillegg er kildene delte om hva som egentlig lå bak Boudiccaopprøret. Tacitus skriver at klientkongen *Prasutagus* av *icenistammen* (nord for trinobantene) hadde gjort keiseren til arving sammen med sine to døtre før han døde i den tro at dette ville beskytte hans familie. Det gikk imidlertid ikke slik da ”hans rike ble plyndret av centurioner, og hans hus av stattholders slaver som om det var erobret bytte”.⁸² Hans kone *Boudicca* ble pisket og hans døtre voldtatt. Dette fordi romerne angivelig så på hele området som sitt.⁸³ Icenistammen tok til våpen og fikk støtte fra trinobantene. Disse var på sin side sinte for kolonisering av Camoludunum for å gi plass til romerske veteraner, og som dermed hadde ført til at befolkningen der ble drevet ut.⁸⁴ En annen mulig forklaring gis av Dio Cassius ved at prokurator Decianus Catus krevde tilbake penger, som var gitt til ledende briter av Claudius og Seneca, på en urettferdig måte.⁸⁵ Opprøret kan også ha vært delvis religiøst motivert. Ødeleggelsen av Claudius’ tempel kan tyde på at keiserkulten var et hovedmål. Det

---

⁷⁹ Suet. *Ner.* 18.

⁸⁰ Tac. *Ann.* 12. 31.

⁸¹ Tac. *Ann.* 12. 32.

⁸² Tac. *Ann.* 14. 31.

⁸³ Tac. *Ann.* 14. 31.

⁸⁴ Tac. *Ann.* 14. 31.

⁸⁵ Dio Cass. 62. 2.

ble kanskje, som Tacitus sier, sett på som en befestning av evig romersk tyranni.⁸⁶ Det er altså mange muligheter, men sikkert er det at en stor gruppe mennesker var missfornøyde. Utfallet av opprøret ble uansett at høvdingdømmer ble overdratt til en kong Cogidumnus, som betegnes av Tacitus som lojal, men dette var også i tråd med romersk politikk som brukte konger som redskap for underleggelse.⁸⁷ Men i hvilken grad var dette et romersk ønske eller et ønske fra Cogidumnus selv? Var det en fast romersk politikk mot fremmede folkeslag å belønne de samarbeidsvillige og straffe de motvillige? Hvor naturlig var det egentlig å samarbeide for britiske eliter? Hva slags motiver hadde de ulike aktørene i en slik prosess? *Romanisering* i en tradisjonell betydning gir ingen klare svar, men jeg kommer tilbake til disse spørsmålene.

Cornelius Tacitus om den senere erobningsfasen

Når det gjelder den tidlige provinshistorien, er Tacitus igjen den fremste kilden til forholdene i Britannia med sitt verk *Agricola*. Verket omhandler hans svigerfars bedrifter som stattholder i provinsen, men ble skrevet ned etter hans død. Tacitus utsatte publikasjonen til etter Domitians død før han skrev det som ble hans første historieverk. Selv om det gikk åtte år fra *Agricolas* død til utgivelsen, gir han detaljerte beskrivelser av både øya og menneskene som bodde der. Nedskrivningene baserte seg i stor grad på muntlige overleveringer og det er ikke til å komme utenom at overdrivelser, og noen ganger direkte feilinformasjon, opptrer i teksten.⁸⁸ *Agricola* er på mange måter å regne som nettopp en lærebok i provinsadministrasjon. Tacitus bruker først feil og mangler i provinsstyret som fører til Boudiccaopprøret før han trekker fram *Agricola* som redningsmann, samt motpol til det dårlige styresettet skildret tidligere. Verket har imidlertid ligget til grunn for mange tolkninger og teorier om situasjonen i Britannia (og dette blir intet unntak). Særlig fordi *Agricola* er en fargerik kilde, men også fordi mange av de historiske hendelsene som blir skildret støttes av andre kilder.⁸⁹

Stammene i sør og øst ser, med noen få unntak, ut til å tilpasse seg godt i sin nye plass i den romerske provinsen. Typiske romerske trekk som urbanisering, villaer, romerske bruksgjenstander og begravelser riter blir ofte brukt som begrunnelse for at i denne delen av

---

⁸⁶ Tac. *Ann.* 14. 31.

⁸⁷ Tac, *Agr.* 14.

⁸⁸ Tacitus ser blant annet ut til på et tidspunkt å ha forvekslet brigantenes dronning Quartemanda med Boudicca (*Agr.* 31.). Antallet døde beskrevet i *Årbøkene* etter Boudiccaopprøret (*Ann.* 33) er nok også overdrevet.

⁸⁹ Arkeologiske spor etter *Agricolas* fremrykning nordover er et eksempel på dette

Britannia var ”romaniseringen” vellykket. Elitenes deltagelse i administrasjon og urbaniseringsprosess i provinsen Britannia er også fokuset i Martin Millets *The Romanization of Roman Britain* (1990). Begrepet ”romanisering” har imidlertid møtt stor motstand de senere år fra blant annet J. C. Barrett, Richard Hingley og Simon James m.fl.⁹⁰ Disse har langt på vei vist at romanisering på mange måter ikke er et hensiktsmessig begrep for å forstå møtet mellom romere og briter. I neste kapittel skal jeg se nærmere på begrepet kultur, og hvordan påvirkningen mellom romere og briter kan tolkes på en bedre måte. Jeg kommer til å trekke fram begrepene *kulturrevolusjon* og *kreolisering* i tillegg til å innsnevre romaniserings til en definisjon som kan sammenlignes med disse.

Oppsummering av problemene med den tradisjonelle framstillingen

De skriftlige kildene er kun romerske og ofte med en annen agenda enn å forklare hva som faktisk skjedde. Fordi de kan sammenlignes med hverandre og arkeologiske funn trenger dette derimot ikke bety at de er dårlige kilder. Kildehullene knyttet til Dio Cassius og Tacitus er riktignok uheldige fordi disse dekker over opptakten til erobringen av Britannia. I dette kapitlet har jeg vist at det er stor usikkerheten knyttet til den kulturelle utviklingen i Britannia, og at dette åpner for en rekke spørsmål til den tradisjonelle oppfatningen. Som det kommer fram av skjemaet under har mye av historieskrivningen om denne perioden nøydt seg med å spekulere uten å ha særlig mye belegg:

Hendelser og spørsmål	Tradisjonelle forklaringer	Problem
Caesar krevde <i>obsides</i> og skatt. Hva gjorde dette for forholdet mellom Britannia og Roma?	Lite eller ingenting. Britene betalte muligens aldri noen skatt og gislene hører vi ikke noe mer til.	At britene ikke betalte fordi dette ikke står eksplisitt i kildene er ikke en logisk gyldig slutning.
Augustus ser ut til å ha vurdert en overfart til Britannia fordi de ikke vil etterkomme krav.	Kravet kan nettopp ha vært skatten, men siden han aldri kom seg over kan det være sannsynlig at inntektene sluttet å komme fra øya.	Vi vet ganske enkelt ikke hva briter og romere snakket om i denne perioden. Vi vet derimot at det var briter i Roma ved flere anledninger. Hvorfor?

⁹⁰ Se for eksempel Barret 1997, Hingley 2005, og James 2001.

Hvorfor er det spor etter romersk kultur i Britannia før erobringen?	Britannia ble påvirket gjennom det romaniserte Gallia. Altså en <i>gallifisering</i> .	Et viktigere spørsmål er hva slags kultur dette egentlig var? Hvem sto bak og hvorfor?
Caligula ser ut til å ha gjort seg klar til å invadere Britannia og til og med hevdet han hadde underlagt seg øya.	Han var gal.	Hadde Caligula grunnlag for å hevde at øya var erobret? Var han så gal som han blir beskrevet?
Ble forholdet mellom Roma og catuvellaunistammen verre etter Augustus og særlig før erobringen?	Det faktum at <i>REX</i> -inskripsjoner fremkommer hyppigere i det sørlige dynastiet enn i de østlige kan tyde på dette.	<i>REX</i> -inskripsjoner er ikke nok belegg for en slik påstand. Begge dynastier kan ha hatt nær kontakt med Roma. Det forklarer kanskje reisene til Roma av britiske høvdinger. Hvis Claudius erobret Britannia på grunn av personlig ære, hadde andre forhold lite å si.
Romersk kultur fikk raskt fotfeste i Britannia gjennom for eksempel urbanisering, villaer, mosaikk, kunst og monumenter	Erobringen satte i gang en kulturell prosess som kalles <i>romanisering</i> . Britiske eliter ble en del av imperiet å fremstå som romerske og siviliserte.	Romersk kultur er for det første å finne i Britannia før erobringen. For det andre er romanisering et nokså intetsigende uttrykk og svarer ikke nøyaktig på hvorfor og hvordan denne utviklingen skjer.

Disse tradisjonelle forklaringene er egentlig ofte ikke på tryggere grunn enn mange nyere hypoteser. Problemene knyttet til mange av tolkningene av de romerske skriftlige kildene åpner derimot opp for mange interessante spørsmål. Hva gikk egentlig diplomatiet mellom briter og romere ut på? Besøkte britiske høvdinger Roma? Kan dette ha påvirket utviklingen i Britannia før erobringen? Hvis kultur påvirker politikken som blir ført, følger det da at kulturpåvirkning er blind kopiering? Hva var det egentlig som lå bak ”romaniseringen” av Britannia? Dette er viktige spørsmål fordi det er essensielt i vår forståelse av en britisk kulturutvikling om briter målte sin kultur mot den romerske og på hvilket grunnlag de adopterte den. Det er disse spørsmålene som jeg håper at en mer konkret definisjon av romanisering, samt kulturrevolusjon og kreolisering, skal kunne svare på.

2. Kulturpåvirkningen mellom romere og barbarer

Det er delte meninger om hvordan en kan tolke en gruppes kultur, kulturelle identitet og kulturelle utvikling og jeg derfor kommer innledningsvis til å avklare hvordan kultur og identitet vil bli forstått videre i oppgaven. Jeg har tatt utgangspunkt i de definisjonene av kultur som nevner faktorer det virket rimelig å kunne spore i det arkeologiske og historiske kildematerialet.

Kultur

Det finnes knapt et ord vanskeligere å definere enn kultur, men *Norsk samfunnsleksikon* (1993) har gjort dette forsøket (s. 224):

Det sett av ideer, verdier, normer, kunnskaper, tradisjoner m.m. som et samfunn – eller en gruppe mennesker – har felles. Kulturbegrepet omfatter gjerne også menneskeskapte materielle omgivelser (bygninger, redskaper m.m.) – fordi de avspeiler felles verdier, kunnskaper og tradisjoner.

For denne oppgavens del er det viktig å understreke nettopp relasjonen mellom materielle gjenstander og gruppens identitet. Dette fordi den i stor grad blir nødt til å basere seg på arkeologiske funn. Thierry G. Verhelsts definisjon i *No Life Without Roots: Culture and Development* (1990) gir noen flere eksempler på hva det kan være lurt å lete etter i kildematerialet:

(...) every aspect of life: know-how, technical knowledge, customs of food and dress, religion, mentality, values, language, symbols, socio-political and economic behaviour, indigenous methods of taking decisions and exercising power, methods of production and economic relations, and so on.⁹¹

Det er selvfølgelig umulig å kartlegge en kultur som eksisterte for 2000 år siden så nøye at det er mulig å vite alt om disse ulike feltene, men det bør absolutt være meget mulig å komme med plausible forklaringer innenfor mange av dem. Hva som skilte britisk og romersk kultur innefor religion, verdier, symboler og sosialpolitisk atferd er det for eksempel mulig å si en del om ut i fra det tilgjengelige kildematerialet

Kultur er ikke statisk. Tvert imot kan det hevdes at ”kulturen blir tilegnet ved læring og søkt videreført til neste generasjon. Den forandrer seg gjennom nye kollektive erfaringer.”⁹² Kultur

---

⁹¹ Verhelst 1990: 17.

⁹² Norsk samfunnsleksikon 1993: 224-225.

kan likevel være en kraft som hindrer tilpasning og kultursammensmelting. Ved kulturmøter kan det oppstå *kulturkonflikter*: ”motsetning eller konflikt mellom verdier, normer eller tolkningsmønstre i ulike grupper eller samfunn.”⁹³ Utfallet av kulturelle møter kan dessuten ende med store forandringer. En mulighet er at en fremmed kultur påvirker og forandrer en opprinnelig kultur, som for eksempel det britiske imperiets påvirkning på kolonier som India. Samtidig kan også mindre strømninger utvikle seg til å sette presedens i hele samfunnet, som for eksempel kristendommens utbredelse fra sekt til verdensreligion.

Et annet viktig aspekt er hvordan kultur påvirker individet. ”Kulturen utgjør [...] et system av forestillinger og symboler [...] knytter samfunnsmedlemmene sammen og setter rammer for deres handlinger.”⁹⁴ Dette er særlig interessant i møtet mellom den romerske og den britiske kulturen hvor mange framstillinger de siste årene har lagt mye vekt på lokale eliter. Som jeg skal komme tilbake til, kan i det minste noen individers valg ha lagt betydelige føringer på den videre utviklingen. Dette forholdet går imidlertid begge veier og en kan også hevde at kulturen former identiteten til individet. Både hvordan en oppfatter seg selv, men kanskje viktigere: Hvordan individet blir oppfattet av andre. Det er altså forskjeller mellom *subjektiv identitet*, hvem vi ønsker å være, og *objektiv identitet*, hvem vi blir definert som.⁹⁵ Dette kommer kanskje klartest til uttrykk gjennom begrepet *Looking glass self*, et begrep laget av Charles Horton Cooley i *Human Nature and the Social Order* i 1902.⁹⁶ Yeung & Martin (2003) lanserer følgende tre hovedkomponenter innenfor dette begrepet:⁹⁷

1. Vi forestiller oss hvordan vi fremstår på andre.
2. Vi forestiller oss andres inntrykk som følge av vår fremtoning.
3. Vi utvikler oss selv gjennom andres inntrykk av oss.

Derfor blir identitet formet både gjennom vår egen selvforståelse, og hvordan vi tolker at andre oppfatter oss. *Refleksiv identitetskonstruksjon* er et moderne begrep som baserer seg på at vi nå er friere til å velge vår identitet og at det dermed er mulig for individet å gå aktivt inn for å konstruere en identitet. Jeg vil videre argumentere for at det godt kan være mulig at flere individer i antikken også hadde muligheten til, og nettopp gjennomførte, en slik konstruksjon av identitet. Hvordan en gruppe mennesker oppfatter sin identitet i møtet med en annen

---

⁹³ Norsk samfunnsleksikon 1993: 226.

⁹⁴ Norsk samfunnsleksikon 1993: 224.

⁹⁵ Veiden & Burkeland, Samfunnsvitenskapelig ordbok, Oslo 1999 : 65

⁹⁶ Cooley, Charles H. *Human Nature and the Social Order*, New York 1902: 183-184.

⁹⁷ Yeung, King-To, and Martin, John Levi. "The Looking Glass Self: An Empirical Test and Elaboration", *Social Forces* 81, no. 3 2003: 843-879.

gruppe mennesker er en viktig faktor for hvordan romere og briter interagerte. Geert Hofstede har snevret inn kulturgrepet til en god og anvendelig definisjon. Han beskriver kultur som: "the collective programming of the mind that distinguishes the members of one group or category of people from the other."⁹⁸ Slike medlemskap i grupper må individet forholde seg til, og det er derfor interessant hvorvidt individer som kan se ut til å endre kulturell identitet må ta hensyn til sin tilhørighet til sin opprinnelige gruppe og/eller den han ønsker å tilpasse seg.

Min forståelse av kultur blir som en følge av dette: *Det som definerer en gruppe mennesker fra en annen. Kultur er imidlertid dynamisk, men kan også være begrensende for individer eller grupper. Medlemskapet i en kultur kan endres, tilpasses og forsterkes gjennom hvordan mennesker lever (ideer, verdier, forbruk etc.)* Hvordan kom da kulturpåvirkning til uttrykk i forholdet mellom briter og romere?

Romersk kulturpåvirkning

Det er forskjellige måter å se kulturmøtet mellom romere og folkeslag de la under seg. Vi må begynne med en diskusjon om hva som ligger i romanisering. Jeg kommer derfor til å ta for meg romaniseringsdebatten de senere år for så å presisere hvordan jeg har tenkt til å bruke romanisering videre sammen med kulturrevolusjon og kreolisering. Disse tre begrepene vil bli presentert for å vise at de svarer på *hvorfor* kulturpåvirkning skjer på ganske så forskjellige måter. Forholdet mellom dem vil imidlertid danne et godt utgangspunkt for å analysere utviklingen i Britannia senere.

Romanisering

Romanisering blir beskrevet av *Oxford Classical Dictionary* (2003) som: "the process by which indigenous peoples incorporated into the empire acquired cultural attributes which made them appear as Romans." Uttrykket ble lansert av Francis J. Haverfield i *The Romanization of Roman Britain* allerede i 1905. Her blir romaniseringen beskrevet som en gradvis, men progressiv prosess. I tillegg påvirket den hele det sosiale spektrum, fra fattig til rik.⁹⁹ Det skal sies at Haverfield åpner for muligheten for at det fantes en keltisk kultur på bunnen av samfunnet, men denne var i så fall dekket over av et "superimposed layer of

---

⁹⁸ Hofstede 2001: 9.

⁹⁹ Haverfield 1912: 59.

Roman civilization.”, og var ikke på noen måte med på å sette presedens for den videre utviklingen i provinsen.¹⁰⁰

Det er nok ikke tilfeldig at denne fremstillingen av det romerske Britannia har blitt skrevet mens det britiske imperiet var på sitt største. Det kan hevdes at Haverfield langt på vei endte opp med å forklare feil fenomen: det britiske imperiet, og ikke det romerske. Britisk historieskrivning har tradisjonelt hatt mye til felles med britisk imperialism, eller sagt på en annen måte: Når britiske historieskrivere i første halvdel av forrige århundre skrev om Romerriket, gjorde de dette i en tid sterkt preget av britisk verdensdominans og kolonisering. Det var ikke vanskelig å trekke dette synet videre til Romerrikets påvirkning på barbarer. Romaniseringsbegrepet ser ut til å samsvare mer med et annet hegemoni enn det romerske, nemlig Europas kolonisering over store deler av verden på 18-1900-tallet. Haverfield som brite kan vanskelig ha vært uberørt av at det britiske imperiet etablerte seg selv på toppen av ”laverestående” samfunn over hele verden. Britiske barbarer kan rett og slett, med dekning i de skiftlige kildene, ha blitt stereotypisert på samme måte som det britiske imperiet forholdt seg til mennesker i sine egne kolonier.

Romaniseringsbegrepet har siden utviklet seg til å sette presedens for mye av den senere forskningen, men et romersk *siviliseringsoppdrag* blir i dag for det meste sett på som fiksjon fra det 20 århundre.¹⁰¹ Nye teorier de siste årene har likevel hatt vanskeligheter med å bryte med et svært ensidig og fastgrodd paradigme. Videre er det mange uenigheter knyttet til romanisering som begrep blant annet fordi det er mulig å dele romaniseringsbegrepet opp minst tre ulike syn:

1. Romanisering var en del av romersk provinspolitikk og således et mål i seg selv for romerske styresmakter: Romaniseringsprosessen blir ofte oppfattet som resultatet av imperialistisk politikk og ideologi. Whittaker er en av dem som har argumentert for at byutviklingen i provinsene var statlig styrt og at det dermed var romersk politikk å fremme romanisering.¹⁰² Kort sagt kunne romerne bruke byplanlegging og ulike elementer av ros/ris for å gjøre barbarene siviliserte. Romersk kultur ble således en del av livet i provinsene,

---

¹⁰⁰ Haverfield 1912: 59.

¹⁰¹ Slofstra 2002a: 18.

¹⁰² Whittaker 1997: 143-163. Se også Hanson 1997: 67-80.

samtidig som den kom til å representerte makt og status og dermed noe som menneskene i provinsen ønsket å strekke seg etter.

2. Romaniseringen kunne ikke skje uten lokale eliter i provinsene som var med på å bestemme utviklingen: Som motsats til Haverfield har en del historikere trukket fram at de lokale elitene i provinsene var aktive deltakere i romaniseringsprosessen. Martin Millet har for eksempel skrevet mye om dette i *The Romanization of Britain. An Essay in Archaeological Interpretation* (1990) Lokale eliter tok i bruk romersk kultur for å fremme egen posisjon og det var dette som lå til grunn for romanisering.

3. Romaniseringen gikk begge veier og var således en aktiv prosess mellom erobrere og erobrede. En tredje måte å se romanisering på har lagt vekt på at romanisering må forstås som en toveis prosess mellom erobrere og de erobrede. *Romanisering* fremstår likevel oftest som en asymmetrisk kulturutveksling i romersk favør, og kanskje særlig i Britannia som ikke kan ha blitt sett på som like ”sivilisert” som for eksempel grekere.

Det er mellom posisjonene 1 og 2, en pågående debatt om romaniseringen skjedde som resultat av romersk politikk eller lokale eliter. Det kan nemlig virke som om den romerske administrasjonen flere steder ga lån i form av penger til sittende høvdinger. Lån som for øvrig ikke alle høvdingene var begeistret for å måtte betale tilbake senere.¹⁰³ Dessuten kan en jo også se på romanisering som nettopp romernes evne til å knytte allianser med de rådende eliter. Da kommer det fram at det kan være en glidende overgang mellom hva som er romersk politikk og lokale elites initiativ. Det er for eksempel naturlig å anta at graden av elitenes deltagelse vil variere fra sted til sted fordi:

- Ulike guvernører og andre i provinsadministrasjonen forholdt seg til briter på forskjellige måter.
- Ulike stammer (eliter) kan ha fått til ulike ordninger med Roma. Alt fra full underleggelse, til delvis samarbeid med lokalt styre, til klientkongedømmer forekom i Britannia
- Det var også ulike måter å forholde seg til romerne fra elitenes side, som for eksempel samarbeid, motstandskamp eller forhandling.

---

¹⁰³ Dio Cass. 62. 2. Dio Cassius hevder blant annet at en underliggende årsak til Boudiccaopprøret nettopp var innkrevingen av penger som Claudius hadde lånt bort til ledende briter, samt penger som Seneca hadde lånt bort i håp om godvilje og krevde igjen på urettferdig vis.

- Ikke-elitene fremstilles dessuten ofte som blinde mottakere av romersk kultur, men dette er en antagelse først og fremst basert på grunnlag av manglende kilder, både skriftlige og arkeologiske.

Variasjonen fra sted til sted kan dermed ha vært enorm og det sier seg selv at utviklingen svært sjelden kan ha vært den samme. Romanisering både som resultat av romersk initiativ og lokale eliter er derfor på mange måter for ensidige forklaringer i praksis. Dette åpner for en mer moderert forståelse av romanisering, nemlig standpunkt nr 3. En slik kompleks kultursammensmeltingen kan i imidlertid ha gjort begrepet for generelt til å forstå utviklingen i Britannia de første århundrene etter erobringen. Det er nemlig ikke alltid like lett å finne ut hva som egentlig er romersk, og hva som er britisk kultur i en slik prosess. Denne oppgavens tittel ser ut til å implisere at det finnes faste kriterier for hva som er romersk, og hva som er barbarisk. Dette var ikke tilfellet. Et britisk rundhus av stein vil fremstå som en hybrid i en slik sammenheng (hvis steinbruken var inspirert av romerske byggematerialer), og kopier av romerske mynter med beviste forandringer likeså. Innenfor den kulturelle rammen som ofte har blitt stemplet som romaniseringen ser altså britene ut til noen ganger oppføre seg ”romersk”, og andre ganger ”britisk”. Greg Woolf problematiserer dette slik:

Clearly some things changed, others did not. It is difficult, if not impossible to produce a balance sheet of changes against continuities so as to produce an overall assessment. This is one reason why the Romanisation paradigm is so clumsy a tool of social analysis.¹⁰⁴

Jan Slofstra er uenig og hevder at en måte å se på romanisering, er som en prosess som beskriver forandringens retning, og refererer til underleggelsen av samfunn under romersk styre, mulig integrering og adoptering av romersk kultur.¹⁰⁵ Dette stemmer nok. Romanisering kan brukes om en prosess i generelle termer, men om dette er særlig hensiktsmessig når en skal gå denne utviklingen nærmere i sømmene, er høyst usikkert. Slofstra blir selv nødt til nettopp å moderere seg ved å si at prosessen er toveis, og at den ikke har en lineær utvikling, men isteden inneholder motkrefter.¹⁰⁶ Slofstra er uenig i Woolfs’ vurdering av romanisering fordi han mener Woolf tar utgangspunkt i det tradisjonelle synet,¹⁰⁷ men hva står han egentlig igjen med selv? I det ene øyeblikket brukes det for ham om romersk statlig initiativ som former kulturutviklingen, men Slofstra er også opptatt av den samme kulturutvikling som en

---

¹⁰⁴ Woolf 2002a: 5.

¹⁰⁵ Slofstra 2002a: 17.

¹⁰⁶ Slofstra 2002a: 17.

¹⁰⁷ Slofstra 2002a: 17.

kompleks prosess, og dessuten lokale elitors diplomatiske forhold til Roma.¹⁰⁸ Romanisering blir altså et begrep som igjen og igjen må presiseres og testes hver gang en ønsker å bruke det.

Det er nettopp denne moderasjonen av romaniseringsbegrepet som har gjort det uklart hva som egentlig menes med romanisering. At noen endringer skjer og andre ikke, til ulik tid, har en forklaring og i høyeste grad en viktig betydning i seg selv. Så selv om begrepet er det samme vil det måtte spesifiseres avhengig av hvor og hva en ønsker å forklare. Gjør en ikke det, vil en ganske enkelt stå igjen med noe sånt som at *romanisering er en kulturell påvirkning som et resultat av romersk politikk og/eller lokale elitors tilpasninger, som gikk begge veier mellom "romersk" og "britisk"*. En slik unøyaktig forklaring er en uheldig bivirkning av romanisering som det hadde vært verdifullt å kvitte seg med. Et av målene i denne oppgaven er å bruke smalere og mer presise begreper, og ikke minst bruke de mot hverandre. Disse bør kunne være så gode at de kan danne utgangspunktet for å forklare kulturpåvirkning også andre steder i Romerriket.

Særlig ut ifra tanken om aktive lokale eliter og kulturutveksling som en toveis prosess har det sprunget ut to andre begreper, hvis overgang fra romaniseringsbegrepet riktignok er flytende, men som kanskje er mer dekkende for å svare hva som egentlig ligger bak kulturpåvirkning. Dette er henholdsvis *kulturrevolusjon* og *kreolisering*:

Kulturrevolusjon

Greg Woolf er en av dem som har tatt for seg møtet mellom romersk og innfødte stammers kultur i Gallia, og kaller dette en kulturrevolusjon.¹⁰⁹ Dette synet støtter en bevisst og hensiktsmessig tilknytning mot romersk kultur fra elitenes side. For Woolf er det, i likhet med Millet, elitene som var initiativtakere. Elitene var aktivt interessert i å gjøre romere av seg. Ved å knytte sin klasse til romersk administrasjon og kultur sikret man sin posisjon. Som Woolf sier; ” [...] they [elitene] were adapting, rather than adopting [...]”.¹¹⁰ Ifølge denne tankegangen kjøpte ikke elitene romersk vin nødvendigvis fordi den smakte godt. De konsumerte den fordi den ga status.¹¹¹ Både Millet og Woolf, selv om de bruker ulike

---

¹⁰⁸ Slofstra 2002a: 17-18.

¹⁰⁹ Woolf 2001: 174.

¹¹⁰ Woolf 2001: 178. Woolf snakker riktignok spesifikt om romerske guder her, men det er ingen grunn til å tro at det same kan ha vært tilfelle for flere typer kulturpåvirkning.

¹¹¹ Satt på spissen kan det rett og slett hende at enkelte briter drakk vin uten å like det. Inntrykket utad kan ha vært viktigere enn smaken innad.

begreper (romanisering og kulturrevolusjon), heller mot at det var de innfødte elitene som selv fremmet en utvikling mot det romerske. Lokale eliter grep muligheter som lå åpne for dem, og brukte disse videre. Det var denne friheten til å velge å handle ut i fra egen interesse som gjør at begrepet kulturrevolusjon skiller seg ut fra det mer generelle romaniseringsbegrepet. - Men hva ble styrt fra Roma og hva var frivillig? Simon James på sin side ser diplomatisk nok romaniseringen i Britannia som ”en delt interesse mellom imperial makt og lokale eliter, samt en overlevelse, fortsettelse og konsolidering av allerede etablerte sosiopolitiske strukturer.”¹¹² Sett på denne måten hadde elitene dermed ofte den samme interessen som romerske styresmakter, noe som også er en svakhet:

The recent incorporation of provincial elites as active agents in models of the creation of the Roman world, then, does not *remove* the boundary between the active and powerful and the supposedly passively-receptive dominated [...]¹¹³

Simon James påpeker at det historikere i praksis gjør ved å arbeide ut fra en kulturrevolusjon, er å flytte romaniseringslinjen fra å skille romere og briter til i stedet å sette romere og britiske eliter på den ene siden og resten av befolkningen på den andre.¹¹⁴ Således er kulturrevolusjon fortsatt å forstå som et ovenfra-og-ned-fenomen. Begrepet har derfor fortsatt til gode å forklare forhandlinger mellom klassene, og mellom elitene selv. Et forhold James legger til:

(...) is an important area to be examined, yet one largely omitted from current elite-focused models of the empire. It is important to seek a truly holistic view of the societies in question, not least by including truly ‘bottom upwards’ perspectives (...).¹¹⁵

Størstedelen av befolkningen i Britannia var engasjert i jordbruket, langt unna romersk påvirkning. Med en elitistisk/aristokratisk kulturrevolusjon utelukkes disse massene. Det virker som det er viktigere hva som skjedde på toppen og det skal legges til at det også er lettere å finne kilder om disse. Vi vet derfor lite om hvordan folk flest reagerte på møtet med den romerske kulturen. På den andre siden virker det rart at elitene ikke måtte ta det minste hensyn til folk flest, for å ikke snakke om andre eliter som ikke var like overbeviste. En skulle forvente at i det minste deler av romersk kultur måtte begrunnes og legitimeres, både før og etter annekasjonen. Denne relasjonen mellom grupper med ulik kulturell identitet står følgelig sentralt innenfor det tredje begrepet.

---

¹¹² James 2001: 195.

¹¹³ James 2001: 202.

¹¹⁴ James 2001: 202.

¹¹⁵ James 2001: 202.

Kreolisering

Til tross for lokale elites inntog i romaniseringsteorien, omtaler David Mattingly 1990-tallets modell av romanisering som motsatt side av samme mynt som den opprinnelige ideen til Haverfield i 1905, med eneste forskjell at elitene er aktive i den senere teorien.¹¹⁶ Problemene knyttet til romaniseringsbegrepet består nemlig, hevder han. Man forutsetter at alle mennesker utenfor Romerriket spontant og ukritisk tok imot romersk materiell kultur eller kulturelle trekk.¹¹⁷ Resten av befolkningen blir overlatt til en slags nedsilingsprosess av kulturen fra den sittende elite. Det kommer ikke godt nok fram hvordan dette påvirket resten av samfunnet. Mattingly peker på at identitet avhenger av makt og kan ikke skje i et vakuum mellom romersk overstyre og de erobrede. Tvert imot: Identitetsdannelsen skjer i *relasjonen* mellom grupper sier han.¹¹⁸ Her kan det også ses en flytende overgang til den andre moderasjonen av romaniseringsbegrepet, nemlig romanisering som en kulturell påvirkning mellom erobrere og erobrede som gikk begge veier. Mattingly kaller denne utviklingen ”discrepant experiences”, men hans tilnærming har mange likheter med det Jane Webster kaller *kreolisering*, og det er dette siste begrepet som vil bli tatt med videre i analysen.¹¹⁹ Kreolisering (eller hybridisering som det også ofte brukes synonymt med) har blitt brukt for å forklare forhold mellom europeere og indianere, eller utviklingen karibisk kultur og samfunn. Det er hovedsakelig en lingvistisk term som tar for seg sammenslåingen av to språk til en blandet dialekt, men kan også brukes til å forklare andre samfunns-elementer. Arild Hovland peker på at kreolisering er en form for kulturblanding, miksing av kulturtrekk, symboler, ritualer og skikk og bruk til nye helheter, på en slik måte at nye særtrekk oppstår, endres og erstattes hele tiden.¹²⁰ Det er særlig denne *prosessen* som er viktig, men begrepet kan også brukes om *sluttresultatet*, om blandingskulturen.¹²¹ Dette er ikke assimilasjon, hvor den ene kulturen forvinner i den andre. Ingen har ”vunnet”.¹²² Kreolisering brukes ofte som en sosialantropologisk modell for å forklare påvirkninger på samfunn nedenfra og opp, samt dannelsen av helt nye kulturer. Det kan være nettopp møtet med en annen kultur (den romerske) som gjør at man setter fokus på sin egen. Svært ofte blir identitet mer tematisert ettersom folk blir like de som bor rundt dem;

---

¹¹⁶ Mattingly 2007: 15. Han er dermed langt på vei enig med Simon James.

¹¹⁷ Mattingly 2007: 15. Dette er uten tvil et spark i retning av Martin Millet.

¹¹⁸ Mattingly 2007: 16.

¹¹⁹ Webster 2001.

¹²⁰ Hovland 2001: 244.

¹²¹ Hovland 2001: 244.

¹²² Hovland 2001: 245.

i hverdagshandlinger, i holdninger og i kultur.¹²³ Dette kan både gjøre at man forsterker visse elementer i egen kultur, og at man tar med seg enkelte deler av sin egen kultur inn i den andres kultursfære. Webster skriver blant annet at folk som bevisst velger å distansere seg fra en sterk påvirkning ovenfra, danner subkulturer som igjen kan overleve, og til og med utvikle seg til å sette presedens i samfunnet generelt.¹²⁴ Dette skulle tilsi at det i Britannia verken utviklet seg en britisk eller romersk kultur, men heller en romersk-britisk hybrid av de to.¹²⁵ Jane Webster hevder at den galliske guden Epona er et slikt resultat mellom romerske og innfødtes forestillinger og ikonografiske tradisjoner.¹²⁶ Kreolisering vil bli brukt videre i oppgaven som en samlebetegnelse på kultursammensmeltning og om forholdet mellom ulike kulturelle identiteter.

Kildematerialet er imidlertid tynnere og vanskeligere tilgjengelig når det gjelder kreoliseringsfenomenet i romertid enn moderne samfunnsvitenskap jobber med i dag. Særlig gjelder dette de skriftlige kildene som, hvis de først tar for seg barbarer, utelukkende handler om eliter. Arkeologi er derfor hjørnesteinen i slik forskning, og ved å sammenligne byutvikling, gjenstander og religionsutøvelse bør man kunne finne ut om det ble gjort motstand også fra bunnen av samfunnet i Britannia, og om lokale ideer, tanker og verdier kom til uttrykk. Romerske elementer vil imidlertid som nevnt tidligere ofte være overrepresentert i kildematerialet, noe som må tas hensyn til.

Romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering videre i analysen

Iboende i Romaniseringsbegrepet finnes flere problemer: Hvem var det egentlig som brukte romersk kultur? Hvorfor gjorde de det og hvordan interagererte erobrerens og de erobredes kultur? Som skildret tidligere i dette kapittelet, har dette også blitt debattert innenfor romaniseringsbegrepet, som gir tre ofte motstridende forklaringer på kulturpåvirkning.

1. Et resultat av en bevisst romersk politikk styrt ovenfra.
2. Et resultat av samarbeid med lokale eliter.
3. Gikk begge veier mellom erobrede og erobrer.

---

¹²³ Hovland 2001: 246.

¹²⁴ Webster 2001: 218-219.

¹²⁵ I Arkeologien brukes dette om stilarter som blander seg: romersk-britisk, gallo-romersk, gresk-romersk etc.

¹²⁶ Webster 2001: 221

Jeg vil bruke disse tre synene videre, men regne de som synonyme med følgende begreper:¹²⁷

1. Romanisering: Begrepet kan godt brukes i dagligtalen for å referere til en relativt komplisert prosess, men så fort begrepet skal forklare mer intrikate faktorer må det plukkes fra hverandre. Det er rett og slett rent metodisk uholdbart å operere med et så vidt begrep. Derfor vil jeg heretter referere til det generelle begrepet romanisering som ”romanisering”. Den nye forståelsen av romanisering (uten gåseøyne) vil bli betegnet som *en spredning av romersk kultur gjennom enten bevisst eller ubevisst politikk av romerske styresmakter*.

2. Kulturrevolusjon: Lokale eliter spilte selv en aktiv rolle i tilegnelsen av romersk kultur. Dette gjorde de for å bygge opp og legitimere egen makt. Gjennom å tilpasse seg romersk kultur og livsstil søkte de en identitet som ga de stauts ovenfor andre grupper. Kulturrevolusjon vil dermed regnes som *en bevisst tilegnelse av romersk kultur av lokale eliter i den hensikt å forsterke/beholde sin egen posisjon*. De elitene som Martin Millet beskriver, vil i større eller mindre grad, forsøke å gjennomføre en kulturrevolusjon.¹²⁸

3. Kreolisering: Tar høyde for visse kulturpåvirkninger nedenfra i det innfødte samfunnet og inn i den romerske sfære. Dette begrepet vil dermed videreføre synet om at kulturutviklingen var en toveis prosess. Kreolisering av britisk og romersk kultur vil altså referere til at *kultursammensmelting skapes i relasjonen mellom mennesker*.

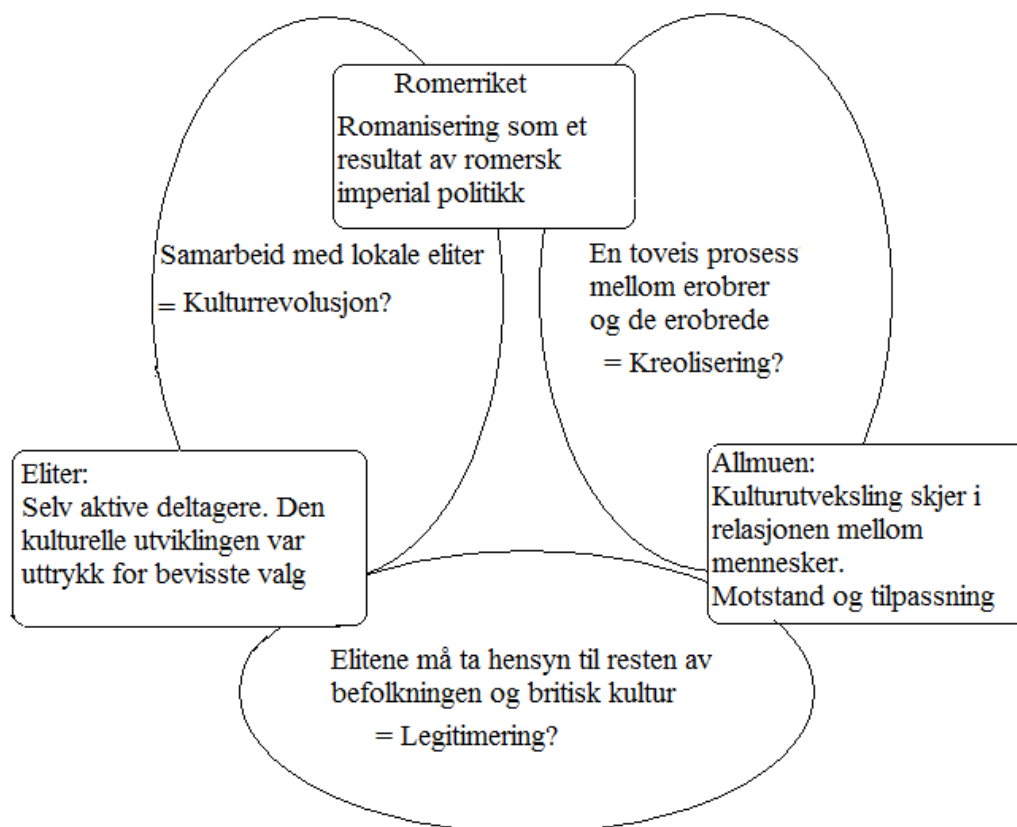
Satt sammen på denne måten er det mulig å tegne seg et skjema hvor utviklingen i Britannia (og kanskje mellom andre provinser og imperiet generelt) kan illustrere balansen mellom nettopp statlig styring, britiske eliter, og befolkningen for øvrig (se figur 4.1.). Den statlige styringen fremstår først og fremst gjennom guvernøren, men militær hjelp og støtte og direkte ultimatum stilt overfor britiske eliter før erobringen vil måtte kunne sies også å ligge under denne oppfattelsen. Elitene fremstår som de øverste ledere som plasserer seg som et mellomledd mellom Roma og britisk kultur og mentalitet. Befolkningen for øvrig vil ikke bare omfatte andre eliter og allmuen, men også representere viktige bestanddeler i britisk kultur: tradisjoner, verdier og normer.

---

¹²⁷ Det finnes lang flere tolkninger og forklaringer på romersk påvirkning. Dette er tre generelle skiller som er hensiktsmessig for å gi en grei oversikt over fokusområder.

¹²⁸ Martin Millets bok er såpass kontroversiell i sin bruk av aktive eliter at hans ”romanisering” vil tilsvare min kulturrevolusjon. Det er hvordan han beskriver kulturutviklingen som er viktig og ikke hva han kaller den.

Figur 4.1: Modell for hvordan forholdet mellom romanisering, kulturevolusjon og kreolisering vil bli forstått i denne oppgaven.

Disse begrepene gjør det mulig å vurdere hvordan kulturmøtet foregikk og dets betydning for romere og briter. Dermed er det mulig å diskutere relasjonen mellom disse gruppene i forhold til identitet og kulturutvikling. De 3 begrepene argumenterer ulikt for hvorfor romersk kultur vinner fram i Britannia, men det er flytende overganger mellom dem: Når ble for eksempel romersk kultur fremmet av romerne selv, og når ble den tatt til seg av elitene? På grunn av elitenes særstilling, var de mellomledet i relasjonen mellom romersk og britisk kultur. Måtte elitene ta hensyn til resten av befolkningen da de tok i bruk romersk kultur? Jeg håper å kunne svare på disse spørsmålene ved å sammenligne disse tre begrepene med kildematerialet i Britannia.

3. Oppsummering av del I

Det er stor usikkerhet i kildematerialet knyttet til møtet mellom Roma og Britannia. Den tradisjonelle framstillingen og det ofte tilhørende begrepet romanisering egner seg ikke til å løse dette. "Romanisering" samsvarer heller ikke med hvordan kultur bør bli, og blir, forstått i

dag. Begrepet klarer tvert imot å fremstå som både foreldet og for bredt. Derfor har jeg begrenset og omdefinert begrepet i denne oppgaven til å være romersk initiativ som fremmet bruken av romersk kultur. En kulturrevolusjon tar utgangspunkt i at det å bruke romerske kulturelle trekk, kunne være svært nyttig for en politisk aktiv elite som ønsket å legitimere og forsterke egen makt. Dette åpner for påvirkning både før og etter erobringen, men utelater den øvrige befolkningens bruk og ikke-bruk av romersk kultur. Kreolisering betegner kulturell utvikling som flytende overganger preget av forhandlinger og tilpassninger mellom grupper i samfunnet. Det er ikke er en videreføring av romersk kultur vi ser, men en kulturell sammensmelting. Resultatet vil i så fall ikke være noe rent romersk eller britisk, men en hybrid som utviklet seg i relasjonen mellom erobrer og erobret. De nye begrepene forklarer altså ulike deler av samfunnet og jeg har forsøkt å sette disse i system slik de vil bli brukt videre.

De to neste delene av oppgaven vil dreie seg om å analysere utviklingen i *catuvellaunistammen* i lys av disse begrepene for nettopp å finne ut når de er mest hensiktsmessige å bruke, og om de sammen kan gi et mer helhetlig bilde av relasjonen mellom romere og briter. Først skal jeg i del II se nærmere på det politiske forholdet mellom briter og romere før anneksjonen og hvordan bruken av romersk kultur kan ses i sammenheng med en egen britisk utvikling, som på den ene siden var romersk inspirert, men på den annen side må kunne sies å være britisk av natur. Deretter skal jeg i del III se om begrepene også kan brukes til å forklare utviklingen videre inn i provinstid.

DEL II: FRA CAESAR TIL EROBRING

The Roman Empire was the civilized world; the safety of Rome was the safety of all civilization.
Outside was the wild chaos of barbarism.

Francis Haverfield
The Romanization of Roman Britain, 1912 : 10

I denne delen argumenterer jeg for at Caesars invasjoner i Britannia hadde betydelig mer å si for kulturpåvirkningen på britene enn hva som tradisjonelt har blitt hevdet. Romanisering, kulturevolusjon og kreolisering vil bli sammenlignet med kildematerialet og forkaringer gjennom hele framstillingen. Jeg vil vise til hvorfor og hvordan britiske eliter kan ha tatt i bruk romersk kultur for å stadfeste egen makt, og at dette *kan* ha gått på bekostning av en annen gruppe, nemlig druidene. Til sist vil jeg trekke fram erobringens betydning for romerske keisere og briter.

4. Catuvellaunistammen i det førromerske Britannia

I del I nevnte jeg at forholdet mellom Britannia og Romerriket før Claudius' erobring åpner for en del ubesvarte spørsmål og løse tråder. Det ser rett og slett ut til å være noe som ikke stemmer med den tradisjonelle framstillingen i perioden fra Augustus til Claudius' erobring i år 43 vt.. Dette gjelder blant annet Caesars gisler, briteres relasjoner til Roma og den såkalte gallifiseringen. Jeg skal videre ta utgangspunkt i disse problemene og vurdere om disse lar seg løse med romanisering, kulturevolusjon eller kreolisering

Politiske og kulturelle konsekvenser av Caesars invasjoner

Flere historikere er enige om at Caesar prøvde å ta de første stegene mot en britisk klientstat eller til og med provins, men også at han ikke klarte det.¹²⁹ Malcolm Todd stiller seg svært kritisk betydningen av Caesars invasjoner:

Caesar's two expeditions to Britain are among the least important, and certainly the least successful, of that conqueror's career. In the course of early British history, too, they were scarcely of great significance. Brilliantly lit for us by Caesar's own account, the two excursions did little or nothing to alter the relationship between Britons and Rome. That was to come later, and as a result of diplomacy, not invasion. Commercial and cultural contacts across the Channel in later days were to do far more than Caesar's campaigns to bring Britain within the Roman orbit.¹³⁰

---

¹²⁹ Todd 1981 : 27; Frere 1987 : 27

¹³⁰ Todd 1981: 15.

Todd holder altså fokus på handel og kontakt over kanalen snarere enn direkte diplomatisk kontakt mellom briter og romere i etterkant av Caesar. Han er langt fra alene. Martin Millet hevder også at utviklingen hos catuvellaunistammen i perioden etter Caesar, kun skyldes deres kontakt med gallere, som igjen hadde kontakt med romere.¹³¹ Han kan gå med på at Caesars invasjon ødela handelen mellom kontinentet og Henigsbury i sørvest, slik at handelen forflyttet seg til catuvellaunistammens område, men han har ingen direkte forklaring på hvorfor handelen gikk akkurat dit. Derimot virker det som om ”romanisering” for ham er noe som kun kan finne sted i etterkant av erobringen:

The period following Caesar's conquest of Gaul was dominated by civil war at Rome, so the newly conquered Gallic territories were left very much alone, with a resultant slow development of new institutions of archaeologically visible changes [...]. We may therefore see the period from c. 50 to 20 BC as a lull before more intensive Romanization began in Gaul.¹³²

Ikke bare var perioden etter Caesar til år 20 fvt. en dødtid, men her impliserer Millet også at den videre utviklingen i Britannia var avhengig av utviklingen i Gallia. Prinsippet synes klart: ”Romanisering” var nært knyttet til erobring, og britene fikk før erobringen innsikt i den romerske kulturen gjennom den gallske. Sheppard Frere er blant de som nettopp knytter myntutviklingen fra kontinentet til øya til en slik utvikling.¹³³ Denne oppfattelsen blir imidlertid utfordret av noen problemer: Belgiske mynter blir for det første ikke kopiert tilfeldig, men noen spesielle velges ut. Utviklingen kan derfor ikke forklares med en kulturell etteraping. Kopieringen må bety noe.

John Creighton i *Coins and Power in Late Iron Age Britain* (2000) og *Britannia. The Creation of a Roman Province* (2006), mener at utviklingen i Britannia fra Caesar og fram til Claudius' anneksjon tyder på at relasjonene mellom høvdinger i sørøst og keisermakten i Roma må revurderes. Det som skiller Creighton fra andre framstillinger er at han mener at utviklingen av britiske dynastier ikke bare skjedde med bånd til kontinentet, men direkte til Roma. Han argumenterer for at britiske eliter i dynastiene i sørøst kan ha vokst opp i Roma i forkant av erobringen, tok til seg romersk kultur derfra, og brukte deler av dette på sine egne mynter.¹³⁴ Dette hevder han skjer i stor skala lenge før Claudius, og som en konsekvens av Julius Caesars handlinger. Creighton bygger forøvrig mye på D.C. Braunds' *Rome and the*

---

¹³¹ Millet 1990: 30.

¹³² Millet 1990: 31.

¹³³ Frere 1987: 9-10.

¹³⁴ Creighton 2000: 117.

Friendly King (1984) og *Ruling Roman Britain: kings, queens, governors and emperors from Julius Caesar to Agricola* (1996) Her står nettopp etableringen av vennskap mellom høvdinger og Romerriket sentralt. Kan Caesar ha vært en ambassadør for slike tidlige diplomatiske forhold? Den ”gallifiseringen” som catuvellaunistammen opplevde før Claudius’ annektering, vil i så fall være enda mer ”romanisert” enn man skulle tro.

Catuvellaunistammen var sannsynligvis den sterkeste på øya, og som allerede nevnt, ser deres forhold til Romerriket ut til å bli mer anspent ettersom keiserembetet i Roma endret seg fra Augustus til å bestå av personer med et mer direkte behov for personlig ære. For disse kunne Britannia utgjøre et yndet mål. Det kan se ut som at det var når britene ble nødt til å forholde seg til keisere som Tiberius, Caligula og Claudius at forskjellene ble tydeligere. Fordi bakgrunnen for Claudius’ erobring ser ut til å ha vært personlige motiver, kan beslutningen om annektering også ha rystet eksisterende allianser og lojalitetsbånd mellom briter og romere som allerede fantes. Fordi Adminus og Verika ser ut til å ha måttet flykte fra Britannia, og appellere til henholdsvis Caligula og Claudius om støtte i forkant av erobringen, bør vi også spørre oss hvorfor de så naturlig henvendte seg til Romerriket. Hvor romervennlige hadde den britiske eliten blitt som følge av møtet med Caesar?

I Roma var Cicero som sagt blant de som ikke lot seg imponere av Caesars invasjon, og han skrev til sin venn Atticus etter invasjonen at gisler var blitt tatt, men at det ikke fantes noe krigsbytte, og at troppene skulle bringes tilbake.¹³⁵ At Caesar røsker opp i politiske strukturer i Britannia er likevel mulig, og sannsynligvis var sjokkbølgene der større enn i Roma.¹³⁶ Da Caesar for siste gang dro fra Britannia fikk han gisler og en årlig skatt av britene.¹³⁷ Den årlige skatten var én faktor og åpnet for økende handel og påvirkning, men John Creighton argumenterer også for at gislene (*obsides*) var vel så viktige for den senere utviklingen. Catuvellaunistammen ser ut til å ha ligget i ro i lengre tid etter at Caesar dro. En forklaring på dette kan være at det fantes obsides i Roma som kunne bli brukt som pressmiddel på britene. Obsides blir gjerne oversatt til gisler men dette blir noe ufullstendig. Obsides kan oversettes til gissel, men også som *sikkerhet for tap og skade*, eller *å sverge*. Disse menneskene trenger

---

¹³⁵ Cic. *Att.* 4. 18. 5. *Confecta Britannia, obsidibus acceptis, nulla praeda, imperata tamen pecunia exercitum ex Britannia reportabant.*

¹³⁶ I hvert fall hvis en mener det er relevant å dra paralleller til småsamfunn som gjennom historien har møtt imperialistiske større stater. Ofte korte og ubetydelige møter for imperiene, men som hos små samfunn utløste fundamentale endringer i kultur og religion.

¹³⁷ Dio Cass. 40. 3. Det kan diskuteres om en årlig skatt eller det engelske tribute er en god oversettelse av ordet (*tributum...*) og dette blir blant annet problematisert av Broun (1984: 64), men her vil jeg anta at Caesar mente noe ganske tilnærmet dette med ”*annos singulos vectigalis*” (Caes. *B Gall.* 5. 22.).

derfor ikke å ha vært fanger som i vår moderne betydning av ordet. Tvert imot var det vanlig romersk politikk å ta med høvdingssønner til Roma og gi dem utdanning der.¹³⁸ Caesar nevner før han dro til Britannia for andre gang, en episode i Gallia:

Cæsar forstod hvorfor Indutiomarus sa dette og hva som skremte han fra hans første plan, men bød ham likevel å komme med 200 gisler, så han ikke selv skulle bli nødt til å kaste bort sommeren i treverernes land når alt var gjort klar til britannierkrigen. Blant gislene var Indutiomarus' sønn og alle hans slektninger. Caesar hadde spesielt krevet dem, og nevnt dem alle ved navn. Nå beroliget han Indutiomarus og oppfordret ham til fortsatt lojalitet.¹³⁹

Å bli tatt som gissel trengte altså ikke å ha vært forbeholdt hvem som helst. Snarere tvert imot: jo høyere stand gisselet kommer fra, desto mer effektivt fungerte denne taktikken. Caesar er ikke like spesifikk utover i *Gallerkrigen*, hvor han kun nevner å ha tatt gisler, men ikke hvem disse gislene var. Det *kan* være fordi det ikke var grunn til å gjenta seg selv i måten han gjorde det på. Uansett kommer det likevel ofte klart fram at Caesar forventet lojalitet og fred som en konsekvens av gisseltakingen. Et eksempel er etter den første invasjonen i Britannia hvor høvdinger lovet ham gisler, samt ”kom fra alle kanter for å overgi seg selv og sine stater til Caesar.”¹⁴⁰ Caesar konkluderer; ”Med dette var freden sikret.”¹⁴¹ Hvis britiske høvdingssønner ble krevd av Caesar, og kom hjem til Britannia først senere, ville det ha vært som voksne menn med helt spesielle kulturelle (romerske?) preferanser. Er det da noe i kildematerialet som kan tyde på at Roma også sto for opplæring av høvdingemenn? Creighton mener at blant disse gislene fantes det sønner av sittende eliter som ble tatt med til Roma og fikk sin oppdragelse der. Disse dro så tilbake til Britannia hvor de siden, som sittende høvdinger, tok i bruk romerske kulturelle elementer når de ga uttrykk for og forsøkte å legitimere sin makt i samfunnet.¹⁴² Jeg kommer til å følge en del av denne argumentasjonen videre i oppgaven.

Svetons bemerkning om gode diplomatiske forbindelser med andre konger kan sies å støtte at en ordning med klientkonger kan ha blitt praktisert på et generelt plan under Augustus:

---

¹³⁸For eksempel Juba II, som deltok i Caesars triumf, fikk utdanning i Roma og hæren, og tronet i Mauretania. (Bround 1984: 16-17). For flere eksempler se Bround 1984: 9-21.

¹³⁹Caes. *B Gall.* 5. 4.

¹⁴⁰Caes. *B Gall.* 4. 27.

¹⁴¹Caes. *B Gall.* 4. 28.

¹⁴²Creighton 2000: 100-101.

De kongedømmene han hadde lagt under seg med krigens rett ga han med få unntagelser tilbake til dem han hadde tatt dem fra eller overdro dem til andre - fremmede - konger. De kongene som var våre forbundsfeller forente han innbyrdes ved gjensidig giftemål og han ville alltid råde til og få i stand svogerskap og vennskap dem imellom. Og han tok hensyn til dem alle sammen som om de var likestilte ledd og deler av riket. Han innsatte ofte formyndere for tronarvinger som var mindreårige eller åndelige utviklete inntil de ble voksne eller kom til full fornuft. Og mange kongers barn lot han oppdra og undervise sammen med sine egne barn.¹⁴³

Det var altså ikke bare underlagte kongedømmer som hadde kontakt med romerne. Til og med konger utenfor Romerriket ser ut til å hatt anledning til å etablere gode diplomatiske forbindelser. Høvdingsønner kunne være et godt middel for å sikre allianser, også i fremtiden.

David C. Braund i *Rome and the Friendly King: The Character of the Client Kingship* (1984), viser hvordan forholdet mellom Romerriket og lokale høvdinger rundt om i den antikke verden ofte var preget av gjensidig vennskap, og da særlig gjennom opplæring av lokale eliter i Roma. Braund sier det slik: "That kings should send their sons to Rome is of the highest importance, for by doing so they sought to carry over their relationship with Rome into their next generation."¹⁴⁴ Denne forbindelsen mellom Romerriket og andre stater eller høvdingdømmer var svært vanlig, og ikke minst effektiv. Slik var det vanlig at høvdingsønner, hvis fedre knyttet seg til Romerriket, kunne omvendtes til romerske *mores* hevder Braund.¹⁴⁵ Selv om mange høvdinger kan ha hatt visse betenkeligheter med å sende sine sønner av gårde, var det kanskje bedre enn å forbli hjemme fordi:

[...] by its very nature, the relationship between king and Rome was self-perpetuating, for the future king grew up in the context of a relationship which had constituted a leading factor in the rein of his predecessor: by the time of the Principate, the relationship with Rome had in many cases become the very core of the king's position.¹⁴⁶

Et slikt forhold må ha gjort et markant inntrykk på høvdingsønnene og dermed preget deres oppfattelse av romere, sitt eget folk, og sin egen identitet. Kan dette forklare framveksten og utviklingen av britiske dynastier og er denne utviklingen i så fall et uttrykk for romanisering, kulturrevolusjon eller kreolisering?

---

¹⁴³ Suet. *Aug.* 48.

¹⁴⁴ Braund 1984: 11.

¹⁴⁵ Braund 1984: 15.

¹⁴⁶ Braund 1984: 16.

Hvis det var tilfellet at britiske høvdingsønner kom hjem til Britannia etter oppvekst i Roma, er det naturlig å forvente en endring i deres fremtoning gjennom de skriftlige kildene og det arkeologiske materialet. I de skriftlige kildene finnes det ingen *direkte* beviser for at noe slikt var tilfellet i Britannia, men Creighton gir flere eksempler på at tilsvarende relasjoner var vanlig andre steder.¹⁴⁷ Strabon nevner Massallia som sted for skolering av gallere.¹⁴⁸ I tilfellet Britannia hevder han selv å ha sett noen britiske barn i Roma, men det er vanskelig å vite akkurat når han så dem, eller hvilken status disse hadde.¹⁴⁹ - Det vil si, om de var slaver eller eliter. Det har allerede blitt nevnt at Augustus kommuniserte med briter og til og med at det var briter på besøk i Roma ved (minst) et par anledninger.¹⁵⁰ Av andre kontakter mellom briter og romere nevner Cornelius Tacitus at noen menn, som forliste og ble drevet i land i Britannia i år 16 evt., ble returnert av britiske høvdinger.¹⁵¹ Til sist kan en legge til Strabons bemerkning om at britiske høvdinger nærmest hadde gjort Britannia til romersk eiendom under Augustus.¹⁵² Hvis en antar at slike generelle bemerkninger har sprunget ut fra et større diplomatisk forhold mellom Roma og britiske stammer, danner det seg et bilde som betydelig avviker fra et ukjent og mystisk Britannia. Kanskje gjorde Caesar mer enn kun å ha pekt ut øya for sine etterfølgere, som Tacitus mener.¹⁵³ Hvilket forhold hadde senere keisere som Augustus til øya ved verdens ende?

Britannias barbarer og Augustus' urbaniseringsprosess

Britannia ble innlemmet relativt sent som provins. Romerne var imidlertid lenge i gang med urbaniserings - Og andre statlige regisserte prosjekter i Gallia og Iberia; områder det hadde vært nærliggende å sammenligne Britannia med. Utviklingen i disse provinsene har ofte blitt tilskrevet keiser Augustus blant annet fordi en kulturell forandring ser ut til å skje samtidig i provinser med varierende tid under romersk styre.¹⁵⁴ Hvordan kan vi samsvare dette med utviklingen i Britannia, som jo ikke engang var annektert under Augustus' regjeringstid? Romersk kultur før erobringen i Britannia kan derfor bare ses i sammenheng med framveksten av britiske dynastier. De enkelte britiske høvdinger kan ha stått friere en for eksempel eliter i Gallia til hvordan en valgte å bruke romersk kultur. Britiske høvdinger kan argumenteres for å

---

¹⁴⁷ Creighton 2000 : 89-91.

¹⁴⁸ Strabo. *Geog.* 4. 1. 5.

¹⁴⁹ Strabo. *Geog.* 4. 5. 2.

¹⁵⁰ Strabo. *Geog.* 4. 5.3; Aug. *Res Gestae* 32.

¹⁵¹ Tac, *Ann.* 2. 24.

¹⁵² Strabo. *Geog.* 4. 5. 3.

¹⁵³ Tac. *Agr.* 13.

¹⁵⁴ Whittaker 1997: 157.

ha fremstått som barbarer for romerne, men gjennom et ønske om å ikke bli sett på denne måten klarte de gjennom en legitimeringsprosess og aktivt bruk av romerske kulturelle elementer, å sende signaler til resten av den britiske befolkningen om at det på mange måter var ”romere” og at dette var en høy status.

Det foregikk nemlig store forandringer i Britannia før erobringen, og særlig i de sydøstlige dynastiene. Dette gjenspeiles i det arkeologiske materialet ved at betydelige mengder av romersk import ser ut til å ha kommet inn fra Gallia. Dette har fått Barry Cunliffe til å konkludere at:

[...], in the few generations before the conquest, the wealthy members of south-eastern British society must have been able to enjoy much the same range of Roman consumer luxuries as their distant now living across the Channel in Roman Gaul.¹⁵⁵

Også Millet dro jo den påståtte dødtiden fram mot erobringen kun til år 20 vt. Hva skjedde i så fall de neste 20 årene fram mot erobringen? Hvis kulturpåvirkningen fra Roma til Britannia før annekasjonen gikk gjennom Gallia, som Todd og Millet mener, burde britiske eliter i teorien ha stått ganske fritt i forhold til den romerske kulturen som hadde begynt å blomstre på den andre siden av kanalen? Så hvordan forholdt egentlig catuvellaunistammen seg til romersk kultur i praksis? Enkelte stammers makt vokste fram mot Claudius’ annektering og myntfunn kan som sagt tyde på at det fantes en sentralmakt i utvikling i Britannia, noe Millet og Cunliffe, blant andre, har vist.¹⁵⁶ Dette er så langt vi kommer ved kun ved å se på *utbredelsen* av mynter. Billedbruken og symbolikken på myntene var imidlertid uttrykk for bevisste valg fra elitene sin side. Flere ting som tyder på at utviklingen fulgte faste mønstre og ikke en tilfeldig adoptering av romersk kultur.

Sosial og kulturell identitet blant britiske eliter

Jeg nevnte i del I at catuvellaunistammen i sørøst produserte mynter på bakgrunn av galliske kopier, men med små forandringer. Etter Caesar begynte dynastiene i sør og øst å produsere nye typer mynter. Disse hadde utspring fra *Gallo-belgisk F*, en kontinental mynt som sjelden far blitt funnet i Britannia i sin originale form.¹⁵⁷ Det er derfor i utgangspunktet interessant at det er denne mynten som blir valgt og ikke andre. Ut fra dette utviklet det seg to stiler: *Britisk Q* i dynastiet i sør, og *britisk L* i øst hos catuvellaunistammen. Utviklingen som følger vitner

---

¹⁵⁵ Cunliffe 1991: 442.

¹⁵⁶ Millet 1990: 14 Illustrasjon 3; Cunliffe 1991: 142 Figur 7.9.

¹⁵⁷ Creighton 2000: 55.

om at Caesars invasjoner ser ut til å ha hatt en betydelig effekt på britiske eliter. På myntene erstattet nye bilder de gamle. Endringer i legeringen gjorde også at myntenes farge endret seg fra gul til rød og sølv. En slik omfattende endring i bilde og farge kan vanskelig tolkes som noe annet enn en klar symbolsk handling, og tyder på en stor politisk omveltning, mener Creighton.¹⁵⁸ Bruk av mynter og luksusvarer kan ha blitt brukt aktivt for å etablere en identitet og legitimere makt. Kan det ha foregått en kulturell utvikling mot det ”romerske” i Britannia, som riktignok var inspirert av, men *ikke* igangsatt av, romersk politikk?

For høvdingenes del var det å prege edelt metall ikke snakk om å produsere et allment betalingsmiddel. Myntene var for dyre til å brukes i dagliglivet i Britannia og fungerte nok mer som større størrelser og symboler enn dagligdags betalingsmiddel. Å prege mynt var imidlertid en ypperlig mulighet for å vise fram og legitimere sin egen posisjon. Sagt på en annen måte: Hva som ble preget var det høvdingen ønsket at folk skulle forbinde ham med. I praksis ble derfor noen spesielle motiver valgt - Og det var nettopp *ikke* de mest populære eller nyeste motivene i Gallia. Dette får John Creighton til å spørre hva disse myntene var inspirert av.¹⁵⁹ Creighton mener å ha en forklaring og understreker at utviklingen i det numismatiske kildematerialet helt klart ikke skjer tilfeldig.¹⁶⁰ Denne utviklingen kan knyttes tilbake til ”gislene” i Roma mener han. Den største mengden av ”romanisert” bildebruk på mynter i sørøst kan nemlig direkte relateres til det billedspråket som ble brukt under utviklingen av prinsipatet. De tidlige britiske herskerne preget mynter som samsvarte med tidlig Octavian, mens senere herskere følger billedbruken til både Octavian og Augustus’ motiver.¹⁶¹ Utviklingen følger imidlertid en tidsforskyvning tilsvarende en generasjon. Creighton understreker:

This is entirely consistent with the idea that an *obses* might spend a childhood in Rome and then be sent back to his mother country to rule. The imagery they would be inculcated with would be that from their years in Rome some time earlier.¹⁶²

Fra perioden noe etter Caesar benyttet altså britene riktignok kopier av romerske mynter, men den billedbruken som ble kopiert var *ikke* basert på galliske kopier, hvilket ville vært naturlig hvis en tar høyde for tilgjengelighet og følger den tradisjonelle oppfatningen om at britene fulgte utviklingen i Gallia. Tvert imot er det mye som tyder på at kopiene var spesielt utviklet

---

¹⁵⁸ Creighton 2000: 55.

¹⁵⁹ Creighton 2000: 85.

¹⁶⁰ Creighton 2000: 81.

¹⁶¹ Creighton 2000: 101.

¹⁶² Creighton 2000: 101.

for Britannia. Det er også interessant at billedbruken på myntene ikke ser ut til å ha hatt utgangspunkt i en opprinnelig britisk kultur, men heller det inntrykk en kan tenke seg at romerne hadde av britene. Det er en utvikling som lettest kan forklares med at dette var et inntrykk høvdingssønner ville ha møtt under en oppvekst i Roma. Noen motiver var mer populære enn andre hos britene. Hos catuvellauniene var det for eksempel svært vanlig med sfinkser, gorgoner, Perseus (Zevs sønn som drepte Medusa når hun var gorgonenes dronning) og andre mytologiske vesener.¹⁶³ Ekte dyr som krokodiller og elefanter derimot, burde ha vært like eksotiske for britene, men ble ikke brukt til tross for at dette også var vanlige motiver på romerske mynter.¹⁶⁴ Hadde de mytologiske vesenene en spesiell betydning for britene?

Riktigere er det nok at Britannia hadde denne spesielle betydningen for romerne i og med at øya var mystisk nok til å tilskrives ulike mytiske vesener. Britannia var ukjent nok til å kunne framstå nettopp som et sted for skapninger som gorgoner, som jo ofte ble knyttet til øyer og hav i litteraturen. Britannia hadde et image i Roma og det må være derfor gorgoner og Perseus slo an på britiske mynter og ikke krokodiller, elefanter eller andre eksotiske, men ekte, dyr, mener Creighton.¹⁶⁵ Høvdingssønner fra Britannia ville fort ha blitt informert om dette bildet av Britannia som et mystisk land langt borte og tatt dette med seg hjem.¹⁶⁶ Dermed skyldtes ikke bruken av romersk billedbruk på mynter noen ren fascinasjon over det nye romerske. Bildene på myntene var et uttrykk for høvdingenes identitet og ble ikke ”gallifisert” som et blindt resultat av Gallias ”romanisering”. Når de preget mynt valgte britiske eliter å kopiere ting som kunne brukes til å legitimere makt i det politiske spillet både innad blant de britiske stammene, og utad til Roma. Innad vitnet myntene om en sterk kobling til Roma og dermed at dette var en person med mektige venner i ryggen. Utad passet dynastene inn i det romerske bildet av Britannia og knyttet seg på den måten også nærmere Romerriket. Det var uvesentlig om det virkelig fantes gorgoner eller andre mytiske dyr på øya.¹⁶⁷ Samtidig som Romerriket gikk fra republikk til keisermakt, ser britiske høvdinger dermed aktivt ut til å bygge opp

---

¹⁶³ Creighton 2000: 132.

¹⁶⁴ Creighton 2000: 132. Riktignok nevner Polyænus som eneste kilde at Caesar hadde brukt en elefant i sin invasjon for å skremme britene (Strategemata 8. 23. 5), men her har han nok forvekslet Caesar med Claudius' senere erobring.

¹⁶⁵ Creighton 2000: 132. Det samme gjaldt selvfølgelig også sfinxer og pegasuser.

¹⁶⁶ Det er derfor ikke kun historikere som har tatt romerske litterære tradisjoner for seriøst. Britiske høvdinger bedrev selv en slags stereotypisering av seg selv.

¹⁶⁷ Akkurat som mer viten også åpner for flere spørsmål, oppdaget og utforsket Roma store deler av verden. De mytiske veseners sfære kan sannsynligvis som en konsekvens ha blitt tilskrevet områder som en ikke kjente så godt.

dynastier ved å bruke lignende symboler som ble brukt i Roma. Ut fra et romaniseringsperspektiv kan det argumenteres for at å oppdra høvdingsønner i Roma var politisk klokt å gjøre hvis man ønsket å spre romersk kultur og levevis. Dermed kan en hevde at utviklingen var underlagt romanisering slik jeg har definert begrepet, men det er viktig å huske at det var britene selv som grep sjansen i Britannia og videreutviklet den. Utviklingen var fullstendig avhengig av at det fantes høvdinge som aktivt gikk inn for å styre utviklingen. Disse sto i realiteten fritt til å velge, men valgte romersk. En kulturrevolusjon er en mer riktig betegnelse enn romanisering for å forklare denne prosessen. Creightons hypoteser har blitt møtt med liten motstand. Greg Woolf trekker ham sågar fram som nytenkende og viktig,¹⁶⁸ men samsvarer dette med resten av kildematerialet?

Torc som symbol

Et eksempel på at utviklingen var inspirert av Roma, men samtidig britisk av natur er symbolet som *torcen* kom til å utgjøre. En torc ble båret rundt halsen som et smykke og statussymbol, og ble brukt i store deler av Europa i jernalderen. På flere britiske kopier av romerske mynter hvor skikkelsen holder en laurbærkrans, har dette blitt gjort om til en torc på de britiske.¹⁶⁹ Torcen framstår som et eksempel på at en gjenstands opprinnelige betydning kan ha blitt dannet, forandret og forsterket i synergien mellom briter og romere. Vi vet at bruken av torcer var utbredt i europeisk jernalder og dette var selvfølgelig anerkjent, om ikke stigmatisert, i Roma. Romerne brukte nemlig ofte denne skikken i framstillinger av barbarer. På Augustus' *Ara Pacis* i Roma kan en se to små barn, på henholdsvis den sørlige og nordlige siden. De er begge deltakere i prosesjonen og bærer en torc hver om halsen. Creighton peker på at begge disse kan antas å være *obsides*.¹⁷⁰ På dette området er han også helt uenig med den vanligste oppfattelsen og Paul Zanker, som mener at de to barna ikke er høvdingsønner, men (vert imot) Gaius og Lucius Caesar. Zankers forklaring på hvorfor de har torcer er at de er utkledd som trojanere.¹⁷¹ Charles Brian Rose har derimot med artikkelen "*Princes*" and *Barbarians on the Ara Pacis* (1990) kommet med den teorien også Creighton støtter seg på. Her hevder han at disse to barna på hver sin side symboliserer *Pax Augusta* under Augustus

---

¹⁶⁸ Woolf 2002b: 53-54.

¹⁶⁹ For eksempel på VA431:SE8 og VA452:SE8. Se Creighton 2000: 108-9. Eppilus fra det sydlige dynastiet lanserte på flere myntene sine en Viktoria som ser ut til å holde en torc. Opprinnelige romerske mynter brukte samme bilde, men da holdt Viktoria en laurbærkrans. Han ser derfor også ut til å ha vært veldig klar over hvordan dette bildet ble tolket i Roma. Eppilus regjerte i Kent og mynteutbredelsen tyder ikke på at han var ekspansjonistisk. Det er derfor mer sannsynlig at torcen for ham var et symbol på autoritet, snarere enn militær seier.

¹⁷⁰ Creighton 2006: 44.

¹⁷¹ Zanker 1990: 217.

og Agrippa.¹⁷² Barnet på den sørlige siden kan tilskrives allianser i øst med østlige klær, sko og hårfrisyre.¹⁷³ På den nordlige siden er det andre barnet den eneste avbildningen som ikke har sko, og kan tilskrives en vestlig tilhørighet.¹⁷⁴ Roses framstilling er svært plausibel og samsvarer godt med hva vi vet om Augustus' politikk overfor andre kongedømmer, og utdanning som et middel for allianse. Disse "prinsene" var nok ikke britiske, men eksempelet understreker muligheten for at diplomatiske forhold mellom eliter og Roma var viktige og nære. I tillegg er dette nok et eksempel på at symbolikken i Roma ble preget av stereotypisering, og torcer ble sett på som typisk for barbarer. Men gikk barbarer med torc fordi det var deres kultur eller fordi romerne stemplet utsmykningen som typisk for deres kultur?

I tillegg til nye mynter i Britannia ble det nemlig også mer vanlig med *gulltorcer*. Om gullet i torcene ble smeltet av mynter eller omvendt, er usikkert. Det er lett å finne argumenter for både det ene og det andre: En torc, båret av lederen, ville ha forsterket hans nærvær og status. Det er imidlertid like sannsynlig at å dele ut mynter til sine nærmeste ville hatt samme effekten, og sannsynligvis brukte høvdingene en kombinasjon. Mynter ga høvdingen anledning til å spre merket sitt over større distanser. Torc som maktsymbol fungert utover en viss krets av mennesker som ville ha sett lederen med jevne mellomrom. Det er helt klart at torcen ikke var en romersk oppfinnelse, men nettopp derfor er også funnet av et par gulltorcer funnet nær Winchester svært merkverdig. Riktignok er dette utenfor *catuvellaunistammens* territorium, men samtidig sannsynligvis et godt eksempel på imperiale gaver. Torcene er nemlig helt særegne i sin stil og tilvirket med en gullegering og teknikk helt ukjent i Britannia, og som heller knytter dem til Middelhavet.¹⁷⁵ Funnet er derfor trolig en torc *fra* Middelhavet, men som har endt opp i Britannia. Det er svært fristende å forstille seg at det *symbolet* torcen utgjorde har spilt en rolle i Roma, som tilvirkeren har tolket på sin måte, men som siden har blitt gitt til en britisk høvding. Er dette et samspill mellom britisk symbolikk, forsterket i Roma og med klassisk utførelse? Vi ser det samme her som kan argumenteres for at skjer med myntene: En stereotypisk oppfattelse av hva som gir autoritet for en barbar, som britene så tar til seg. Torcen må ha hatt en betydning siden den ikke er smeltet om og det ser ut til at den kom til å symbolisere noe av det samme for britene, som laurbærkransen gjorde for romerne. Er slike gaver fra romernes side belegg for romanisering, eller kan dette

---

¹⁷² Rose 1990: 454.

¹⁷³ Rose 1990: 456.

¹⁷⁴ Rose 1990: 459-460.

¹⁷⁵ Creighton 2006: 42-44.

samspeilet mellom britiske og romersk kultur kan ses på som kreolisering? Hvorfor ble britisk og romerske symboler blandet?

En kan spørre seg om det hadde vært like greit å beholde laurbærkransen og heller tatt denne i bruk som et nytt symbol i Britannia, Det er nettopp på grunn av at høvdingene har tatt seg bryet med å forandre bildet på myntene, at torc ser ut til å ha hatt en større verdi som symbol. Dette var altså et bevisst valg av å beholde noe kjent som britene visste om, selv om en altså kopierte andre elementer i symbolikken fra Roma. En kan heller ikke regne med at alle briter forstod hva laurbærkransen på myntene opprinnelig skulle forestille, så noen små forandringer kan ha blitt sett på som svært nødvendig. Dette er et sterkt indisium på at de britiske elitene visste hva de drev med og hadde et mål. Det er vanskelig å tenke seg at en lokal høvding ikke skulle benytte seg av anledningen til å vise fram sine luksuriøse gaver fra Roma til andre høvdinge og befolkningen forøvrig. Selv om dette er et uttrykk for sterk romersk påvirkning (romanisering) virker det som om høvdingene hadde til hensikt å framstille seg på denne måten kan derfor sies å ha satt i gang en kulturrevolusjon i Britannia. Sannsynligvis er det vi ser blant britiske høvdinge det som innenfor sosialantropologien heter *refleksivitet*, hvor mennesker skaper seg selv som gruppe gjennom en selvbevist presentasjon av seg selv.¹⁷⁶

Romerske gaver i Britannia

Cunliffe framhever at felles for aristokratiet i både Nord-Gallia og Sørøst Britannia var at de viste status gjennom romerske luksusvarer.¹⁷⁷ Importen til Britannia var sterkt relatert til romerske varer fra det underlagte Gallia, samtidig som kulturelle trekk hadde mye til felles på begge sider av kanalen, hevder han.¹⁷⁸ Det er imidlertid flere ting som tyder på at smykker og gjenstander ble inspirert av eller kom direkte fra Roma. I de skriftlige kildene er det eksempler på at konger som godtok Romas overherredømme fikk gaver som et symbol på deres makt.¹⁷⁹ Disse gavene hadde gjerne utgangspunkt i kongelig status, men symboliserte også høy status i samtidens Roma, både militært og sivilt.¹⁸⁰ Ptolemaeus av Mauretania fikk for eksempel et elfenbenssepter og *toga picta* (Triumfatortoga som var farget lilla og brodert med gull) i år 24 vt.¹⁸¹ Andre eksempler på ting som ble gitt til konger var en stol (*sellae*

---

¹⁷⁶ Eriksen 1998: 417.

¹⁷⁷ Cunliffe 1991: 121.

¹⁷⁸ Cunliffe 1991: 121.

¹⁷⁹ Creighton 2006: 36.

¹⁸⁰ Braund 1984: 28.

¹⁸¹ Braund 1984: 28-29; Tac. *Ann.* 4. 26. 4.

curulis) og *togae praetextae*, utdyper Creighton.¹⁸² En *sellae curulis* fungerte som et autoritetstegn, om ikke også trone. Igjen skal det også sies at vi ikke kjenner til noen konkrete forhold fra Britannia i de skriftlige kildene, men det er mulig arkeologien kan hjelpe oss noe på vei. Det har blitt gjort funn som godt kan ha vært gaver fra Roma. Særlig de to gravene med de rikeste gravfunnene, som begge lå i territoriet til *catuvellauniene* (og som jeg allerede har nevnt i del I), vitner om dette: *Lexden Tumulus* nær *Camelodunum* og *Folly Lane* ved *Verulamium*. Det kan derfor være verdt å ta en ny titt på gravfunnet i lys av om dette kan ha vært romerske gaver.

Lexden Tumulus (*Camelodunum*) er en kremasjonsgrav. Den inneholdt noe som muligens har vært en *sella curulis*. Jernrester og en elfenbensfot støtter antagelsen om en klappstol fra tiden rundt 15-01 fvt.¹⁸³ *Lexden tumulus*-graven inneholdt også tynne fragmenter av gullbånd brukt i forbindelse med tekstil. En fristende mulighet er at dette er fra en *toga picta*, men dette er en svært usikker antagelse. I den samme graven ble det funnet sølv som minnet om hvete eller korn og som også mest sannsynlig har vært sydd inn i en type tekstil. Creighton avstår imidlertid fra å sammenligne dette funnet med korn, og dermed også som parallell til kornavbildningene nevnt på myntene til *Cunobelinus*. En mer naturlig mulighet mener han er at dette er laurbær. Igjen et klart symbol på status, men et romersk symbol.¹⁸⁴ *Martin Millet* har også pekt på diplomatisk gaveutveksling som bakgrunn for funn i denne graven, men ser heller ut til å forklare dette med at britiske stammer var klienter av stammer i *Gallia*, snarere enn i direkte kontakt med Roma.¹⁸⁵ Hvis luksusvarer ble importert til Britannia i den hensikt at elitene kunne bedrive gaveutveksling, burde vi finne en fascinasjon for alt romersk. På myntene virker det som sagt i stedet som om det eksisterte en fascinasjon over *noe* av det som var romersk, og disse tingene går igjen. Romerske luksusvarer kan nettopp derfor ha vært diplomatiske gaver/subsidier fra Roma, og ikke kun import i den hensikt å imponere andre høvdinger. Som en følge av et tett forhold mellom Romerriket og britiske høvdingssønner kan vi tenke oss at romerske luksusvarer var et resultat av *dette* forholdet og ikke at forholdet mellom Roma og stammene i Britannia var basert på det som ofte har blitt framstilt som en litt banal etterspørsel etter luksusvarer. *Fitzpatrick* er en av de som har pekt på at mens handel har fått mye oppmerksomhet fordi det er arkeologisk best synlig, betyr ikke det at diplomatiske

---

¹⁸² Creighton 2006: 36. Han viser forøvrig til Liv. 42. 14 og Polyb. 32. 1.3.

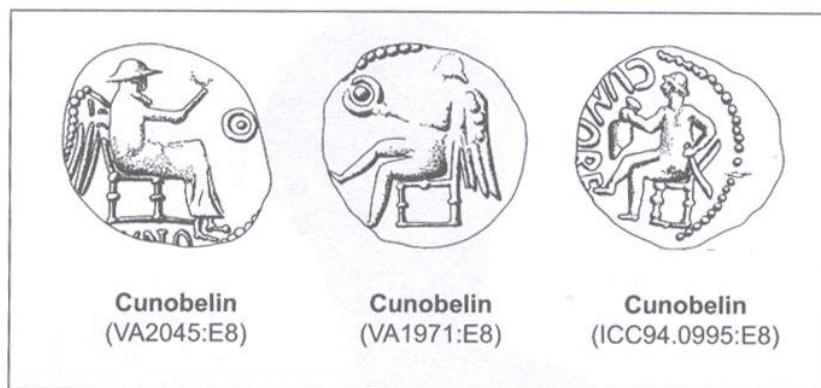
¹⁸³ Creighton 2006: 38.

¹⁸⁴ Creighton 2006: 41.

¹⁸⁵ Millet 1990: 34. Jeg stiller meg skeptisk til denne fremstillingen da jeg ikke kan se noen bevis for en slik påstand utover det at britiske mynter *begynte* som kopier av de galliske.

forhold og militære allianser ikke kan ha vært like viktig.¹⁸⁶ Creighton har sågar argumentert for at catuvellauniene kan ha fått støtte av romerske hjelpetropper i førromersk tid. Han har nemlig tro på at et svært tidlig romersk fort i *Gosbecks* på catuvellaunistammens område har vært base for tropper stasjonert under Cunobelinus.¹⁸⁷ Det kanskje tydeligste tegnet på gaveutveksling i *Lexten Tumulus* er en sølvmedaljong med bilde av Augustus selv, som altså ikke har blitt smeltet kun for edelmetallets del, men isteden fulgte den døde i graven. Spørsmålet blir da om medaljen vitner om et vennsforhold med Augustus, eller også at eieren av medaljongen identifiserte seg mer direkte med Augustus overfor sine nærmeste. Dette inkluderer å presentere Augustus som sin beskytter og maktgarantist eller til og med som guddommelig. En skal heller ikke se bort ifra at, hvis dette var en gave fra Augustus, så kan denne medaljongen ha fungert som symbol på et patron-klient forhold. Ved å motta denne medaljongen kan høvdingen ha akseptert et underlegent forhold til den romerske keiseren i bytte mot støtte, både militært og økonomisk.

Mulige romerske gaver finner vi også i *Folly Lane*-graven datert til tiden rundt Claudius' erobring.¹⁸⁸ Arkeologer har funnet elfenbensrester, en bronsefot og jernrester som potensielt kan ha kommet fra en stol eller sofa, hevder Creighton.¹⁸⁹ Det er grunn til å tro at disse stolene ble brukt intensjonelt som autoritetsforsterkere i framstillingen av dynastiene hvis vi sammenligner dem med mynter fra Cunobelinus (figur 3.1).¹⁹⁰

Figur 3.1. Cunobelinus' mynter av Victoria (eller seg selv?) på en stol. Illustrasjonene er hentet fra Creightons 2006: 40.

Skikkelsene på myntene er beskrevet som Cunobelinus og Victoria på stoler, hvor Victoria ser ut til å være avbildet på de to første, mens en mannsskikkelse sitter på den siste i samme

¹⁸⁶ Fitzpatrick 1989: 43.

¹⁸⁷ Creighton 2006: 61-64.

¹⁸⁸ Creighton 2000: 184.

¹⁸⁹ Creighton 2006: 40.

¹⁹⁰ Creighton 2006: 40.

positur. Etterligner *Folly Lane*-begravelsen Victoria på myntene til Cunobelinus, hvor hun sitter på en trone/stol (av elfenben)? På den siste mynten i figur 3.1 sitter det en mann på det som med slående likhet ser ut til å være den samme stolen, men uten vinger. Han har også med et sverd i den ene hånden, en amfora i den andre, men den samme hjelmen. Cunobelinus ser ut til å gjøre det samme som Octavian. Han får en gud til å framstille seg selv.¹⁹¹ Det er fristende å hevde at stolene i graven samsvarer med stolene på myntene. Stolene på myntene er i hvert fall *ikke* en *sellae curulis* som er funnet i Lexden. Da ville *benae* på stolen gått i et kryss under personen. I *Folly Lane* er det imidlertid funnet knotter av elfenben i asken som kan minne om knottene som tydelig kan ses på stolene på myntene ovenfor.¹⁹² Slike stoler går også igjen hos andre høvdinger.¹⁹³

Ønsket britiske eliter å fremstå som som guder? Hvorfor ikke? Det er ingen grunn til å tro at de ville ha følt noen skam over å etterligne keiserkulten i Roma. Religion var en del av pakka i romersk imperialisme. Ikke nødvendigvis et bevisst middel, men noe som fulgte med, har Whittaker hevdet.¹⁹⁴ En viktig del av romersk kultur i keisertid var nettopp keiserkulten. Den Julio-claudianske imperialisme separerte eliten kulturelt og religiøst fra lavere, fattigere klasser.¹⁹⁵ Keiserkult forstås i denne oppgaven som keiserens bruk av kulturelle elementer for å knytte seg selv til gudeverdenen. I Britannia kan det på samme vis ha eksistert noe en kan kalle *høvdingkult*, som jeg ganske enkelt her vil definere som *høvdingens* bruk av kulturelle elementer for å knytte seg selv til gudeverdenen. Billedbruk på mynter og bruken av luksusvarer opp mot status *kan* tyde på at det fantes nettopp slike elementer under dynastibyggingen i forkant av erobringen. Fordi denne høvdingkulten kan sammenlignes med keiserkultens framvekst i Romerriket, er det en god mulighet at britiske høvdinger observerte dannelsen av keiserkult i Roma eller på kontinentet og selv forsøkte noe lignende. Whittaker har pekt på at når noe relateres til religion dannes en større virkelighet som ikke gir mening, men autoritet til hva den berører.¹⁹⁶ Religion kan i tilfellet med både keiseren og høvdingen ses på som et instrument i legitimeringen av individets makt. Om individet virkelig trodde han sto i relasjon til gudene eller ikke, kan ha vært høyst subjektivt fra person til person. Berømte romerske og britiske forfedre kan imidlertid også ha fått status som gud etter sin død. Ble

---

¹⁹¹ Creighton 2006: 41.

¹⁹² Creighton 2000: 184.

¹⁹³ Blant disse Epaticcus (VA581:S9) Creighton 2000: 109, men dette gjelder også Dobnovellaunus (VA178:SE8) og Tasciovanus (VA1816:E7 var.).

¹⁹⁴ Whittaker 1997: 148.

¹⁹⁵ Whittaker 1997: 160.

¹⁹⁶ Whittaker 1997: 148.

dette premisset akseptert i samtiden, ville personer som var i slekt med vedkommende selvfølgelig fått sin posisjon legitimert i denne koblingen. Det var svært vanlig for britiske konger å presisere sin status som sønn av tidligere berømte konger.¹⁹⁷

På samme måte som det var vanlig i Roma å legge vekt på sin link til fortiden, kom de nevnte sentrale gravplassene fra jernalderen i Britannia ut til å prege utviklingen langt inn i romertid, men dette skal jeg komme tilbake til. Foreløpig kan en konkludere med at i kildematerialet finnes det gjenstander som hadde høy status i Roma, samtidig som billedbruken på myntene også kan kobles til en hersker med relasjon til guder, men i en britisk setting. Sett fra et romersk synspunkt, må romersk kultur ha sett ut til å spre seg utover Romerrikets grenser. Sett fra et britisk synspunkt så nok høvdingen på mange måter ut som en romer lenge før erobringen. En betydelig utfordring for elitene i denne sammenheng må ha vært at en framstilling av seg selv som mer romersk enn britisk sannsynligvis også ville ha problematisert det visuelle forholdet mellom høvdingen og befolkningen for øvrig. Hvordan var det da mulig å legitimere etableringen av et dynasti og samtidig vinne resten av befolkningens støtte?

Vin og latin som maktkonsolidering

Enkelte høvdinge drev sannsynligvis med et politisk spill hvor de ønsket å fremme en utvikling som gjerne kan kalles en kulturrevolusjon, men samtidig måtte de ta hensyn til hvordan dette virker på befolkningen for øvrig. Sagt på en annen måte: Høvdingenes posisjon måtte knyttes til både briter og romere, og var avhengig av *legitimering* - En legitimering av egen posisjon, men samtidig også en legitimering av romersk kultur i Britannia hvis man ønsket å øke sin innflytelse over andre eliter og stammer.

John Creighton argumenterer for at latin, i etterdønningene av Caesars invasjoner, kom til å bli sett på som språket til gudene da disse som kjent alltid har snakket språket til de mektige.¹⁹⁸ Creighton nevner protestantismens oversettelse av bibelen som eksempel. Dette gjorde at Gud ble folkeliggjort, hvilket igjen gikk utover den katolske kirke. Fra romertiden er plater med forbannelser i Bath til *Sullis Minerva* alle skrevet på latin.¹⁹⁹ Det samme er tilfellet ved Uley. Det er ingen bevis på at druidene noensinne tok til seg det latinske språket så det

---

¹⁹⁷ Creighton 2000: 74-75.

¹⁹⁸ Creighton 2000: 162.

¹⁹⁹ Creighton 2000: 163.

kan argumenteres for at de som snakket latin tok over leddet mellom gud og menneske fra druidene, mener han.²⁰⁰ Dette samsvarer som sagt med gravgoods og framstillinger på mynter.

Latin må ha vært et elitespråk, men burde ikke dette også bety at latiniserte eliter ble mindre populære hos befolkningen for øvrig? Creighton mener at dette ikke er tilfellet og hevder i stedet at det ville gi ekstra prestisje og popularitet når høvdingsønnene kom hjem og til tross for sine latinkunnskaper snakket britisk til allmennheten.²⁰¹ Dette fordi befolkningen visste at Latin var maktspråket og således ville det gi mer kredibilitet enn om man bare snakket britisk.²⁰² Det ideelle er altså først å stå ut fra gruppen, for siden å knytte seg til den. *Erasmus Montanus*, av Ludvig Holberg, er et eksempel på at man er mer verdt når man kommer hjem selv om de hjemme egentlig ikke har aning om hva vedkommende har bedrevet, bortsett fra at det er fint og flott.²⁰³

JACOB:

Velkommen hiem igien min Latinske Broer!

MONTANUS:

Det er mig kiært at see dig Jacob.

*Men hvad det Broerskab angaaer,
saa er det noget, som var got i gamle Dage,
men nu kand det ikke saa passe sig meer.*

JACOB.

Hvi saa? est du ikke min Broer?

MONTANUS.

*Det negter jeg ikke, Slyngel! at jeg jo er din Broer ved Fødselen.
Men du maa vide, at du est endnu en Bonde-Dræng,
og jeg en Philosophiæ Baccalaureus.[...²⁰⁴]*

Dette er selvfølgelig fiksjon, men så vanlig at det ikke er nødvendig å dra fram særlig mange eksempler fra den virkelige verden. I nyere tid ser vi også slike tilbakekomster som vi ofte tar for gitt.²⁰⁵ Som en hovedregel kan man si at det gir kredibilitet å lære seg noe i et land man ser

---

²⁰⁰ Creighton 2000: 163.

²⁰¹ Creighton 2000: 159. Vi vet faktisk ikke hva slags språk britene snakket. Jeg velger å bruke britisk som betegnelse kun fordi keltisk er et ganske ladet begrep og det kan diskuteres om britiske stammer snakket dette språket. Poenget er uansett kun at det fantes et lokalt språk.

²⁰² Creighton 2000: 160.

²⁰³ Det er heller ikke relevant om latinen er god. Per Deng finner fort ut at Nominativus Ala, Genitivus Alæ, Dativus Alo, Vocativus Alo, Ablativus Ala er et godt svar som han kan høste stor ære av, når Erasmus spør ham "hvad har Imprimatur i Genitivo?" (Erasmus Montanus, Akt 3, Scene 3).

²⁰⁴ Ludvig Holberg. *Erasmus Montanus Eller Rasmus Berg*. COMOEDIE udi Fem ACTER. 1731: Act 2, Scene 2

²⁰⁵ Eksempler er forbilder innen musikkbransje, film og personlig pleie. Aftenposten publiserte for eksempel i A-magasinet, fredag 27 Juni, 2008, en artikkel om Jan Thomas-effekten om en vellykket norsk stylist og makeupartist med erfaring fra statene. Og som har hatt stor betydning for norsk kulturliv de siste årene.

opp til på området.²⁰⁶ For øvrig burde en likevel spille kortene sine riktig og ikke glemme hvor man kom fra. Dette gjør Erasmus Montanus særdeles dårlig, men hvordan klarte de britiske høvdingene seg? De ser som sagt ut til å ha inkorporert også visse britiske elementer i sin ”romerske” fremtoning. Hensikten med dette kan ha vært at folk registrerte elementer som de kjente seg igjen, og at dynasten dermed ikke mistet kontakten med folk flest. Vi kan med bakgrunn i hva som har blitt skildret over, også et plausibelt svar på et viktig spørsmål: Fikk den vanlige brite i catuvellaunistammen det verre som følge av at elitene begynte å ta i bruk romersk kultur? Det åpenbare svaret vil være nei. En allianse med Romerriket ville ha fremmet stabilitet, samt gitt beskyttelse fra andre stammer. Vi skal likevel huske på at det kan ha blitt samlet inn skatt for å finansiere kongemakten, men samtidig kan kongen også ha framstått som ”folkets mann” i forhold til druider og andre konkurrerende eliter. Dynastibygging som sådan trenger ikke å ha betydd at vanlige folk fikk mindre frihet eller makt. Hvis høvdingene klarte å beholde legitimiteten i befolkningen samtidig som de økte sin egen makt, er de langt fra de eneste opp gjennom historien som har klart dette.²⁰⁷ Om høvdingen ikke klarte det med kun symbolikk og språk hadde han jo fortsatt mulighet som *Big-Man* til å knytte allianser for eksempel gjennom gaver, fester og allianser. Målet var heller ikke å gjøre befolkningen til romere og dermed endre deres liv, men snarere tvert imot; å gjøre seg selv til ”romer”, overfor resten av britene og seg selv til en rettmessig konge overfor Roma. Nettopp derfor kommer en heller ikke utenom å presentere en gruppe mennesker, som hittil har vært unngått. Hvis *druidene* i det hele tatt eksisterte i Britannia, må de ha fulgt høvdingenes politiske ambisjoner med svært skeptiske øyne.

Hvor ble det av druidene?

Hva britiske druider ville gjort innenfor den utviklingen som er skildret over, hvor britiske høvdingene ser ut til å ha blitt mer og mer romerske, er vanskelig å svare på. Druidene hadde en viktig rolle i Gallia hvis vi skal tro Caesar:

I hele Gallia er det bare to klasser mennesker som har noen innflytelse og anseelse. Alminnelige folk anses nemlig nærmest som slaver som ikke kan tillate seg noe på egenhånd, og som aldri tas med på råd. Da de fleste av dem er trykket av gjeld eller

---

²⁰⁶ Romerriket var et forgangsområdet i forhold til Barbaricum når det gjaldt latinkunnskaper, København var det samme i forhold til ”Bjerget”, USA kan sies å være det samme forbildet for Norge når det gjelder personlig design. Britannia var ifølge Caesar et forgangsland når det gjaldt utdanning av druider i forhold til Gallia (*B Gall.* 6.13).

²⁰⁷ Det mest nærliggende eksempelet er kanskje det opplyste eneveldet med kongen som folkets mann og ofte i maktkamp med adel og geistlighet.

tunge skattebyrder, eller ligger under for de mektigeres overgrep, underkaster de seg de adelige som har samme rettigheter overfor dem som herrer ovenfor slaver. Av de to overnevnte klasser er den ene druidene, den andre ridderne.²⁰⁸

Vi vet imidlertid svært lite om druidene og bør være forsiktige med hva som tilskrives dem. D. Kendrick sa allerede i 1927 i sitt verk *The Druids. A Study in Keltic Prehistory*: “a prodigious amount of rubbish has been written about druidism.”²⁰⁹ Særlig gjelder dette når druider nevnes i sammenheng med nasjonalromantisk motstand i moderne tid. Bilder av druider som motstandkjempere mot det romerske imperiet, kunne være et effektivt symbol for stater som allerede følte seg undertrykt av det britiske imperiet, og er gjerne linket mot walisisk, skotsk eller til og med irsk nasjonalisme. Denne bruken fikk da ofte motsatt effekt på engelskmenn. For å si det som Ronald Hutton i sin bok *The Druids*:

All this left the Tudor English in a muddle of ignorance and doubt. That the French and Scots were keen on something was in itself a good reason for the English to have doubts about it; in this context the Druids could look as suspect as haggis or garlic.²¹⁰

Så få er kildene at det til og med kan argumenteres for at det ikke fantes druider i Britannia på lik linje med de i Gallia, og hvis de gjorde det, om de i det hele tatt hadde noe å si for utviklingen. Det er ikke denne oppgavens mål å forklare druidenes rolle i Britannia. I stedet kommer jeg til å presentere en hypotese som kan se ut til å passe sammen med utviklingen jeg har argumentert for i de foregående kapitlene. Med utgangspunkt i Caesars beskrivelser av druidene er det mulig å komme med noen antagelser på hvordan druidene kan ha forholdt seg til Romerriket sett i forhold til de britiske høvdingene. Dette fordi jeg mener at hvis de fantes i Britannia, gir hypotesen om britiske eliter oppvokst i Roma, eller i det minste politisk aktive eliter som ønsket å styrke egen posisjon, faktisk en god forklaring på hvorfor de ikke dukker opp under den innledende delen av erobringen. Caesar sier videre at druidene at de:

[...] tar seg av religiøse saker, står for offentlige og private offer, og utlegger de rituelle spørsmål. Et stort antall unge menn samler seg hos dem for å bli belært, og holder dem i høy ære. De dømmer nemlig ved nesten alle offentlige og private uoverensstemmelser, og hvis det har skjedd en forbrytelse, hvis et mord er begått eller der er uoverensstemmelser om arv eller grenser, så er det druidene som treffer avgjørelsen og fastsetter erstatninger og bøter. Hvis en person eller folk ikke følger deres bestemmelse utelukker de vedkommende fra å delta i ofring. Det er den strengeste straff som kan idømmes. [...] Man tror at druidenes lære er oppstått i

---

²⁰⁸ Caes. *B Gall.* 6. 13.

²⁰⁹ Kendrick 1927: viii.

²¹⁰ Hutton 2007: 10-11.

Britannia, og derfra overført til Gallia, og nå reiser de som vil studere saken nærmere, til Britannia for å lære.²¹¹

Ifølge Caesar er druidene uten tvil en gruppe som måtte tas hensyn til. De sto for lovgivning med kraftige sanksjoner, sannsynligvis på et religiøst grunnlag. Videre deltok ikke druidene i krig og betalte ikke skatt; de var fritatt for militærtjeneste og alle forpliktelser.²¹² Derfor nøyte nok druidestanden høy status som autoriteter og vismenn. Hvordan opprettholdt druidene denne posisjonen? Caesar gir oss et innblikk i hva han mener:

Det fortelles at de hos druidene lærer et stort antall vers utenat. Derfor blir noen i lære i tyve år. Og de holder det for synd å betro sin lære til skrift, men når de skal skrive noe – både offentlig og private forhold – bruker de greske bokstaver. Grunnen til dette tror jeg er for det første at de ikke vil deres lære skal bli alles eie, og for det andre at de som har ervervet lærdommen, ikke skal legge mindre vekt på hukommelsen når de har det skrevne ord å lite på [...].²¹³

Hvis det var tilfellet som Caesar hevder, at druidene baserte sin makt på muntlige overleveringer, er det videre plausibelt at de på mange måter hadde et religiøst monopol. Dette gjør at en blir nysgjerrig på hvordan romersk religion, i sammenheng med britiske eliter med politiske ambisjoner, kom til å påvirke druidenes makt og status. Guy de la Bédoyère i *Roman Britain, a New History* (2006), hevder at for romere generelt, ble druidene sett på som en ledende kraft bak organisert motstand.²¹⁴ Han sammenligner druidene med å være like upraktiske for romere som kirken var for monarker i middelalderen.²¹⁵ Jeg vil ta steget videre og hevde at druidene i så fall måtte ha vært minst like upraktiske for eliter oppvokst i Roma, som snakket latin og aktet å forankre sin makt gjennom romersk kultur. Inntoget til den relativt folkelige romerske religionen kan ha vært en stor nok trussel mot druidenes autoritet i samfunnet i seg selv, fordi den baserte seg på et språk alle kunne få tilgang til muntlig og skriftlig, og det var mulig for alle mennesker å påvirke gudene. Videre er det intet som automatisk tilsier at britiske høvdinger behøvde å ha fulgt Romas liberalistiske religionspolitikk hjemme i Britannia så de *kan* rett og slett ha valgt å koble sitt eget opphav strengere og nærmere de romerske gudene.²¹⁶

---

²¹¹ Caes. *B Gall.* 6. 13.

²¹² Caes. *B Gall.* 6. 14.

²¹³ Caes. *B Gall.* 6. 14.

²¹⁴ Bédoyère 2007: 232.

²¹⁵ Bédoyère 2007: 232..

²¹⁶ Se for eksempel figur 4.1. hvor Viktoria ser ut til å ha forvandlet seg til en mann. Var denne mannen også en høvding? Nærmere bestemt Cunobelinus?

Jane Webster har argumentert for at druidene ble en "end of the world"-bevegelse i romertiden, og er veldig klar på at druidene ikke var en klasse i nedgang før Caesars erobring av Gallia.²¹⁷ De er tvert imot: "Particularly interesting in that their negative reaction to the presence of Rome contrasted starkly with the positive responses of other sectors of the indigenous élite."²¹⁸ Utviklingen jeg har argumentert for hittil i oppgaven samsvarer også med et slikt bilde. Hvis det fantes høvdingar som bruker allianser og romersk kultur for å styrke egen posisjon overfor andre eliter, kan en del av disse andre elitene ha vært druider, hvis vi skal tro på Caesar. Webster overser derimot en klassekamp og knytter i stedet nedgangen i druidestanden til at Augustus forbød druidenes religion for romerske borgere (Suet. *Claud.* 25. 5.), et dekret ble fremmet av senatet under Tiberius mot druider og andre relaterte *vates* og *medici* (Plin. *NH.* 30. 13.), samt at Claudius forbød den onde og inhumane religionen til druidene i Gallia (Suet. *Claud.* 25. 5.).²¹⁹ Webster ser altså ut til å mene at druidene i Britannia ble svekket som følge av Romerrikets holdning til deres kollegaer i Gallia, hvor den nevnte romerske motstanden, samt framveksten av klassisk utdanning, svekket opplæring og rekruttering til druidestanden.

Peter Salway i *A History of Roman Britain* (1997) er skeptisk til om druider fungerte på samme måte i Britannia som i Gallia, altså som en polisk gruppe som drev aktiv motstand. Hvis de nye britiske dynastiene røsket ved druidenes læreset, språk og status, så skulle man kanskje forvente å finne disse i organisert motstand i Britannia, men det er det kun ett eneste eksempel på i romertid og da på øya Mona (dagens Anglesey) i Wales i år 61 vt. Dette beskriver Tacitus:²²⁰

Fremme på stranden hadde fiendens slagrekke bredt seg utover, tett i tett av væpnede menn; kvinner trengte seg imellom her og der, på furiers vis bar de fakler i hendene, kledd i sørgeklær med utslått hår. Rundt omkring sto druidene som med hendene løftet mot gudene utstøtte gruvekkende forbannelser. Det uvante syn lamslo først våre soldater så at de uten å kunne røre seg utsatte sine legemer for sår. Men da så feltherren ansporte dem og de selv innbyrdes egget hverandre til ikke å la seg skremme av en skare kvinnfolk og gamlinger, rykket de frem, slo ned de som gjorde motstand og drev dem inn i deres egen fakkellid. Det ble lagt en besetning hos de beseirede øyfolk, og lundene, som var viet til avskyelig avgudsdyrkelse, ble ødelagt;

---

²¹⁷ Webster 1999b : 1.

²¹⁸ Webster 1999b : 2.

²¹⁹ Webster 1999b : 11.

²²⁰ Tacitus (*Tac. Ann.* 14. 29) beskriver Anglesey som å være en kilde til motstand med en stor befolkning og sikkert sted for flyktninger. Det fantes imidlertid en større grunn for angrepet ifølge Tacitus, nemlig Gaius Suetonius Paulinus' higen etter å overgå Corbulo som han var sjalu på.

for de mente at hellig rett forlangte at alterne skulle ryke av krigsfangers blod og gudene rådspørres ved hjelp av menneskeinnvoller.²²¹

Peter Salway spør hvorfor soldatene ble så forundret i Anglesey?²²² Siden de ble det kan det altså ikke ha vært vanlig med druider i Britannia, verken under Claudius eller i Caesars tid, konkluderer han.²²³ Salway er nemlig skeptisk til druidenes innflytelse i Britannia over hodet, og peker på at Tiberius fordømmer druidene i Gallia før han beskriver Britannia uten å nevne druider i det hele tatt.²²⁴ Claudius gikk også aktivt inn for å utrydde galliske druider, men i Britannia er det høvdingdømmer han legger under seg han er opptatt av og vi hører intet om druider.²²⁵ Salway konkluderer med at “All in all, we cannot assume a political influence for the Druids in Britain anything like that in Gaul, at least by Roman times.”²²⁶ Hvordan kan dette passe inn i det bildet av Britannia som Caesar tegner? Det kan selvfølgelig hende at Caesar lyver, eller at han tror blindt på fortellinger han har hørt om det fremmede Britannia, men det kan heller ikke avfeies at en kulturrevolusjon blant britiske eliter kan forklare hvorfor vi ikke hører om noe tegn druider i de britiske dynastiene under annekasjonen. Catuvellaunistammen hadde mange likhetstrekk med stammer i Gallia, og den druiderollen som Caesar beskriver, virker på mange måter uforenelig med utviklingen av britiske dynastier, som ser ut til å ha hatt sitt maktgrunnlag i romersk kultur.

Skal vi tro sitatet ovenfor, dukker imidlertid druidene opp senere under erobringen og ser i det minste derfor ut til å ha eksistert i Britannia.²²⁷ Druidene kan kanskje i forkant av erobringen ha mistet fotfestet i sørøst i maktkamp med de nye ”romerske” elitene. Dette er spekulasjon, men en svært interessant en: Hvis eliter i Britannia begynte å ta til seg romerske kulturelle trekk etter Caesar ble druidenes posisjon utfordret lenge før annekteringen. Dette kan det imidlertid virke som Salway ikke tar høyde for, men samtidig skal det sies at hans resonnement heller ikke utelukker at det kan ha forgått en markant kamp om definisjonsmakt på religion og språk i årene fra Caesar til Claudius. Han unngår å nevne dette mer spesifikt, sannsynligvis fordi han går ut ifra en tradisjonell forestilling om at briter og romere ikke hadde betydningsfull kontakt før annekasjonen. Hvis det fantes en mektig klasse med druider i

---

²²¹ Tac, *Ann.* 14. 30.

²²² Salway 1997: 497.

²²³ Salway 1997: 498.

²²⁴ Salway 1997: 498.

²²⁵ Salway 1997: 496.

²²⁶ Salway 1997: 499.

²²⁷ Velger vi *ikke* å gjøre dette må det leses som en fortelling om en symbolsk seier over barbarene og deres overtro. Kilden synes imidlertid såpass klar at jeg har valgt i det minste å koble opprinnelsen av dette sitatet til en faktisk hendelse.

Britannia er det mulig at disse, ved Claudius' annektering, allerede var redusert til lite annet enn desperate frihetskjempere i perifere områder, som for eksempel på øya Mona. Her hadde romersk kultur, gjennom de nye dynastiene, enda ikke lagt føringer på utviklingen.²²⁸ Romerne oppdaget jo ikke øya Mona før senere i erobringstiden. Kanskje advarte druidene offentlig mot de nye kulturelle strømningene, men kjempet en forgjeves kamp, og kom til å fremstå som dommedagsprofeter? Enden var i hvert fall nær for druidenes del i catuvellaunistammen. Det diplomatiske forholdet til Roma gjorde at noen eliter kunne knytte sin makt og status til denne linken. De kunne også ta i bruk et nytt språk som samtidig innebar en endring i gudeverdenen og er således med på å forklare et maktskifte.

Foreløpig er det mye som taler for at kulturrevolusjon er den beste måten å beskrive utviklingen i Britannia før revolusjonen på. Jeg vil derfor driste meg til ta følgende standpunkt: Romernes språk, religion og kultur hadde kommet i forkjøpet av romerne selv og ser ut til å ha passet svært dårlig sammen med druidenes tradisjoner, som deres maktgrunnlag var basert på. At enkelte høvdinge, begynte å lære seg latin ikke lenge etter Caesar, og at de tok steget bort fra sin egen kultur, kan ha fremskyndet denne prosessen ved å knytte et nytt språk og alfabet opp til en religiøs oppfattelse druidene ikke hadde monopol på. Høvdingene i Britannia ser dermed ut til å fremme en romersk "erobring" lenge før Claudius annektering. Druidene, som hadde vært mektig nok til at Caesar nevner disse som en av to klasser av betydning (riktignok i Gallia, men med en tilskrevet oppkomst i Britannia), hadde så godt som ingenting å tjene på den romerske kulturen. Likevel er det klart at selv om diplomati og vennsforhold med Roma først og fremst ganget dynastene, kan denne situasjonen samtidig heller ikke ha vært en ulempe for den resterende delen av befolkningen. Kulturrevolusjonen ser altså ut til å ha vært svært vellykket enn så lenge, og kan ha vært forankret innen både latin, religion (høvdingkult) og status gjennom å være garantister for sikkerhet ved å ha Roma i ryggen. Denne utviklingen var nok best tjent med, for romersk kulturs del, at romerne selv ikke var til stede på øya, for at druidene ikke skulle bli en mobiliserende kraft bak motstand, som de ble i Gallia. Det ville naturlig nok ha vært lettere for druidene i Gallia å organisere motstand i befolkningen mot det romerske nærværet enn for druidene i Britannia å organisere motstand mot britiske høvdinge. Når romerne til slutt dukket opp i Britannia, kan det ha vært for sent for druidenes del hvis de allerede var blitt ofre

---

²²⁸ Creighton 2000: 162.

for en vellykket kulturrevolusjon, hvor romersk kultur ble brukt, men som også var en særegen britisk utvikling.

Det ser ut som Britiske eliter verken ville være romere eller barbarer, men britiske konger, og de tok i bruk romerske virkemidler for å framstå deretter. Både i møtet med andre eliter og befolkningen som helhet, ser forholdet mellom britiske konger og Roma ut til å ha lagt føringer for utviklingen. Selv om kongen satte mye inn i dette forholdet, tok han dermed også mye ut av det.²²⁹ Disse relasjonene gjorde nok at de britiske konger kunne ende opp med å framstille seg mer som romere enn briter hvis en *må* tilskrive dem en forankring i den ene eller andre båsen. Simon James har pekt på at kulturpåvirkningen innen moderne historieforskning har blitt forskjøvet fra skillet mellom romere og barbarer, til skillet mellom romere og barbareliter på den ene siden, og den resterende befolkningen på den andre. Han er kanskje nærmere virkeligheten enn han forsøker å være.²³⁰ Elitene kan se ut til nettopp å ha vært mer ”romaniserte” enn befolkningen for øvrig.

Eliten var i tillegg mellomledet mellom romersk og britisk kultur og valgte tilsynelatende selv hva de ønsket å bruke eller kaste av ulike elementer, snarere enn at det foregikk en forhandling mellom de to kulturene. Dette førte til en bevisst tilegnelse av visse elementer, elementer som nettopp hjalp enkelte individer med å fremme sin egen agenda. Noen rike briter stereotypiserte romersk kultur overfor briter og forsterket romernes allerede stereotypiske inntrykk av Britannia overfor Roma. Et overdrevet og skjevt bilde av hvordan man oppfattet romerne kan på denne måten sies å ha vært normen for kulturutvikling i Britannia før erobringen. Ofte var det ikke hva som *var* romersk som er viktig, men hva barbarene *oppfattet* som romersk. Dette vil si at mens en romersk senator i Roma drakk vin hovedsaklig på grunn av smaken eller fordi det var normen, *kan* den i tillegg ha gitt en helt særegen status i Britannia (og blant lokale eliter i andre provinser). Ved å sette eieren i en kulturell bås, påvirket dette hvordan han eller hun ble oppfattet av andre briter og oppfattet seg selv. Alt dette tyder på at det fantes et reelt skille mellom visse eliter og befolkningen for øvrig. Dette skillet kan underbygges historisk og gjerne kalles en kulturrevolusjon. Går det da an å finne en kultursammensmelting, altså kreolisering/hybridisering, mellom romersk og britisk kultur? En kan selvfølgelig hevde at det skjedde en kreolisering fordi det en ser er en ny kultur i den forstand at den ikke er direkte romersk. Utviklingen ble nok oppfattet som

---

²²⁹ Braund 1984: 82.

²³⁰ James 2001: 202.

romersk både av romere og briter, men var samtidig ikke statisk som et gravfunn fra Stanway kan se ut til å vise

Ved Stanway, ikke langt fra Gosbecks (Camelodunum) er det flere graver som kan dateres til en gang mellom rett før det første århundre og år 60 vt.. Blant disse er det funnet en grav som ofte refereres til som *The Stanway doctor* datert til perioden år 50-60 vt..²³¹ Denne personen ble tidlig omtalt som en druide fordi han hadde redskaper som var nesten identiske med romersk legeutstyr, men som var britisk tilvirket.²³² Druidetilknytningen har en imidlertid siden sett bort fra. Gillian Carr mener den gravlagte er en healer.²³³ I tillegg til redskaper som var romersk inspirert, hadde denne personen andre elementer som nok var britiske. Deriblant et spillbrett. T. W. Potter sier dette kan ha vært et *ludus latruncolorum*,²³⁴ men brettet kan istedet ha vært knyttet til rituale har Carr har hevdet?²³⁵ Den døde må ha vært sterkt romersk inspirert i sin måte å praktisere på, men de britiske gjenstandene kan ikke avfeies som unyttige. Kanskje er dette et godt eksempel på kultursammensmelting av både syn på medisin og døden, men først og fremst virker det som et eksempel på forhandling mellom to ulike kulturer. Ikke alle måter å gjøre ting på kan ha vært åpne for å bli erstattet. Hvor villig var egentlig britiske eliter, eller andre, til å prøve ut romerske metoder innen medisin eller kirurgi? Det er en mulig forklaring at denne personen, uansett om han var britisk eller ikke, prøvde å imponere med nye romerske teknikker. I noen tilfeller kan han eller pasienten imidlertid ha foretrukket mer britiske ritualer. Det er umulig å svare på i hvilken grad han brukte det romerske og i hvilken grad han brukte det britiske, men en mulig forklaring kan nettopp ha vært begge deler ved at den syke fikk se det han ville se.²³⁶ Dette individet var kulturelt tilpasningsdyktig ovenfor hver enkelt pasient. Det kan bokstavelig talt ha foregått en kulturell forhandling mellom lege og pasient når sykdomsdiagnosen skulle stilles. Særlig i legeyrket behøver det ikke å ha lønt seg å bli romersk, eller distanserer seg kulturelt. Hvilke redskaper og metoder legen endte opp med å ta i bruk var et resultat av en forhandlingsprosess som varierte fra individ til individ og ikke fordi romersk medisin var bra, eller fordi individet brukte romerske redskaper fordi han var ”romersk”. Mening kan skapes i relasjon mellom mennesker gjennom forhandlingsprosesser over kulturelle uttrykk. Var dette et tilfelle av Kreolisering?

---

²³¹ Carr 2003:117.

²³² Potter 2002: 26-27.

²³³ Carr 2003: 117.

²³⁴ Potter 2002: 27.

²³⁵ Carr 2003: 118.

²³⁶ Carr 2003: 121.

Carr går imot kreolisering og bruker begrepet *pidginisation*. Denne prosessen kan sies å skje: Første gang ting brukes og når det er på eksperimenteringsstadiet ved at tingene ikke brukes konsekvent, men heller på ulike måter. Dessuten brukes det om enkeltutviklinger som vi aldri ser igjen.²³⁷ Gjenstandene i graven kan nettopp ses på som forsøk på løsninger som rask forandret seg. Vi finner nemlig ikke noe lignende i andre graver. Det ser derfor ikke ut som om dette skulle ende i noen kultursammensmelting, selv om forhandlingen var tilstede. Hva betyr dermed gravfunnet? Jeg har tideligere argumentert for at selv om det er klart nok at romerske symboler og kultur blir brukt i Britannia, er det mer riktig å koble dette til en kulturrevolusjon blant enkelte eliter. Behovet for en ”*Stanway doctor*” som opererte i skjæringspunktet mellom romersk kultur var imidlertid kanskje nødvendig for å tilfredsstille både ”romerske” og konservative briter. Denne personens rolle kan bety at det til tross for høvdingens kulturrevolusjon så fantes det forhandlinger.

Utviklingen i Britannia før annekasjonen har et klart fravær av romersk initiativ. En kan godt hevde at utviklingen ikke kunne gått som den gjorde uten nære kontakter til Romerriket, direkte inspirert fra Roma gjennom enkelte obsides (Creighton), eller til og med indirekte fra Gallia (Millet m.fl.), men Romerriket dikterte ikke fremgangsmåte og resultat. Det var de britiske høvdingene som selv satt i førersetet og de var ikke fascinert av alt som var romersk, men kun det som styrket deres posisjon i samfunnet. Dette resulterte i en meget vellykket kulturrevolusjon, som høvdingen ikke hadde klart uten romersk kultur. Ironisk nok var det også Romerriket som skulle bli disse individenes undergang.

5. Erobringen av symbolet Britannia

Denne framstillingen er kort og vil ikke ta for seg det militære aspektet ved erobringen fordi dette ikke var avgjørende for kulturutviklingen i seg selv. Derimot vil jeg framheve motsetningene mellom de gode forbindelsene mellom stammer i sørøst og Romerriket før erobringen, og det bildet som samtidig ble tegnet av Britannia i Roma. Dette bildet utelukker ikke hypotesen om nære kontakter mellom briter og romere også før erobringen. Det vil også bli argumentert at Claudius annekasjon kom overraskende på de britiske dynastene som hadde klart å etablere seg selv på toppen av velfungerende dynastier ved hjelp av romersk kultur og

---

²³⁷ Carr 2003: 122.

diplomatiske forbindelser. Erobringen gjorde at disse i stedet ble de store taperne, mens andre eliter sto i kulissene og ventet.

Symbolet Britannia

David C. Braund mener å ha svar på hvorfor konger ble fjernet og områder annektert. I flere tilfeller kan en annektering ha lønt seg, sier han, og viser til Strabons kalkulering om økonomisk profitt i Britannia.²³⁸ Konkluderte jo med at skatt på handel ganske enkelt ville veie opp for en eventuell erobring og skattelegging av Britannia hvis man også tok i betraktning at man måtte ha opprettholdt et militært nærvær.²³⁹ Claudius' anneksjon bryter altså med en slik anbefaling og ser ikke ut til å ha vært motivert av økonomiske mål. Rikets sikkerhet ble også ofte brukt som grunnlag for annektering.²⁴⁰ Caesar selv brukte som nevnt tidligere flere slike mer eller mindre gode eksempler for å rettferdiggjøre sin invasjon, men igjen har Claudius ingen slike begrunnelser. Som jeg allerede var inne på i bakgrunnskapittelet skjer annekteringen av Britannia *samtidig* med økende kontakt mellom briter og romere. En forbindelse som hadde gjort britiske høvdinger nærmest for klientkonger å regne.

Det kan derfor ha vært nødvendig for Claudius å tone ned Caesars og Augustus' diplomatiske forbindelser i forkant av erobringen. Det mytiske aspektet Britannia hadde i Roma ble beholdt også i de senere beskrivelsene av øya nesten 100 år etter Caesar. P. C. N. Stewart hevder i *Inventing Britain: The Roman creation and adoption of an image* (1995):

(...) In the mid-first century BC. Britain became (...) a kind of ideological and cultural reference point – a focus on for self-expression or self-promotion and for the negotiation of power.²⁴¹

Stewart viser til at betraktninger fra de tidligste kjente kontaktene med øya går igjen i senere kilder. Til og med Caesar som var i Britannia selv, omtaler referanser som allerede var kjent i Roma.²⁴² Således virker det som han spiller på et allerede etablert bilde av øya. Britannia var, uavhengig av sin grad av sivilisasjon eller rikdom, likevel et sted for mystikk, noe som

---

²³⁸ Braund 1984: 187.

²³⁹ Strabo 2. 5. 8.

²⁴⁰ Braund 1984: 189.

²⁴¹ Stewart 1995: 1.

²⁴² Caes. *B Gall.* Dette gjelder de korte nettene (5. 13.), størrelsen på øya (5. 13.) havet (4. 28. og 5. 23.), samt kroppsmaling og hestevogner (5. 14.; 4. 24. og 4. 33.).

gjenspeiles tydelig i kildene.²⁴³ Særlig verdt å nevne er likevel havet i seg selv, eller nærmere bestemt det ukjente havet som var tilholdsstedet for guden Oceanus.²⁴⁴ Å legge under seg Britannia kunne derfor med relativ letthet bli vinklet opp mot ære til tross for at en ikke sto overfor verken et mektig rike eller store rikdommer. Sånn sett ventet egentlig Britannia bare på en mann med motiv.

Augustus på sin side ser ikke ut til å ha hatt et sterkt behov for å erobre Britannia til tross for at også han tydeligvis tenkte tanken i årene 34, 27 og 26 fvt.²⁴⁵ Kanskje kan det derfor ligge noe i hentydningene til Strabon om sterke diplomatiske bånd i akkurat denne perioden, selv om det skal sies at det faktisk at stammer i Gallia gjorde opprør på disse tidspunktene også virket preventivt.²⁴⁶ 97 år etter Caesars invasjon, hadde Claudius derimot lite å tjene på å framheve disse båndene mellom Britannia og Roma. Det er gode grunner til å hevde at han valgte seg Britannia som eroblingsmål på bakgrunn av helt andre faktorer enn økonomisk vinning eller Romerrikets beste. At han ble funnet skjelvende bak et forheng av en av sine soldater etter attentatet mot Caligula og utropt som keiser, hadde gitt ham verken *auctoritas* eller *dignitas*.²⁴⁷ I de skriftlige kildene mangler det heller ikke på graverende uttalelser om Claudius' vesen.²⁴⁸ Keiseren hadde utvilsomt et reelt behov for å markere seg i det politiske landskapet i Roma og en erobring av Britannia var da også en perfekt anledning til å feire en skikkelig triumf, som Sveton forteller oss.²⁴⁹ I tilfellet Britannia ser det ut til at mangelen på økonomiske motiver og trussel mot rikets sikkerhet var ubetydelig når behovet for militær suksess ble aktuelt. At Caligula allerede hadde mobilisert på kysten av kontinentet hvor han ser ut til å ha planlagt en overfart og handel i detalj, må imidlertid ha problematisert originaliteten ved en slik beslutning.²⁵⁰ Som Creighton peker på reiste Caligula flere legioner, samt bygget båter og et fyrtårn for å lede båttransport over kanalen (Suet. *Cal.* 46).²⁵¹ Caligula ser dermed ut til å ha kommet Claudius i forkjøpet i jakten på personlig ære:

Selv om alt han [Caligula] oppnådde bare var at Adminius, sønn av britannerkongen C[un]obelinus, tok sin tilflukt til ham med en ringe skare og stilte seg under hans

---

²⁴³ Blant disse snakker Caesar (*B. Gall* 5. 13.) om midnattssol og Diodorus Siculus (5. 3-6) sammenligner briter med Trojanere.

²⁴⁴ Neptun på sin side holdt jo til i Middelhavet.

²⁴⁵ Dio Cass. 49. 38. 2; 53. 22. 5. og 53. 25. 2.

²⁴⁶ Dio Cass. 49. 38. 2; 53. 22. 5. og 53. 25. 2.

²⁴⁷ Suet. *Claud.* 10.

²⁴⁸ Suet. *Claud.* 30; Sen. *Apocol.* 5. 6.

²⁴⁹ Suet. *Claud.* 17.

²⁵⁰ Blant annet hadde han fått bygget et fyrtårn. Suet, *Calig.* 44-46.

²⁵¹ Creighton 2006: 53.

beskyttelse etter å ha blitt jaget bort av sin far, så sendte han storslagne meldinger til Roma som om det var hele øen som var blitt kapitulert, [...] ²⁵²

Selv om Caligula nærmest blir latterliggjort av kildene videre i denne skildringen, skal en ikke se bort fra at han virkelig fikk til en lignende avtale. Sveton skriver etter Claudius og kan ha blitt påvirket politisk eller personlig i sin samtid. Videre er som sagt kildemangelen knyttet til erobringen merkelig: I Tacitus' årbøker mangler kapitlene om Caligulas tid som keiser, samt Claudius' første år. ²⁵³ I tillegg mangler vi en del fra Dio Cassius, fra der han tar for seg en kommende annektering av klientkongedømme, Mauretania, og starter igjen med Caligulas legioner som står på stranden av den engelske kanalen og plukker skjell. Måten disse forberedelsene ender på er merkelig, selv for en mann av Caligulas kaliber.

På grunn av forgjengere som Caligula kan Claudius derfor ha vært ute etter å skille seg fra Caesar, og ikke å bygge videre på noe han startet. ²⁵⁴ En ny erobring måtte gjøres i størst mulig grad av Claudius selv. Britannia måtte derfor presenteres som et symbolsk ytterpunkt, en slags barbarisk sisteskanse. Stewart skriver:

In a sense, therefore, Britain was being presented as a new horizon of conquest as if the previous century had not happened. It may be that the *damnation* of Caligula and the neglect of Julius Caesar are connected, even conflated. Of course, Britain *was* known, for it was the familiarity of the image of Britain that allowed Claudius to capitalize upon its capture. The Romans had to know the British to know that they were unsubdued. But at no stage in this proclamation of power does the 'reality' of military tactics or profit or expediency take precedence over the rhetoric of imperial expansion. Britain was a cultural symbol [...] ²⁵⁵

Cunobelinus er en av de høvdingene som for eksempel sannsynligvis hadde kontakt med Roma. ²⁵⁶ Hos catuvellauniene kan det imidlertid virke som om Cunobelinus døde før Claudius erobring, eller i det minste var så gammel at det var nødvendig å utnevne en ny etterfølger. ²⁵⁷ Dette maktvakuemet ville gitt en situasjon, hvis man fulgte ordningen med vanlige klientkongedømmer, hvor Roma måtte godkjenne eventuelle nye konger. ²⁵⁸ Det var i slike situasjoner, når flere sønner la krav på tronen, at denne ordningen var sårbar. Keiserskifter og Cunobelinus' død/alderdom kan dermed ha problematisert forholdet mellom

---

²⁵² Suet. *Calig.* 44. 2.

²⁵³ Kildehullet er mellom Tac. *Ann.* 6. 51 (år 37 vt.) til 11. 1. (år 47 vt.).

²⁵⁴ I motsetning til Caligula var Claudius ikke i familie med Caesar.

²⁵⁵ Stewart 1995: 9.

²⁵⁶ Henig 1995: 28.

²⁵⁷ Dio Cass. 60. 20. 1.

²⁵⁸ Creighton 2006: 28.

catuvellaunistammen og Roma. Dette kunne derfor være en ypperlig anledning for andre konger å bli erklært ”konge over britene”. Kanskje er det dette som forklarer Adminus og Verikas hast med å dra over til kontinentet for å søke støtte fra de romerske keiserne. Slike hendelser kan meget mulig ha vært uttrykk for perioder hvor uenigheter og forskjeller hadde kommet til overflaten. Det ser ut til at Augustus også kan ha møtt tilsvarende diplomatiske problemer når det nevnes at han hadde tenkt til å dra over til Britannia fordi britene ikke ville etterkomme noen vilkår (av ukjent art).²⁵⁹ I dette tilfellet så det imidlertid ut til å løse seg, eller i det minste at det fantes en dialog.²⁶⁰ For en keiser med større personlig behov for ære enn Augustus, og som søkte å legitimere sin makt, ville imidlertid slike uenigheter raskt bli et påskudd for annektering. Dio Cassius nevner en Berikos (Verica) som hadde blitt drevet ut av Britannia og overtalt Claudius til å sende stryker dit.²⁶¹ Verica på sin side hadde nok helst nøyd seg med litt offisiell støtte eller godkjenning, og ikke en erobring som erstattet hans høvdingposisjon med en romersk guvernørstilling. Uansett hva som kunne ha vært: Enten det var Verica eller andre briter (i Britannia eller Roma) som ønsket å ta over etter Cunobelinus, skulle Keiser Claudius vise seg sjenerøs nok til å ta i bruk øya for å kunne feire sin etterlengtede triumf.

Claudius propaganda

Selv om noen høvdingar skulle bli klientkonger, gjaldt ikke dette catuvellaunistammens høvdingemner som så seg nødt til å gjøre motstand. Claudius' erobring var i første omgang heller ikke mer omfattende enn at den kan ses på som en annektering av Cunobelinus' territorier. Med god hjelp fra *Aulus Plautius* slo Claudius relativt lett Cunobelinus' sønner *Caratacus* og *Togodumnus*. Han trengte ære og nølte derfor heller ikke med å lage en forestilling ut av det hele da han kom hjem til Roma:

På Marsmarken lot han fremstille erobringen og plyndringen av en by som i en uvirkelig krig med en episode der de britanniske konger overga seg [deditio], og ved dette skuespillet presiderte han selv iført en feltherrekappe.²⁶²

Symbolikken kan vel knapt ha vært tydeligere. Cunobelinus' sønn og motstandsleder Caratacus hadde kjempet mot romerne i 9 år før han ble utlevert av Dronning Cartimandua av brigantene og tatt med til Roma. Claudius ønsket tydeligvis å utnytte dette:

---

²⁵⁹ Dio Cass. 49. 38. 2.

²⁶⁰ Dio Cass. 53. 22. 5.

²⁶¹ Dio Cass. 60. 19. 1.

²⁶² Suet. *Claud.* 21. 6.

Ja, heller ikke i Roma var navnet Caratacus ukjent, og når keiseren ville øke sin ære kastet han samtidig ny glans over den beseirede. For folket ble kalt sammen til et enestående skuespill; pretorianerkohortene stod oppstilt i full rustning på plassen foran sin kaserne så kom hele kong Caratacus' følge med alle smykker og halskjeder han hadde gjort til sitt bytte i krig utenlands. [...] ²⁶³

Caratacus var altså kjent nok til å kunne gjøres et nummer ut av. Hvis vi skal stole på Tacitus videre, er det flere ting som tyder på at Caratacus i det minste hadde stått nær en klientstatus med Roma. Caratacus presenterer følgende forsvarstale foran keiseren:

Hvis min grad av medgang hadde kunnet måle seg min høye byrd og stilling, da hadde jeg kommet til denne by snarere som en venn enn som en fange, og du ville ikke ha funnet det under din verdighet å slutte forbund og fred med en mann som stammet fra berømte og hersket over mengdevise folk. Men for øyeblikket har jeg skjebnen mot meg, mens din er storartet. Jeg har hatt hester, menn, våpen og rikdommer. Hvor rart er det da om jeg ugjerne har gitt slipp på alt dette? Hvis dere vil herske over alt og alle, følger det da derav at alle skal godta trelldom? [...] ²⁶⁴

Særlig siste setning er sterkt preget av Tacitus' teatraliske tale, og det er usannsynlig at det var dette som virkelig ble sagt, men kilden er ikke uten verdi av den grunn. Talen er et uttrykk for romerne oppfattet situasjonen. Tacitus lar Caratacus muligens henviser til sin far og nevner makt basert på hester, menn, våpen og rikdommer (i den rekkefølgen). Caratacus nevner også at hans motstand praktisk talt ble påtvunget ham. Dette støtter opp om at erobringen av Britannia i seg selv for Romerrikets del kan ha vært irrasjonell, mens den var svært så nødvendig for Claudius' jakt på ære. Kanskje fikk Claudius også et anfall av dårlig samvittighet siden Caratacus ifølge kildene fikk lov til å fortsette å bo i Roma? ²⁶⁵ En annen hypotese er at Claudius med denne beslutningen igjen søkte å overgå Caesar som jo *ikke* hadde benådet Vercingetorix. Det er forøvrig interessant at å bo i Roma virket så naturlig for en britisk høvding. Tacitus lar den britiske siden av saken komme til uttrykk gjennom Caratacus forsvarstale. Men i hvilken gjenspeiler han catuvellaunistammens interesser?

Det er ingenting som tyder på at Caratacus snakker på veiene av en hel stamme. Creighton velger å se Caratacus ikke som en frihetskjemper mot romersk tyranni, men som;

(...) an individual thoroughly compromised in his links with Rome, turning against the Empire because his own claim to inherit his father's domains had been rejected and he had not been recognised as a king. ²⁶⁶

---

²⁶³ Tac. Ann. 12. 36.

²⁶⁴ Tac. Ann. 12. 37.

²⁶⁵ Tac. Ann. 12. 37.

²⁶⁶ Creighton 2006: 159.

Som nevnt i Augustus' *Res Gestae* og ut fra Caligulas handlinger, er det fullt mulig at det kan ha vært en jevn og muligens god kontakt mellom enkelte britiske høvdinger og Romerriket før erobringen. Dynaster fra catuvellaunistammen hadde pleiet romersk vennskap i nesten 100 år og basert mye av sin makt på romersk militær støtte og, kanskje i særlig grad, kultur. Det er ingen grunn til å tro at dette vennskskapsforholdet vek noe særlig fra forholdet Roma hadde til andre høvdinger utenfor romerrikets grenser på denne tiden. Flere høvdingene må i så fall ha reagert negativt på Claudius erobring. En kan begynne å lure på om disse stammen kunne ha fortsatt å leve i symbiose med Romerriket selv om de ikke hadde blitt erobret, og om denne symbiosen hadde vært mer lønnsom for romerne enn å bestemme seg for å ta hele øya. Slik gikk det imidlertid ikke og de store taperne i denne sammenhengen ble nettopp til slutt de samme menneskene som var mest "romerske" av britene. Erobringen var for disse menneskene en trussel mot deres etablerte dynastier og tilhørende guddommelige status.

6. Oppsummering av del II

Både romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering gir plausible løsninger på noen av problemene fra del I. Hittil har jeg argumentert for at den romerske kulturpåvirkningen ikke er noe som startet med Claudius' erobring i år 43 vt., men fikk sin oppblomstring i etterkant av Caesars invasjon. Ut i fra historiske og arkeologiske kilder har jeg i denne oppgaven argumentert for at Caesar var med på å legge til rette for en erobring både kulturelt og politisk. Det er gode grunner til å hevde at kulturpåvirkningen mellom briter og romere skjøt fart i etterkant av Caesars overfarter til øya. Det er nemlig fullt mulig at enkelte britiske høvdinger kan ha vokst opp i Roma som obsides, for deretter å ha dratt tilbake til Britannia hvor de tok i bruk romersk symbolikk når de etablerte dynastier. Gravfunn og billedbruk på mynter ser ut til å støtte en slik oppfattelse, og de skriftlige kildene utelukker det ikke.

Det som taler for romanisering er at britiske høvdinger kan se ut til å ha vært nært knyttet til Roma, som førte en bevist politikk om å gi høvdingsønner utdanning. De må ha vært sterkt preget av romersk kultur hvis de vokste opp i Roma, og en skal ikke se bort ifra at de var presset til å spille med på grunn av romersk nærvær på kontinentet og at de ser ut til å ha mottatt gaver som symbol på anerkjennelse og allianse. Det er likevel viktig å presisere at høvdingene i det minste i teorien sto helt fritt i hvordan de forhold seg til romersk kultur. Perioden før erobringen ble dermed preget av en relativt frivillig og bevisst adoptering av

romersk kultur, men kun blant noen få høvdinger som selv kunne velge ut hvilke trekk de ønsket å assosiere seg med. Inntoget av romersk kultur i Britannia var derfor ikke noe som var nødt til å skje, men et redskap for enkelte britiske høvdinger og en ingrediens i en egen britisk samfunnsutvikling. Kreolisering er derfor det begrepet som kommer dårligst ut og det er ingen klare tegn på egen kultur som vokser opp fra bunnen av samfunnet, eller på kultursammensmelting. Det nærmeste vi kommer er at visse luksusvarer kan ha utviklet egne betydninger i møtet mellom romere og briter.

Det er imidlertid liten tvil om at utviklingen svarer til definisjonen av en kulturrevolusjon. Britiske høvdinger i catuvellaunistammen gjennomførte i aller høyeste grad en slik revolusjon, og en vellykket en som sådan. Ikke bare lyktes de med å etablere og legitimere dynastier, men de kan også se ut til å ha tatt den religiøse og juridiske sfære fra druidene. Eventuelle druider og andre eliter i Britannia ville derfor ha mistet mye makt allerede i førromersk tid. Denne revolusjonen utgjorde heller ikke de store tapene for allmuen befolkningen som kanskje nøt godt av økende trygghet, nye varer, og kanskje også muligens større religiøs frihet gjennom en overgang fra druidenes religionsmonopol til en mer folkelig høvdingkult. Relasjonene mellom høvdinger og Roma var basert på romerske kulturelle elementer, men hvilte samtidig på britiske tradisjoner og styresett.

Claudius' erobring avbrøt kulturrevolusjonen, men ikke uten at romersk kultur hadde endret deler av den britiske eliten. Disse hadde en oppfatning til romersk kultur, og helt sikkert sterke forventninger til provinstiden, på godt og vondt. På den ene siden la forholdene før erobringen til rette for et mer hierarkisk basert samfunn som var lettere forenelig med romersk modell, men annekasjonen må derfor innledningsvis ha brakt med seg svært upopulære elementer og reist noen viktige problemstillinger: I hvilken grad kunne britene nå styre sin egen utvikling? Hvordan ble romersk kultur tatt imot? Er det i det hele tatt mulig å spore dette kulturmøtet i dag og si hvorfor visse romerske og britiske elementer ble forkastet mens andre levde videre? Den neste delen av oppgaven vil åpne med å forklare hvordan romerne administrerte erobrede områder og hva menneskene i Britannia måtte forholde seg til. Erobringen betydde, uansett hvor brått den enn må ha kommet på enkelte briter, at det var andre individer som kunne se seg tjent på samarbeid når den var et faktum. Hvordan kom sameksistensen av ulike kulturer til å prege romersk provinsadministrasjon, britiske eliter, og allmuen?

DEL III: BRITANNIA – EN DEL AV IMPERIET

Smått om senn ble de nærmestliggende deler av Britannia undertvunget og gjort til provins, og en veterankoloni ble anlagt der. I samsvar med romerfolkets gamle og hevdvunne sedvane å bruke selv konger som redskaper for trellbinding ble visse områder overdratt kong Cogidumnus (som forble uvisselig trofast mot oss helt til moderne tid).

Tacitus
Agricola 14.

Denne delen vil først ta opp begrepene romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering til ny vurdering som gjør at de kan tilpasses Britannia som romersk provins. Jeg vil også innledningsvis si litt om romerske provinsadministrasjon og debatten knyttet til hva eller hvem som spredde romersk kultur. Deretter vil jeg analysere urbaniseringen av byene i catuvellaunistammen i lys av romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering. I den forbindelse vil jeg også trekke inn den religiøse sfære i form av kulturer, samt fremstillinger i kunst og billedbruk. Jeg vil også begrunne Boudiccaopprørets retning ved å foreslå at det fantes et skille mellom briter og deres forhold til romersk kultur. Dette skillet kom også til uttrykk i britenes livsstil. Jeg skal trekke fram hvordan de tre begrepene forklarer at noen briter i catuvellaunistammen tilsynelatende begynte å ”fremstå som romere”, mens andre tilsynelatende ikke gjorde det. Til sist vil jeg vurdere hvilket av de tre begrepene som ser ut til å samsvare best med kildematerialet.

7. Provinsen Britannia og catuvellaunistammen

Siden erobringen endret de politiske forholdene i Britannia, er det på sin plass å presisere hvordan romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering vil bli brukt videre.

Romanisering vil bli forstått som at kulturell utvikling var et resultat av romersk imperialisme. Dette kan være som resultat av direkte styre fra Roma, men oftest gjennom guvernøren i provinsen. Dette fordrer følgende påstand: Det fantes en generell overordnet måte for romerne å organisere provinser på, som forandret de erobredes levevis på en måte som gjorde at romersk kultur vant fram.

Kulturrevolusjon vil tilsvare en opprettholdelse eller forsterkning av ens status og identitet ved å distansere seg fra andre grupper i samfunnet kulturelt - For eksempel ved å nærme, eller distansere seg, fra det ”romerske” eller ”britiske”. Dette fordrer følgende påstand: Enkelte

grupper klarte til tross for, eller også på grunn av, romersk kultur å videreføre en utvikling som tydeliggjorde deres posisjon og status, og gjorde at disse sto ut som gruppe i forhold til andre.

Kreolisering legger vekt på relasjonene *mellom* mennesker, og ikke grupper og individer i seg selv. Forhandlinger om makt og identitet skjedde gjennom kulturelle elementer og preget livsstilen til menneskene i provinsen. Dette fordrer følgende påstand: Det skjedde kultursammensmeltinger i møtet mellom briter og romere, som var et resultat av forhandlinger og tilpassninger. Disse preget så utviklingen videre.

Den kulturelle utviklingen i catuvellaunistammen kan ha vært et resultat av en eller flere av disse tre faktorene. Ulike historikere har riktignok gitt sine tolkninger uavhengig av denne inndelingen av begreper, men jeg kommer likevel til å drøfte deres posisjon mot disse. Kan romerske kulturelle elementer forklares ut fra romersk politikk (romanisering), lokale tilpasninger i den hensikt å stryke sin posisjon (kulturrevolusjon) eller ser vi egentlig en kultursammensmeltning (kreolisering) mellom briter og romere? Som jeg allerede har vært inne på, vil ikke begrepene nødvendigvis utelukke hverandre, men kan brukes som motsetninger for å vise til ulike grupper og interesser.

Provinsadministrasjon i Britannia

For C. R. Whittaker i *Imperialism and Culture: the Roman Initiative* (1997), var det en bevisst imperialistisk politikk som var kraften bak romaniseringsprosessen.²⁶⁷ Dette begynte allerede med Augustus, som ganske enkelt ønsket å fremme et ideal for hvordan romerske borgere burde oppføre seg, slik at resten kunne følge etter ved å imitere.²⁶⁸ Whittaker begrunner Augustus' helt særegne påvirkning med at i provinser som hadde blitt erobret til ulik tid, foregikk den kulturelle forandringen samtidig.²⁶⁹ Før Claudius etablerte Britannia som provins hadde romerne derfor lenge vært i gang med urbanisering og andre statlig regisserte prosjekter i Gallia og Iberia. Tanken om at romerne visste hva de drev med har mange tilhengere. Ramsay MacMullen beskriver i *Romanization in the Time of Augustus* (2000) den utviklingen som en kan spore rundt om i Romerriket under Augustus som *romanisering*. W.S. Hanson argumenterer for at romerne hadde et bevisst ønske om å gjøre barbarene siviliserte fordi de

---

²⁶⁷ Whittaker 1997: 152.

²⁶⁸ Whittaker 1997: 154.

²⁶⁹ Whittaker 1997: 157.

da var lettere å kontrollere, og at de av denne grunn fremmet romanisering.²⁷⁰ Det har også blitt hevdet at romerne brakte med seg gaver i form av byer, villaer, språk, kunst og kultur til takknemlige provinser som så på den romerske kulturen som overlegen sin egen.²⁷¹ De skriftlige kildene innehar, ikke overraskende, mange av de samme holdningene.²⁷² Denne oppgavens innsnevrede definisjon av romanisering har mye til felles med slike argumenter fordi de støtter oppunder at en bevisst romersk politikk lå til grunn for utviklingen i provinsene. Hanson på sin side mener at lån, som beskrevet av Dio Cassius (62. 2.), kan ha vært gitt i den hensikt å fremme romersk kultur.²⁷³ En kan sågar hevde at Roma ga eliter lov til å beholde sin dominerende posisjon, samtidig som de ga muligheter for individuell mobilitet på den sosiale rangstigen.²⁷⁴ Dette kan ses på det som et gavebytte hvor romerne ga bort makt til eliter og fikk overordnet dominans i bytte.²⁷⁵ Resultatet ble at eliter som fikk denne muligheten og tok den, ble stående i gjeld. I tilfellet med forholdet til Romerriket ville det å gjøre motstand mot denne ”gaven” innebære store følger, for bak den lå romersk militærmakt.²⁷⁶ Det kan virke som om romerne ofte hadde en særegen måte å forholde seg til områder og folk de ønsket å kontrollere. En slik romersk ”masterplan” støtter oppunder romaniseringsforklaringen på utviklingen i provinsen, men samtidig kan det virke som om denne var fullstendig avhengig av samarbeidsvillige eliter.

Lokale elitors inntog i romaniseringsdebatten kom for alvor i gang med Martin Millet og hans *Romanization of Britain* (1990). Dette verket går i korthet ut på at aktive eliter tjente mye på samarbeid. Roma var avhengig av individer som tok opp lån og deltok i byggingen av monumenter. Martin Millet viser til at romaniseringsprosessen var vellykket der eliten tilpasset seg.²⁷⁷ Nærvær av romersk administrasjon er i seg selv ikke nok, da de lokale elitene må være deltakere for at det skal bli ”romanisering”, mener han.²⁷⁸ I Britannia var det kun friheten til å velge en annen vei enn den romerske som var innskrenket. Etter erobringen var det meget mulig, og ønskelig, for mange eliter, å *fremstå som romere*.²⁷⁹ Akkurat som det hadde lønt seg for den enkelte stamme å være venner med Roma tidligere, hadde nå enkelte

---

²⁷⁰ Hanson 1997: 76.

²⁷¹ Mattingly 2007: 14.

²⁷² Som for eksempel Tac.Agr. 21 og 14.

²⁷³ Hanson 1997: 76; Dio Cass, 62. 2.

²⁷⁴ Grahame 1998: 1.

²⁷⁵ Grahame 1998: 7. Styrke kan forbindes med gaveutveksling, noe Marcel Mauss skrev om i sitt essay *Gaven*.

²⁷⁶ Grahame 1998: 8.

²⁷⁷ Millet 1990: 100-101.

²⁷⁸ Millet 1990: 101.

²⁷⁹ Begrepet *fremstå som romere* er her valgt fordi det er slik Oxford Classical Dictionary beskriver romanisering

individer mulighet til å styrke sin stilling. I mange tilfeller var det den allerede eksisterende eliten som ble sittende i administrasjonen. Aristokratiet ble dermed i realiteten belønnet ved å bli sittende på toppen av samfunnet, og kontrollere stammen og dens ressurser. Slik ble det hierarkiske systemet opprettholdt. Høvdinger og aristokrater som lot seg inkorporere, fikk også muligheten til bli en landeiende klasse (*decuriones*) i en administrerende hovedstad (*civitas*).²⁸⁰ Det er derfor grunn til å anta at i flere tilfeller vil et romersk nærvær ha forsterket elitens posisjon snarere enn å svekke den.²⁸¹ Slike ordinger endret likevel ikke mye på den sosiale strukturen som fantes sør og øst i Britannia fordi disse samfunnene, som nevnt tidligere, ser ut til å ha hatt en hierarkisk struktur som lignet på romernes allerede før erobringen.

Det er meget sannsynlig at det foregikk en dialog (om ikke bokstavelig talt, så gjennom handlinger) mellom ulike aktører i relasjonen mellom britiske eliter og romerske styresmakter. Dette er i hvert fall noe mange historikere, som for eksempel Janet Huskinson, har støttet seg til:

Roman authorities may have imposed major aspects of their culture on the Britons in some localities, but in other cases they seem not to have forced the issue, but to have allowed emulation to do its work, and to have tolerated certain customs of the British elite, [...]²⁸²

Whittaker går med på at det ikke kun var romersk politikk som styrte utviklingen og ender med å spørre seg hvor mye som var intensjonelt og hvor mye som kom av seg selv (folks behov for å bruke symboler). Dette er ikke to teorier i konflikt, presiserer han, og mener at imperialismen kan foregå like mye som et resultat av samarbeid med de som er dens ofre, enn overkjøring.²⁸³ Han konkluderer med at: "The final result was a complex relationship between central, persuasion and the evolution of local cultures".²⁸⁴ Sheppard Frere var langt på vei enig 10 år tidligere, om enn med en noe mer "romanisert" holdning:

The result was a synthesis, intended by Rome, and welcomed by the British people as they came to realize the advantages of peace and wealth conferred by membership of the empire.²⁸⁵

---

²⁸⁰ Millet 1990: 65-66.

²⁸¹ Millet 1990: 66-67.

²⁸² Huskinson 2002: 116.

²⁸³ Whittaker 1997: 152.

²⁸⁴ Whittaker 1997: 152.

²⁸⁵ Frere 1987: 295.

Denne måten å betrakte forholdet mellom romere og briter blir veldig generell fordi en prøver å si noe som angår hele provinsen, ja sågar ofte også noe allment om forholdet mellom barbarer og romere. Måten å tenke på, minner imidlertid om kreolisering fordi den romerske administrasjonen og lokale kulturer ganske enkelt var nødt til å leve sammen. Når de gjorde dette skjedde det automatisk forhandlinger og tilpassninger. At det skjedde kultursammensmeltning betyr ikke nødvendigvis at romanisering og kulturrevolusjon har utspilt sin rolle i dette casestudiet. I tilfellet catuvellaunistammen er målet nettopp å gå nærmere inn på aktører og grupper i samfunnet. Selv om samhandlingen skulle vise seg å forklares med kreolisering, vil det også være et mål å finne særegne utviklinger som ulike grupper ser ut til å ha tatt, ofte på bekostning av andre.

Generelt er det bred enighet blant historikere om at den *foretrukne* romerske metoden for provinsstyre innebar å etablere en selvstyrende struktur basert på det lokale/opprinnelige hierarkiet, med et klart urbant fokus.²⁸⁶ Utviklingen i Sørøst-Britannia blir ofte sett på som et eksempel på nettopp en slik ordning. En urbaniseringsprosess med romerske bad, teatre, forum og andre monumenter preget den videre utviklingen. I neste kapittel skal jeg derfor ta for meg urbaniseringen i byer innenfor catuvellaunistammens område og analysere hvem eller hva som lå bak utviklingen.

Urbanisering

Whittaker mener at romersk provinspolitikk ikke bare dreide seg om å etablere grenser ut mot områder som enda ikke var annektert. Kanskje viktigere var det å påvirke organiseringen av provinsen, og da med utgangspunkt i byutvikling.²⁸⁷ Statlig støtte til bygging av byer var derfor like viktig som forsvarsverk i utkantene av riket.²⁸⁸ I Britannia gir de skriftlige kildene oss kun ett direkte eksempel på romersk deltagelse på byutviklingen. Tacitus' framstilling i *Agricola* ser imidlertid ut til å samsvare med Whittakers argumentasjon og er verdt å gjengi:

Den vinter som nu fulgte, ble nyttet til å gjennomføre meget gangelige forholdsregler. For å venne disse spredte og uvitende og derfor dess mer krigslystne folk til fredens velsignelser oppmuntret Agricola dem privat og hjalp dem offentlig til å bygge templer av torv og vakre våningshus. Han roste de villige og irettesatte de sendrektige, og på den måten ble den tidligere følelse av tvang avløst av kappelyst om å vinne hans anerkjennelse.²⁸⁹

---

²⁸⁶ Hanson 1997: 75.

²⁸⁷ Whittaker 1997: 144.

²⁸⁸ Whittaker 1997: 144-145.

²⁸⁹ Tac. Agr. 21.

Selv om utviklingen skildret over sannsynligvis ikke foregikk i Sørøst-Britannia, men i mer perifere områder, er hovedpoenget at det virker som om Agricola var svært klar på hva han ønsket bygget og hvorfor. Agricola knyttet eliter til seg på samme måte som Romerriket knyttet høvdinger og klientstater til seg, nemlig ved å gi de velvillige fordeler og de uvillige straff. Tacitus ser derfor ut til å skildre en romersk politikk som "lurte" barbarene til å omfavne romersk kultur for å vinne anerkjennelse. Romerske styresmakter hadde, etter som tiden gikk, ganske riktig fått god erfaring med å forholde seg til barbarer, og å etablere seg på toppen av deres samfunn. En viktig ingrediens for å få dette til var faste strukturer og sentralisert organisering.

Ideologien bak byer var moralsk orden og sikkerhet samt instrumenter for, og symbol på, romersk makt, hevder Whittaker. Han legger til: "Organization, however, was not the prime purpose. It was cultural regeneration that was the intension of Augustus."²⁹⁰ På grunn av dette var byene den viktigste kilden til romersk kultur og imperialism.²⁹¹ I tråd med denne tanken om romanisering kan romersk kultur lettest spores i byene. Hanson peker på at der byer ikke eksisterte, ble de etablert, som for eksempel Londinium.²⁹² Romerske byer hadde en typisk utforming knyttet til gatestruktur, offentlige bygninger, og monumenter. De obligatoriske bygningene ble igjen omringet av andre offentlige bygninger, private hus og butikker. En mur omkranset deretter byen.²⁹³ Creighton argumenterer imidlertid for at Londinium savnet en overordnet plan, og i stedet utviklet seg som en konsekvens av at ulike individer påvirket utformingen uten en langsiktig planstruktur. De offentlige bygningene er spredte, noe som muliggjorde bevegelse, prosesjoner og dermed også anledning til å vise status. Dette vitner heller om at disse individene hadde kunnskap om den romerske byen, men samtidig hadde ulike oppfattelser rundt byplanleggingen, sier han.²⁹⁴ Disse individene ser dermed ut til å hatt muligheter til å bruke personlige preferanser i byutviklingen. Videre er det naturlig å anta at de også hadde en hensikt med hvordan de organiserte byen rundt seg. Den romerske administrasjonen var altså åpen for private løsninger når byer ble etablert. Motpolen til Londinium var romerske veterankolonier som hadde en fast struktur, med offentlige bygninger i nærheten av hverandre. Disse hadde en overordnet plan som ikke var synlig i

---

²⁹⁰ Whittaker 1997: 144.

²⁹¹ Whittaker 1997:144- 145.

²⁹² Hanson 1997: 75.

²⁹³ Hingley 1997: 90.

²⁹⁴ Creighton 2006: 102-107.

Londinium.²⁹⁵ Den romerske påvirkningen var selvfølgelig åpenbar i veterankoloniene. Med sine rektangulære former og rutenett av gater representerer disse en erketyrisk modell av romersk organisering, men kan samtidig sies å ha utgjort romerske øyer i et britisk landskap.²⁹⁶ Londinium på sin side var en helt ny by, og først og fremst en handelsby hvor en kan tenke seg at flere mektige individer har kontrollert ulike deler. Vi vet imidlertid ikke om hvor mange av disse, om noen, var britiske. Veterankolonier og Londinium kan dermed fortelle oss svært lite om britisk mentalitet og identitet og kommer derfor ikke til å bli diskutert videre i detalj. I byer som allerede før erobringen hadde spilt en viktig rolle (for eksempel Verulamium og Camelodunum), peker Creighton på en annen utvikling. I provinstitid gjennomgikk slike oppidia en urbaniseringsprosess tilknyttet den tidligere bebyggelsen. Disse hadde ikke den stramme oppbygningen som fortene i provinstitid, men de ser samtidig også ut til å følge et overordnet mønster som Londinium ikke har.²⁹⁷ Selv om Londinium bruker de samme elementene, ble resultatet altså noe helt annet i byer som opprinnelig ikke var romerske.²⁹⁸ Det er disse byene som er viktige for å forstå det kulturelle forholdet mellom briter og romere. Sheppard Frere argumenterer på sin side langt i retning av at byene Camelodunum og Verulamium var utgangspunktet for spredning av romersk utdanning og sivilisasjon.²⁹⁹ Kan utviklingen i disse byene sies å samsvare med en romersk modell, eller dikterte disse sentrene sin egen utvikling? Var urbaniseringen et resultat av romersk administrasjon (romanisering), eller aktive eliter (kulturrevolusjon)? Hvorfor ønsket eliter å investere i urbaniseringsprosjekter? Hvilken agenda hadde aktørene? Hadde britiske eliter ikke bare makt og ressurser ikke bare til å urbanisere, men også endre den til sin fordel? Fantes det forhandlinger om identitet slik at resultatet ble at det romerske og britiske smeltet sammen (kreolisering)?

Erobringen kan ha gjort mange til tapere, men samtidig var det mange som kunne se seg tjent med den: De gjenværende elitene i *catuvellaunistammen* hører i den kategorien som Millet hevder "[...] could [...] gain or retain more by co-operation than by opposition."³⁰⁰ I denne stammen, som kom til å bli organisert under en lokal administrasjon, var det selvfølgelig høvdingene, som hadde tapt på erobringen. De fattigste menneskene kan også ha blitt tilfeldige ofre. Elitene og deler av middelklassen hadde imidlertid fått bedre muligheter å

---

²⁹⁵ Creighton 2006: 125.

²⁹⁶ I hvert fall fra et organiseringsperspektiv. Rent kulturelt kan hæren ha bestått av mange ulike identiteter.

²⁹⁷ Creighton 2006: 125.

²⁹⁸ Creighton 2006: 107.

²⁹⁹ Frere 1987: 192.

³⁰⁰ Millet 1990: 99.

tjene på situasjonen nettopp på grunn av romernes måte å forholde seg til provinser på. Erobringen var kanskje ikke så populær i Camelodunum som fikk et fort og veterankoloni i sitt territorium, men at Verulamium ble gjort til municipium, kan tyde på at denne delen av catuvellaunistammen ser ut til å ha tatt romersk side.³⁰¹ Henig peker på et viktig poeng: ”for those who aspired to supply the material needs of these people as well as those of the soldiers and administrators stationed in Britain, this was a time of opportunity”³⁰² Aktive eliter kan kanskje derfor sies å ha bedrevet en kulturrevolusjon i den hensikt å nyte godt av fordelene som fulgte med å handle og leve med romerne. Hvordan påvirket dette i så fall den kulturelle regenereringen som Whittaker viser til? Whittaker på sin side tviler på at kulturell forandring kunne skjedd uten stimulus ovenfra.³⁰³ En ønskelig utvikling ble oppnådd for romernes del på grunn av den aristokratiske sosiale ordenen som Roma påla civitates, og med belønning i form av borgerstatus eller andre fordeler, hevder han.³⁰⁴ Civitates var ofte lokalisert ved gamle hovedsteder, men nytt var det at de ble anlagt med gater i rutenett, med forum og basilica i sentrum, noe som tyder på en overordnet orden. Faste elementer som forum, teatre, templer og skulpturer kom inn i byene. Til og med plasseringer av statuer på forum var regulert, peker Whittaker på.³⁰⁵ John Creighton har problematisert dette synet av en fast romersk plan ved for det første å trekke fram at dateringen er usikker når det gjelder byer og rutenett av gater.³⁰⁶ Det er ikke nødvendigvis sikkert at erobringen er startskuddet for byer med gater i rutenettmønster. - Og slike strukturer kan ha vært kopier av romerske fort i Britannia allerede før erobringen.³⁰⁷ For det andre må en regne med at kun et fåtall av eliter, og da i de største byene, kan ha hatt makt og ressurser til å gjennomføre en urbaniseringsprosess. Byggingen av monumentale strukturer ble ofte arrangert av lokale eliter som ønsket å stå på god fot med romerne. Dette må regnes som en viktig grunn til at urbaniseringsprosessen kom i gang.³⁰⁸ Ifølge Millet kunne dette skje fordi den romerske hæren ikke hadde ressurser å gi bort til slike prosjekter, i hvert fall ikke så lenge erobringen pågikk.³⁰⁹ Det må antas å ha vært variasjoner mellom ulike løsninger av hvordan lokal administrasjon ble organisert, men generelt ga dette eliten flere fordeler: De fikk anledning til å beholde, eller til og med forsterke, sin makt i stammen og kontroll av rikdom fordi deres posisjon nå ble legitimert på grunnlag av romersk

---

³⁰¹ Henig 1995: 28.

³⁰² Henig 1995: 28.

³⁰³ Whittaker 1997: 158-159.

³⁰⁴ Whittaker 1997: 155.

³⁰⁵ Whittaker 1997: 146-147.

³⁰⁶ Creighton 2006: 61-64.

³⁰⁷ Creighton 2006: 63-64.

³⁰⁸ Millet 1990: 80.

³⁰⁹ Millet 1990: 72.

lov og militær makt. Skatteinnkreving måtte for eksempel organiseres av elitene som samarbeidet med romerne, men de kunne nøye seg med kun å sende deler av dette til Roma og ikke alt. Hadde britene dermed mulighet til og et ønske om å påvirke planleggingen, gjennomføringen og den endelige organiseringen av byen?

Verulamium hadde som sagt vært et viktig oppidium allerede i jernalderen. Nøkkelpunktet for utviklingen av denne byen ser ut til å ha vært gravkomplekset Folly Lane som raget på en synlig høyde over byen, mener Creighton.³¹⁰ I graven, som er altså fra perioden rundt erobringen, lå en person av høy rang som har vært nevnt tidligere. Graven inneholdt romerske varer, og dessuten en rustning som kan ha vært en gave, men også at dette individet en gang ledet romerske tropper.³¹¹ Femti år etter erobringen blir det i Folly Lane reist et romano-celtisk tempel rett over stedet der kroppen hadde blitt kremert.³¹² En kan lure på om bygningen som ble reist ved Folly Lane var et tempel eller mausoleum fordi disse ofte hadde samme form - Men hvorfor kan det ikke ha fungert både som tempel og mausoleum, spør Colin Forcey.³¹³ I en slik sammenheng kan det at bygget lignet både på et mausoleum og tempel ha vært en identitet.³¹⁴ Forcey har pekt på at en forfedrekult ved Folly Lane er meget mulig siden det finnes eksempler på slikt også andre steder i Romerriket.³¹⁵ Han mener denne kulten hadde en politisk betydning, og var en utfordring til den dominerende ordenen som fant sted i byen nedenfor.³¹⁶ Dette er nok å gå for fort fram siden byen ser ut til å være utformet med nettopp begravellesanlegget i tankene. Denne personen blir nemlig, uansett hvor viktig han var i live, et kulturelt ikon og midtpunkt i en syklus av ritualer som var med på å prege utformingen av Verulamium i tre århundrer, hevder Creighton (figur 7.1).³¹⁷

---

³¹⁰ Creighton 2006: 125.

³¹¹ Huskinson 2002: 115-116.

³¹² Forcey 1998: 87.

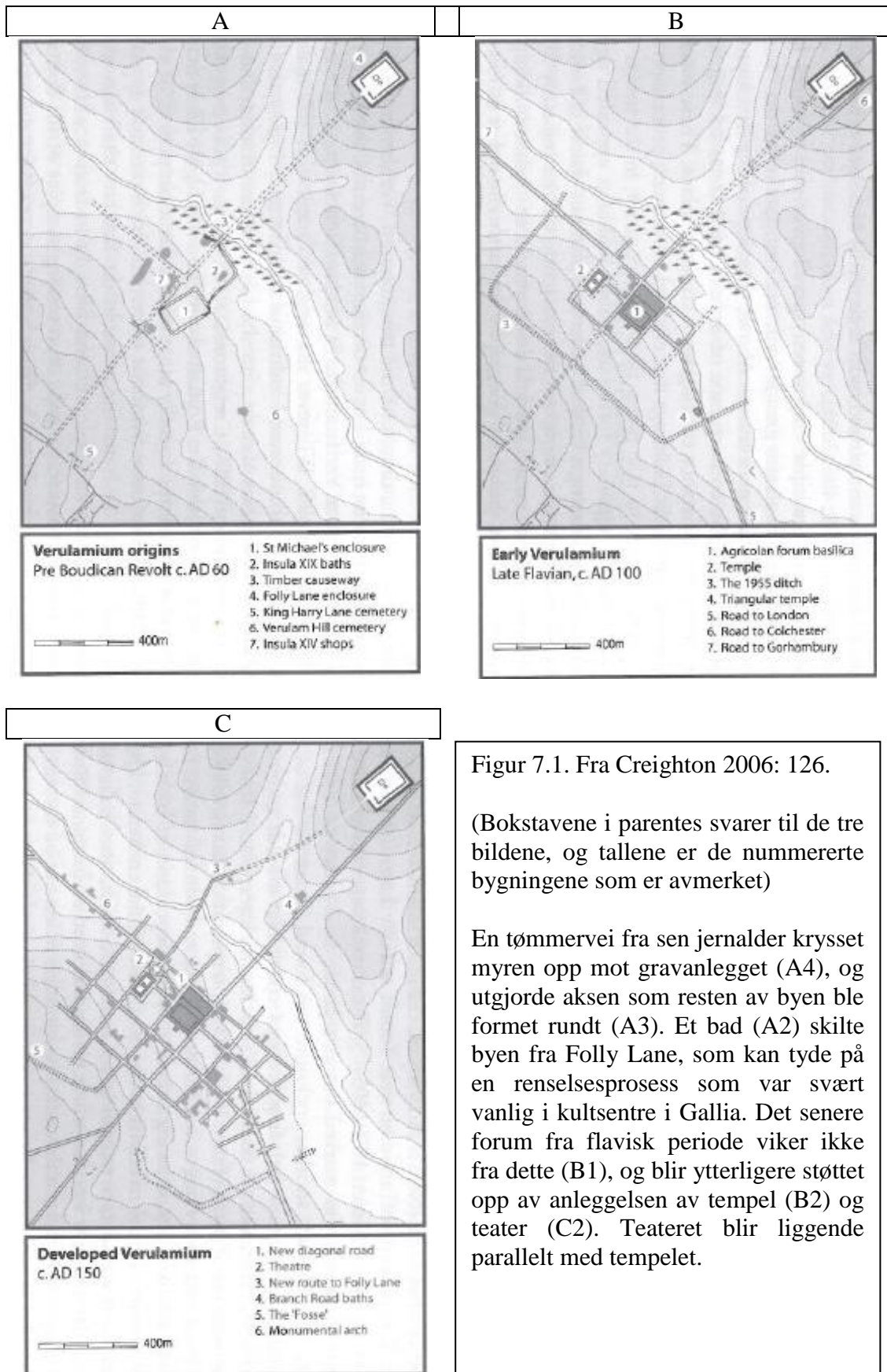
³¹³ Forcey 1997: 87.

³¹⁴ Forcey 1997: 89.

³¹⁵ Forcey 1997: 87.

³¹⁶ Forcey 1997: 87-88.

³¹⁷ Creighton 2006: 127.

Selv om teateret ble bygget mye senere, hadde det sentral rolle i byens utforming. Klassiske teatre hadde som regel merkede seter avhengig av gruppetilhørighet.³¹⁸ Teateret i Verulamium avviker vesentlig fra klassikk design ved at det har en inngang rett foran scenen der de beste plassene normalt ville vært. Fra Folly Lane er det mulig å se gjennom denne inngangen. Det ser ut til at byggherrene har prioritert en visuell link fra scene til tempelet, sier Creighton.³¹⁹ Jeg vil her legge til at i samtiden var det kanskje vel så viktig at det var mulig å se scenen fra tempelet, slik at en tenkt forfader kunne se ned på byen og det som forgikk i teateret fra sin hvileplass. I tilknytning til dette gravstedet foregikk det en syklus av rituelle aktiviteter som var avhengige av hverandre.³²⁰ Til tross for en ny vei til Colchester som omgikk Folly Lane, fortsatte anlegget å være sentralt for forholdet til resten av byen. Creighton spør seg derfor om det kan være at den gravlagtes familie eller en annen mektig familie fortsetter å ha monopol på makt to hundre år etter hans død, siden hver ny generasjon ser ut til å ha underbygget denne linken gjennom bygninger eller veier.³²¹ Det ser i det minste ut til at det fantes en iboende mentalitet hos briter knyttet til dette stedet. Derfor virker det også rart at området skulle ha stått som en motsats til en utfordrende makt. Det virker heller som om dette var en kult rundt en hellig forfader som påvirket byen nedenfor. Gjennom å strukturere byene og det offentlige rom søkte kanskje elitene å legitimere sin rett til å herske *både* gjennom britenes og guvernørens øyne? For romernes del peker Huskinson på at de ”rather than imposing a ‘very’ Roman settlement at Verulamium, they appear to have worked within the existing local cultural framework.”³²² Denne utviklingen må sies å ha vært vellykket også hvis målet var å spre romersk kultur og livsstil, noe Huskinson mener de hadde:

The Roman objective here, as with other civitates, was to create a stable and flourishing local society managed by its members of the own elite, who would in turn be motivated by what they had personally gained from Roman culture to give it their further support.³²³

Hun antyder dermed at belønning framfor straff preget utviklingen i ønskelig retning, men fantes det flere retninger å gå? Selv om romerske styresmakter tydeligvis var sjenerøse nok til å tillate en egen utvikling, virker det søkt at dette skal ha vært romanisering. At elitene brukte romersk kultur i den videre utviklingen av byen, taler for at det var disse som sto bak det meste av initiativet. Siden elitene oppnådde status i denne prosessen, og dessuten

---

³¹⁸ Whittaker 1997: 146.

³¹⁹ Creighton 2006: 128.

³²⁰ Creighton 2006: 128.

³²¹ Creighton 2006: 129.

³²² Huskinson 2002: 114.

³²³ Huskinson 2002: 116.

tilsynelatende søkte å framstå som romerske, kan det hevdes at disse distanserte seg kulturelt fra resten av britene. Men i hvor stor grad ønsket britiske eliter å fjerne seg fra sin britiske identitet? Utformingen av byen skjedde innenfor romerske rammer, med romersk materiale, men hvis noen eliter likevel hadde makt til å danne et bilde som ikke var romersk, hva var det da? Jeg skal straks komme tilbake til dette forholdet, men først er det verdt å se nærmere på den andre store byen i catuvellaunistammens område, og som også ser ut å ha blitt preget av sin førromerske fortid.

Camelodunum hadde vært et viktig religiøst senter i jernalder. I provinstitid var det anleggelsen av fortet i nærheten (som senere ble oppgradert til koloni), og det miliæret nærværet i form av soldater og veteraner, som fikk stor betydning. ”Imposing as it was, the *colonia* must have been a constant reminder to the Britons of Roman rule and military dominance.”, hevder Huskinson.³²⁴ Dette, sammen med anleggelsen av et keisertempel og statue av Claudius, kan tyde på at en forsøkte å etablere en liten versjon av Roma.³²⁵ Det mest spesielle ved dette området er imidlertid at ved Gosbecks følger byen likevel en annen utvikling. I del II nevnte jeg at også i tilknytning til denne byen er det funnet en rik grav. Creighton ser likheter mellom Lexton Tumulus ved Gosbecks og Folly Lane ved Verulamium og peker på at det ser ut til å ha vært gjennomført samme ritualer i tilknytning til graven ved Lexton.³²⁶ I tilfellet Camelodunum har en i tillegg funnet graver med rikt gravgods ved Stanway hvor et mindre nummer av individer har blitt gravlagt over lengre tid, og gir inntrykk av en opprettholdt britisk tradisjon innen gravlegging.³²⁷ Det må være en grunn til at ikke romerske riter ble kopiert direkte med én gang. Romersk kultur var ikke noe som plutselig forandret britisk mentalitet. Hva var det som holdt igjen?

De offentlige bygningene i Camelodunum kan kun ses i et system hvis de ses i relasjon til de to gravområdene ved Stanway og Lexton, mener Creighton.³²⁸ Fra scenen på teateret ser man gjennom inngangen og ut til Lexton Tumulus, mens Stanway-gravene ligger direkte 90 grader til vest, men også i synsfeltet fra scenen på grunn av manglende ”vinger” eller *scaena*, som ellers ville ha vært i veien. Teateret ligger akkurat slik plassert at det kan ses fra begge

---

³²⁴ Huskinson 2002: 112.

³²⁵ Huskinson 2002: 112.

³²⁶ Creighton 2006: 131.

³²⁷ Creighton 2006: 131.

³²⁸ Creighton 2006: 133.

gravområder og dette er neppe tilfeldig, sier Creighton.³²⁹ Creighton forklarer den manglende bosetningen i forbindelse med dette religiøse senteret med anleggelsen av veterankolonien bare tre kilometer nordøst for anlegget.³³⁰

Det at bygninger og gravanlegg lå i forhold til hverandre var tydeligvis viktig i utviklingen av begge disse områdene, men hva symboliserte det? Den romerske påvirkningen ser ut til å måtte tolkes i sammenheng med utvikling av britisk identitet og kultur. Forandring av kultur, til og med noe så ”romersk” som urbanisering, skjedde i møtet med de erobrede. Det synes klart at selv om en brukte romerske elementer i byutviklingen betyr ikke dette at det ikke fantes linker til en mer lokal kultur. Creighton peker på at mens det hadde vært forskjeller mellom områder i Britannia i sen jernalder når det gjaldt byutvikling, var det felles strategier i romertid. Dette kan ha skjedd fordi provinsstyret bandt ulike individer til hverandre.³³¹ Eliter i catuvellaunistammen kan dermed argumenteres for å ha gjennomført noe som lignet en kulturrevolusjon. Roma hadde kanskje lagt faste rammer på byplanleggingen, men eksemplene Verulamium og Camelodunum viser at lokale eliter hadde muligheten til selv å tolke urbanisering på sin måte. Dette gjorde de ved å koble byutviklingen opp mot steder og sosiopolitiske strukturer som britene kjente til. Som en konsekvens blir det problematisk å forsøke å beskrive en by etter hvor romersk eller britisk den var. Grahame har forsøkt å komme med antagelser om hvordan vi bør forstå by og utvikling:

[...]to understand what a city is, we have to grasp the historically specific social process through which spatial forms are created and transformed. [...] the physical form of the city can be explained as a direct outcome of social and cultural processes”³³²

Grahame understreker at byen er et produkt av samfunnet, men også der samfunnet opprettes og forandrer seg. Resultatet er en urban form og urbant samfunn låst sammen i et dynamisk forhold mellom individer med bruk av materielle gjenstander.³³³ Urbanisering er derfor å forstå som en spesiell form for sosial og fysisk eksistens.³³⁴ Dette samspillet mellom mennesker og kultur kan gjerne kobles til kreolisering. Paradokset med en slik kultursammensmelting av britisk og romersk praksis innenfor urbaniseringen, er selvfølgelig at byens betydning var avhengig av hvem en spurte: Der den romerske guvernøren så romersk

---

³²⁹ Creighton 2006: 133.

³³⁰ Creighton 2006: 133.

³³¹ Creighton 2006: 150-151.

³³² Grahame 1997: 154.

³³³ Grahame 1997: 156.

³³⁴ Grahame 1997: 156.

sivilisasjonen vokse fram, kan befolkningen for øvrig ha relatert det lokale styret til noe førromersk. For aristokratiet var byen kanskje et uttrykk for romersk status, kultiverte interesser, og hvor man kom til enighet. For veteraner og besøkende representerte det urbane noe kjent i en fremmed verden, og for vanlige mennesker åpnet byene for kommersielle muligheter.³³⁵ Urbaniseringen ga også fattige briter jobber.³³⁶ I denne forhandlingsprosessen kan like elementer ha kommet til å bety ulike ting for ulike mennesker.³³⁷ Selv om denne utviklingen muligens var ubevisst i den forstand at flere av disse tilpasningene må ha vært åpenbare for de britiske lederne, var den ikke tilfeldig. Det ser ut til at det kan ha eksistert en ”ja takk, begge deler”-holdning blant elitene, sannsynligvis fordi dette var en forhandlingsprosess som langt på vei endte opp med å tilfredstilte både romere, og i det minste noen, barbarer. I sammenheng med at ulike interesser preget byens utvikling, må vi imidlertid også regne med at det til tider kan ha vært uenighet mellom partene, og dessuten at noen løsninger var mer populære enn andre.

Forfedrekulter og keiserkulen

Når romerne organiserte byer finner vi flere steder i Romerriket at tempelet for keiserkulen ble lagt utenfor byen, og teater og forum ble bygget i relasjon til dette.³³⁸ I tilfellet med hvordan romerne forhold seg til catuvellaunistammen, ser det ut til at byutviklingen i både Verulamium og Camelodunum i provinstid utviklet seg innefor rammene av romersk byplanlegging. Creighton legger forøvrig til et interessant poeng:

[...] it is interesting that the locales for the display of this social structures, the forum and other buildings largely seem to have developed within a framework making explicit reference to the past legitimating the power of the aristocracy not in terms of the new Roman Hegemony, but also in terms of ancestral rights.³³⁹

Påvirket catuvellaunistammens fortid urbaniseringen i provinstid? Woolf har argumentert for at i Gallia var det liten eller ingen forbindelse mellom de nye lederne og jernalderen.³⁴⁰ Det var bedre å knytte seg til romersk kultur og nyte fordelene av det. Slik var det muligens ikke i Britannia, snarere tvert imot. Catuvellaunistammen er interessant i så henseende fordi britiske dynaster som sagt kan ha fulgt urbaniseringen på kontinentet utenfra og britiske høvdingar

---

³³⁵ Bédoyère 2006: 133.

³³⁶ Woolf 1998: 125.

³³⁷ Forcey 1998: 94.

³³⁸ Whittaker 1997: 149.

³³⁹ Creighton 2006: 150.

³⁴⁰ Woolf 2002a.

hadde på disse stedene etablert seg på toppen av hierarkiet lenge før erobringen. Utviklingen som fant sted i denne perioden var som nevnt ikke en romersk kopi, men bruk av romerske elementer tilpasset en britisk setting - en viktig forskjell som kanskje gjorde det mulig å legitimere en høvdingkult. I provinstid kan denne ha tatt form som en forfedrekult, som kan ha preget utviklingen i Verulamium og Camelodunum videre på samme måten som keiserkulten gjorde andre steder i Romerriket. Gjennom urbaniseringsprosessen mistet dermed ikke elitene kontakten med resten av befolkningen. Byutviklingen skjedde på toppen av gamle sentre og elitene spilte på minner fra fortiden som en del av en legitimeringsprosess for fornyelse og videreføring av maktstrukturer.³⁴¹ Gravanleggene ser nettopp derfor ut til å beholde sin status langt inn i romertid fordi disse stedene for britene utgjorde bånd til noe lokalt og kjent. Selv om personene i gravene, samt elitene som utformet byene, var romervennlige, bør vi også oss hvilke andre mål elitene hadde med å trekke fram disse linkene til fortiden. Var dette å fjerne seg eller nærme seg romersk kultur? Det kan virke som elitene nærmet seg den britiske kulturen der det ga status, men samtidig fjernet seg fra den i forhold til de romerske øyne som betraktet dem. Det vil si, de organiserte byer ved å bruke romerske elementer, men tok seg friheten med å inkorporere egne interesser innefor rammene som var satt. Noen grupper av eliter kan dermed sies å ha opprettholdt en tilknytning til en fortid uten romere og hvor britiske høvdinger regjerte. I en viss forstand kan dette altså tolkes som en videreføring av den kulturevolusjonen høvdingene opprinnelig hadde stått bak. Dette var ikke nødvendigvis en original måte å organisere byutviklingen på. Forfedre/heltekulter var vanlig i den greske delen av Romerriket, særlig koblet til mytiske, men også historiske grunnleggere av byen. Det var videre ikke uvanlig verken i Roma eller i Britannia å legge vekt på fortiden for å legitimere egen posisjon. Det spesielle er at urbaniseringen skjedde i relasjonen til en britisk forfedrekult, og ikke keiserkulten. Hva betydde denne koblingen? Ønsket noen eliter å holde på befolkningens godvilje og/eller knytte seg selv til en mytisk fortid?

Forcey trekker fram gravstedet ved Gosbecks som et mulig gravsted for Cunobelinus.³⁴² Dette mener han kan ha fungert som en motvekt mot keiserkulten og Claudius' tempel i samme område. Romerne tillot dette, mener han, fordi Cunobelinus var en trygg figur for dem, da han døde før erobringen og således ikke var et symbol på motstand.³⁴³ Gitt utviklingen

---

³⁴¹ Creighton 2006: 154.

³⁴² Forcey 1998: 93.

³⁴³ Forcey 1998: 93.

argumentert for i del II, kan han tvert imot ha vært et symbol på allianse og diplomati. Det var altså mer ønskelig at britene fulgte Cunobelinus enn opprøreren Caratacus.³⁴⁴ Det skal sies at alle teorier om hvem som kan ha ligget i disse gravene blir spekulasjoner, men det er gode grunner til å tro at dette var et individ også romerne kunne forholde seg til, og som ikke representerte direkte motstand. Huskinson presiserer: ”The Roman authorities seem to have acted with some sensitivity towards the religious center at Gosbecks and later allowed developments at the local sanctuary, [...]”³⁴⁵ Whittaker mener lokal religion ble brukt (av romerne) for å spille en integrerende rolle mellom *coloni* og *domini*, sammen med keiserkulten.³⁴⁶ Både keiser og høvdingkulten besto av et avgrenset åpent område (temenos), som muliggjorde prosesjoner, offentlige ofringer og tilbedelser. Det er for øvrig interessant at tempelet i Gosbecks ligger skjevt i forhold til avgrensingen, noe som tyder på at det opprinnelig var hellig område i veien, som for eksempel en skog.³⁴⁷ Romerske elementer preget likevel den videre utviklingen og er nok et argument for at forholdet mellom romere og barbarer var tilpassningsdyktig nok til at ulike interesser og levemåter kunne eksistere sammen. At høvdingkulten var inspirert av romerske impulser er en ting, at den var forankret i lokale forhold er en annen. Det kan se ut som den kulturelle utviklingen i catuvellaunistammen var avhengig av forhandling mellom romere og briter. Til sammenligning kan det virke som om keiserkulten i Britannia ikke nøyte den samme populariteten. Tacitus skriver at nemlig at

det tempel [i Camelodunum] som var blitt oppført for å dyrke den guddommelige Claudius ble ansett som et truende symbol på evig trelldom og de som var prester der, kåret til seg hele landets rikdom under påskudd at det var til religiøse formål.³⁴⁸

Selv om britene må ha vært vant til at lokale høvdingar hadde sammenlignet seg med romere og guder, kan dette altså ha vært noe helt annet enn en romersk keiser som religiøst symbol. I Verulamium og Camelodunum kan det virke som de to gravanleggene ved Folly Lane og Lexton Tumulus erstattet den rollen som keiserkulten ofte spilte. Symboliserte denne koblingen at enkelte eliter kunne spore sin avstamning til en kongelig familie i fortiden, var av guddommelig avstamning? Eller at de hadde hatt nær kontakt med de samme romerne, som nå samtidig var blitt ansvarlige for ødeleggelse og høye skatter? Ble de døde personene i gravene ved Folly Lane og Lexton Tumulus sett på av den resterende befolkningen som de

---

³⁴⁴ Forcey 1998: 93.

³⁴⁵ Huskinson 2002: 114.

³⁴⁶ Whittaker 1997: 160.

³⁴⁷ Salway 1997: 492-493.

³⁴⁸ Tac. *Ann.* 14. 31.

siste lederne av frie land før den romerske invasjonen, eller de første instrumentene for imperial kontroll av øya?³⁴⁹ Hvis romersk påvirkning av Britannia kulturelt sett (og politisk) begynte før erobringen er ikke dette først og fremst en link til jernalder, men kan like gjerne markere en link til romersk kultur i Britannia, og dermed en hyllest til dette minne.³⁵⁰ Gitt utviklingen skildret i del II er det imidlertid mulig å hevde at den fortiden som elitene refererte til verken var ”romersk” eller ”britisk”, men en fortid hvor dynastier ble etablert og som hadde fostret forfedre som en godt kan tenke seg oppnådde høy status både før og etter sin død, i det minste blant noen briter. Forfedrekultene vitner dessuten om at elitenes kulturrevolusjon trumfet keiserkultens romanisering i provinstitid.³⁵¹ Eller sagt på en annen måte. For romernes del var det lurt å overlate byutviklingen til private initiativtakere og ikke statlig organisering. Dette førte til en mykere overgang mellom hva som var romersk og lokalt, noe som kan sies å ha vært tilfellet videre inn i den religiøse sfæren.

Lokale kulturer

Flesteparten av kultene i Britannia var enten keltiske i sin opprinnelse eller en blanding av keltiske og romerske. Disse blir ofte relatert til enkle, små, rektangulære *cella*. Klassiske guder i Britannia ses kun tidlig, og da i tilknytning til eliter som var pro-romerske.³⁵² Keisertempelet og Sullis Minerva (i Bath) var unntaket og utviklingen i Britannia beveger seg i det hele tatt vekk fra tradisjonelle klassiske former.³⁵³ Selv om adoptering av romerske guder kunne ha vært en ytterligere måte å stå ut i fra massene på, ser det heller ikke på dette området ut til å være noen direkte adoptering i Britannia:

One of the reasons why religion in Roman Britain is both confusing and often so difficult to interpret is the tendency in the Roman world to ‘conflate’ with classical gods the deities of the peoples that the Romans conquered or that were imported into the empire. This process greatly helped the integration of Roman and conquered, for the Romans were extremely tolerant of foreign religions,[...] ³⁵⁴

Romerske og keltiske guder ble ofte slått sammen. Romerne var ofte ivrige etter å sammenligne fremmede guder med sine egne.³⁵⁵ Den romerske vanen med å erstatte navnet til en fremmed gud med en romersk guds navn blir omtalt som *Interpretatio Romana*. Ofte førte

---

³⁴⁹ Creighton 2006: 154.

³⁵⁰ Creighton 2006: 155.

³⁵¹ Romanisering som begrep ble aldri brukt av romerne, men de kan ha hatt en lignende plan.

³⁵² Bédoyère 2006: 232.

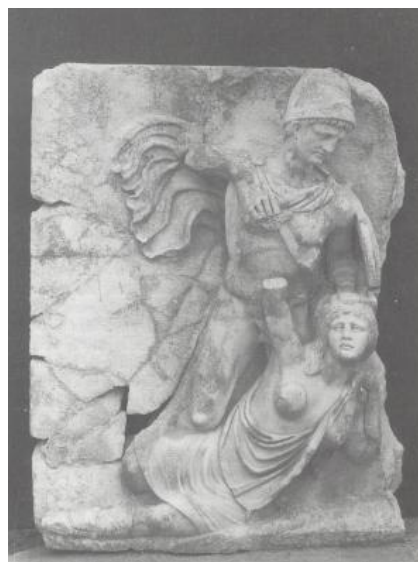
³⁵³ Fulford 2002: 62.

³⁵⁴ Salway 1993: 487-488.

³⁵⁵ Se for eksempel Tac. *Germ.* 43.

det til navnsammenslåinger og fremstillinger av de to gudene som et par. Et eksempel på dette er kulten til Sulis-Minerva i Bath. Ofte ble mannlig romersk gud koblet med kvinnelig ”keltisk” partner, og det er aldri motsatt, bemerker Miranda Green (1989).³⁵⁶ For Green er ekteskapet mellom guder et perfekt eksempel på religiøs tilpasning.³⁵⁷ Webster ser imidlertid en annen lesning og mener dette vitner om et asymmetrisk maktforhold basert på kjønn. Gudinnen er alltid en innfødt guddom.³⁵⁸ Ekteskap mellom guder var basert på heterofile forhold, så en kan spørre seg om romere gjorde de keltiske gudene til kvinner for å undertrykke. Kvinnen var underlegen i romersk kultur fordi ekteskap ikke handlet om lik makt, noe som igjen kan bety at parforhold mellom en kvinnelig keltisk gud og en mannlig romersk gud var i ubalanse. Det er ingen keltiske mannlige guder med romerske kvinnelige guder, påpeker Webster og viser dessuten til at de eneste gangene keltiske *Rosmerta* opptrer uten Merkur, er hun assosiert epigrafisk med keiseren.³⁵⁹

Britiske guder var før møtet med romerne sannsynligvis ikke personifiseringer, men krefter. En sammenslåing mellom britiske og romerske guder kunne ofte gjennomføres smertefritt siden de romerske gudene ofte representerte de samme kreftene som det var vanlig å søke forklaringer på i antikkens samfunn (vann, krig, flaks etc.). Sammensmeltingen av de religiøse sfærene skjedde imidlertid ikke uten romersk ”hjelp”. For romerne betydde en erobring at den fremmede guden hadde kapitulert til Roma og blitt romersk.³⁶⁰ Det var altså ikke en forhandling fra start, men erobringen var i seg selv en overtagelse som la mulighetene for sammensmelting til grunn. Romerske framstillinger av erobringen gir et vitnesbyrd på hvordan de tolket forholdet mellom imperiet og underlagt provins. Et eksempel er relieffet av den guddommelige Claudius som underlegger seg Britannia, i Aphrodisias i Sørvest-Tyrkia. (figur 7.2) Claudius og Britannia representerer keiser(gud) mot gudinne, eller mann mot kvinne, og gir et inntrykk av hvordan annekasjonen av Britannia ble framstilt. Her undertrykker den seirende Claudius Britannia i en positur

Figur 7.2: Fra Salway 2002:10

³⁵⁶ Green 1989: 45.

³⁵⁷ Green 1989: 72.

³⁵⁸ Webster 1997: 174.

³⁵⁹ Webster 1997: 174.

³⁶⁰ Webster 1995: 158.

som nærmest framstilles som en voldtekt.³⁶¹ Modellen er etter framstillingen av Akilles og Penthesilea. Et bilde som Webster påpeker ”tilfeldigvis” er den siviliserte greker mot den en barbarisk amasone.³⁶² For romernes del begynte forhandlingene med utgangspunkt i denne oppfattelsen. Resultatet av dette var at navngiving og sammensmeltning skjedde på det grunnlag og den tro at alle gudene egentlig var de samme som de romerske. En slik oppfattelse var i seg selv arrogant, og ikke et uttrykk for toleranse. Prosessen kan derfor argumenteres for å reflektere maktforholdet.³⁶³

Webster hevder derfor at interpretatio var et spill etter imperialistiske regler og som forteller oss hvordan en latinsnakkende, ofte ikke-innfødt elite karakteriserte de keltiske gudene.³⁶⁴ Opprinnelige lokale guder har sannsynligvis blitt presset, med ulik grad av ubehagelighet, inn i importerte faste former, hevder hun.³⁶⁵ Selv om romerne kunne være overbærende med hvilke guder de lokale menneskene i provinsene tilba så skjedde sammensmeltingen på deres premisser. Dette betydde også at enkelte mennesker kunne oppnå fordeler eller knytte kontakter ved å framstille seg selv på en viss måte. Den religiøse sfære var tross alt en billigere og mer tilgjengelig måte å bli romersk på enn å drive med urbaniseringsprosjekter. Webster mener eliten spilte med på grunn av mulighetene for sosiale og politiske muligheter.³⁶⁶ For elitene kan dette ha vært nok en mulighet for å skille seg ut kulturelt. Men for andre grupper kan imidlertid forholdet ha vært mer problemfylt. Noen kvinnelige guder blir ikke satt sammen med romerske og kan derfor ha vært uttrykk for nok motstand blant britene til at slike sammenslåinger ikke kunne gjøres.³⁶⁷ I så fall må romerne kunne sies å ha tatt bemerkelsesverdige hensyn til fremmede kulturer. Hvis det ikke bare var romervennlige interesser som kom til uttrykk kan dette videre tyde om at det var begrensninger på den romerske påvirkningen.

Framstillinger av de klassiske gudene var som oftest nemlig ikke navngitte, noe som gjør at en kan lure på om disse romerske gudene ble tilbedt i sin rene form, synkronisert med britiske/galliske kulturer eller om en lokal gud hadde tatt klassisk form, men ble tilbedt under sitt britiske navn - Eller rett og slett en blanding av disse mulighetene.³⁶⁸ Rurale templer på

---

³⁶¹ Webster 1997: 174.

³⁶² Webster 1997: 174.

³⁶³ Webster 1995: 160.

³⁶⁴ Webster 1995: 157.

³⁶⁵ Webster 1995: 157.

³⁶⁶ Webster 1997: 175.

³⁶⁷ Webster 1997: 178.

³⁶⁸ Mattingly 2007: 483.

sin side hadde ofte flere kulter, og igjen kan fravær av navn ikke avvise at vi snakker om lokale britiske guder.³⁶⁹ Kanskje var fraværet av navn dermed i seg selv et uttrykk for at ikonet var åpent for flere tolkninger. Helligdommens betydning var kanskje avhengig av hvem en spurte, men var likevel, i likhet med byen, et samlende element hvor mennesker møtte og interagerte med hverandre. Altså en forhandling om identitet som samsvarer med Kreolisering. Romerske "shrines" ble ofte etablert over eldre, hellige, lokale områder.³⁷⁰ Dette trenger ikke å bety noe annet enn at romerne bygget videre på noe som allerede var etablert, og ikke erstattet en religion med en annen. Forcey hevder at "Romano-Celtic temples were a locus in the negotiation of power between Roman and native."³⁷¹ Sammenslåing synes forøvrig å ha fungert best så lenge gudene representerer krefter i naturen som ingen av kulturene forsto, men søkte å forklare.³⁷²

Et viktig poeng er at møtet mellom to religioner ikke betyr at den ene taper. Det er nemlig mulig å bruke ny religion for likevel å fremme gamle ideer.³⁷³ Webster bruker som eksempel at i Mexico fikk mange innfødte visjoner av Jomfru Maria i etterkant av koloniseringen. Den tidligste vi vet om var av Jomfruen av Guadalupe som åpenbarte seg for en indianer i 1531. Denne visjonen skjedde på et indiansk hellig sted til den store Azteker-guden Tonantzin, som betyr "vår mor". Disse to kultene ble så kombinert på en måte som sikret overlevelsen av innfødt religion under katolsk ikonografi.³⁷⁴ - Som Webster påpeker, så hører det med til historien at alteret til Jomfruen av Guadalupe kom til å bli det viktigste kristne hellige stedet i den nye verden, og senere det tydeligste ikonet for meksikansk nasjonalisme.³⁷⁵ Denne blandingen av gammelt og nytt kan derfor ses på som en form for motstandstilpassning.³⁷⁶ Interpretatio ødela ikke lokale guder, men forandret dem, peker Webster på.³⁷⁷ Så hva skjedde i Britannia, i møtet mellom romersk og britisk religion, når romerske og lokale guder levde videre sammen? Siden Interpretatio kan sies å ha foregått i Britannia utelukker ikke dette at visse britiske interesser også ha kommet til uttrykk i den religiøse sfære. Kanskje som kreoliserte uttrykk nedenfra? Eller kan visse kulturelle tilpassninger ha vært bevisst fra

---

³⁶⁹ Mattingly 2007: 483.

³⁷⁰ Salway 1997: 492.

³⁷¹ Forcey 1998: 94.

³⁷² Problemene kom tydeligvis først når enkeltpersoner knyttet til det guddommelige og sattes opp mot en annen eller, som i tilfellet med kristendommen, når en gud tar for seg ansvaret for å forklare alt i verden

³⁷³ Webster 1997: 178.

³⁷⁴ Webster 1997: 179.

³⁷⁵ Webster 1997: 179.

³⁷⁶ Webster 1997: 179.

³⁷⁷ Webster 1995: 161.

romersk side for snikinnføre sin religion på den opprinnelige? Kanskje var dette enda måte for britiske eliter å kontrollere utviklingen? Svaret er kanskje å finne i religiøse og andre kulturelle fremstillinger. Utformingen av religiøse motiver og andre ikoner kan nemlig ikke sies å ha vært i rent klassisk stil i Britannia.

Ikonografi og kunst

Nesten all billedbruk på stein i de vestlige provinsene ble produsert av lokale tilvirkere for lokale patroner.³⁷⁸ Motivene var som nevnt klassiske, men det endelige resultatet ser ofte ut til å bli uklassisk i møte med den britiske kunstformen. Dette har tidligere blitt tolket som at lokale skulptører rett og slett ikke var dyktige nok til å kopiere det romerske:

The Roman models themselves were poor enough; the empire was not an age of good taste; but there is no province where local attendants to reproduce them failed so dismally as they failed in Britain.³⁷⁹

Coolingwood skrev så tidlig som 1936, men mange senere arkeologer og historikere har tolket kunst fra provinstiden i Britannia som ”romaniserte” uttrykk, og dermed implisert at målet til britene var å kopiere det romerske. Dette synes som en merkelig måte å bedømme kunst på. En skal selvfølgelig ikke se bort ifra at framstillingene ikke var kunst som vi forstår det i dag, men et håndverk. Tilvirkere av romersk kunst prøvde nok verken å provosere eller realisere seg selv gjennom sine fremstillinger. Dette betyr likevel ikke at skulpturene ikke hadde en betydning. Å bestille romersk kunst som mosaikker eller skulpturer var kanskje ikke det samme som ”høy kunst”, men det var heller ikke det samme som å ta en tur på IKEA. Hvis vi skal følge Coolingwood må en dermed spørre seg hvorfor britene fortsatte å lage mange fremstillinger hvis de aldri fikk det til? Millet påpeker at det ikke nødvendigvis er noen vits å sammenligne britisk-romersk kunst med den greko-romerske realismen i bildebruken.³⁸⁰ Heller ikke romerne trykket den greske realismen til sitt bryst. For eksempel videreutviklet de den med overdrivelser og forsterkninger for å underbygge egenskaper og tilhørighet. Det er andre plausible muligheter på hvorfor provinsial kunst ofte ikke er perfekte etterligninger enn at kunstneren/håndverkeren bak ikke var dyktig nok: For det første kan tilvirkeren ha jobbet innenfor kulturelle rammer som preget hans uttrykksform, eller ha blitt betalt av mennesker som ønsket et spesielt uttrykk. Både tilvirkeren og oppdragsgiveren kan dessuten ha hatt ulik

---

³⁷⁸ Webster 1997: 172.

³⁷⁹ Coolinwood 1936: 250.

³⁸⁰ Millet 1990: 114.

agenda, eller en annen agenda enn det rene romerske. ”Behind the creation of every work of art lay a transaction between the creator and customer.”, hevder Henig.³⁸¹ Så hvem var aktørene som forhandlet om de nye uttrykkene? Var det romerske provinsadministratorer, innflyttere, britiske eliter eller generell britisk mentalitet? Eller var det hele en forhandlingsprosess som endte i kreoliserte uttrykk og som dermed var likeverdig? Hvordan ble religiøse fremstillinger og kunst, preget av kulturelle føringer, motsetninger og tilpassninger?

Dette er særlig interessant fordi det var mye makt i slik ikonografi. Ikoner, akkurat som mynter, var ikke tilfeldige bilder, men kostbare prosjekter med bevisste uttrykk. Selv om resultatet har blitt stemplet som romersk kunst, og til tross for at det kan ha vært en etterligning av en romersk gud, kan en lure om denne utformingen var et resultat av motstandstilpassning, altså en taktisk lydighet, som både kopierte og formet. Vender vi blikket igjen mot Britannia og tar hensyn til ressursene og statusen som lå bak tilverkningen av framstillingen, er det godt mulig at disse ikke ble sett på som styggedom, men at de var *interpretatio celtiana*.³⁸² For det første var skulpturer og skriftlige tilegnelser stort sett ukjent og gudebilder kunne bare følge etterligninger av romersk form, selv om gudene og ideene de representerte må ha vært svært fremmede.³⁸³ For det andre kan det ha ligget mer i disse kunstverkene enn bare å være etterligninger. Bruken av dem er i seg selv bevis på at symbolene som ble brukt var akseptable både for kunstneren og kunden, samt at bildet man formidlet lot seg kommunisere til andre briter.

Et interessant poeng som kan fortelle oss noe om kunstneren eller patronen, er hvilke motiver som ble valgt. God kunst var ikke nødvendigvis en mosaikk av Romulus og Remulus, men bilder som mennesker kunne kjenne seg igjen i, engasjere seg i, og som var meningsbærende. Kunsten søkte nok da som nå, å appellere til sitt publikum og dette igjen påvirket hvilke bilder som ble valgt. Et eksempel som det er mulig å tolke på denne måten en mosaikk av Neptun eller Oceanus i Verlulamion. En kan regne med at bildet for det første var noe kjent for romere gjennom Neptun, men også for britene i og med at Oceanus må ha blitt gjort kjent for dem og at Britannia, som øya ved verdens ende, lå i sterk relasjon til denne guden. Sånn sett kan en godt tolke bildet som noe patriotisk i betydningen av et britisk symbol på tilhørighet,

---

³⁸¹ Henig 1995: 106.

³⁸² Millet 1990: 117.

³⁸³ Salway1993: 488.

men også som et kompromiss. Bildet har ingen klar tolkning for oss i dag men det var kanskje heller ikke meningen den gangen det ble laget. En må kunne regne med at den endelige framstillingen var formet av tilverkerens og patronens mentalitet og identitet. Individet som sto bak dette bildet kan både ha vært opptatt av sin identitet, men også av hvordan det ble oppfattet av samfunnet rundt. Siden bildet kan ha blitt tolket på ulik måte kan opplevelsen av å se dette motivet ha vært til glede for både romere og briter. Dette var en romersk etterligning, men samtidig som personene bak bildet søkte å skille seg ut. Prosessen i seg selv var et resultat av, og fremmet, forhandling. I likhet med byutvikling vitner ikke utviklingen innen religion og kunst om noen rene tegn til romanisering, kulturrevolusjon eller kreolisering. Det virker derimot som om ulike grupperinger i catuvellaunistammen interagererte med hverandre litt på samme måte som de tre begrepene står mot hverandre. Nemlig at de forklarer utviklingen best ved hjelp av til dels flytende overganger mellom hverandre og moderasjoner. Om dette vitner om at utviklinger i provinsene handlet om tilpassning både fra de styrende og de styrte, eller om begrepene brukt her er nødt til å modereres for å gi et bedre bilde, gjenstår å svare på.

Hittil i denne fremstillingen har vi sett at de to store byene i catuvellaunistammen utviklet seg i takt med lokale elites deltagelse og med relasjon til forfedrekulter. Videre var den romerske religiøse sfære relativt tolerant mot andre religiøse oppfattelser, og sammensmeltinger av guder ser ut til å komme til uttrykk i de lokale kultene og i kunsten. - Men fantes det likevel motsetninger? Var det noen elementer eller mennesker i Britannia som var så ”romerske” eller ”britiske” at det var nødt til å komme konflikt med hverandre?

Boudiccaopprøret og dets retning

Romersk kultur både som et ideal og et resultat av frykt for romersk militærmakt, kan på mange måter sies å ha vært en suksess for romerne mener Whittaker, som peker på at etter den innledende erobringen var væpnet motstand unntaket.³⁸⁴ Et av disse ”unntakene” var Boudiccaopprøret i år 61 vt., som hadde sitt utgangspunkt fra icenistammen, men som raskt fikk støtte også fra andre steder som for eksempel trinobantene. Til tross for samarbeid mellom romersk provinsadministrasjon og britiske eliter kunne resultatet altså bli opprør og uro. Dette kan nok ført og fremst forklares med at romerske guvernører ikke hadde en håndbok i provinsstyring. Det fantes rett og slett ingen ”masterplan”. I bunn og grunn var det

---

³⁸⁴ Whittaker 1997: 155.

hele tiden opp til hver enkelt styrende å tolke ut i fra situasjonen hva en kunne tillate seg å gjøre eller burde unngå. Det fantes nok noen faste rammer, men disse var ingen garanti mot uforsiktig maktmisbruk. Ifølge Tacitus var britene villige til å betale skatt så lenge de ble rettferdig behandlet.³⁸⁵ Denne grensen ser ut til å ha blitt krysset i forkant av Boudiccaopprøret: Dio Cassius nevner som sagt lån på urettferdige premisser,³⁸⁶ og Tacitus skriver at Kong Prastagus, Boudiccas man, døde ble hans land ble stjålet av militære, som om det var krigsbytte.³⁸⁷ Romerske styresmakter hadde tydeligvis også gått for langt med Colchester, veterankolonien, som ble anlagt i nærheten av Camelodunum og som Tacitus sier var hatet av trinobantene på grunn av at de fordrev de innfødte fra sine hjem og land og kalte dem fanger og slaver.³⁸⁸ Icenistammen på sin side hadde allerede tidligere reagert voldsomt på at man forsøkte å avvæpne stammene i sør for å trygge den videre erobringen.³⁸⁹ Det viktigste med Boudiccaopprøret innenfor denne oppgavens tema er at de britiske opprørernes aggresjon ser ut til å ha blitt rettet mot de urbane romervennlige sentraene innefor det som hadde vært catuvellaunistammens områder: Tacitus skriver at både Verulamium, Londinium og Camelodunum (og keisertempelet spesielt) ble rammet av boudiccaopprøret og at bortimot 70 000 ble drept.³⁹⁰ Dette opprørets størrelse og ødeleggelse vitner om at flere briter følte seg tråkket på og utnyttet av overmakten. At mange fattige og dårlig militært utstyrte mennesker våget å tale Roma imot må ha vært et resultat av desperate og håpløse tilstander, men også at det til tider må ha vært et klart motsetningsforhold mellom den romerske provinsadministrasjonens interesser og store deler av befolkningen. Når dette blusset opp gikk det verst utover nettopp de byene som var blant de best tilpassede romersk styresett og levevis. Det kan selvfølgelig hevdes at opprøret ikke var planlagt og led under mangel på mat og ressurser, noe som gjorde det nødvendig å plyndre byer. Tacitus nevner at barbarene var ute etter lett bytte og derfor unngikk fort og befestninger.³⁹¹ Det er imidlertid også mulig at det fantes andre faktorer til grunn for at opprøret tok den retningen det gjorde. Disse stedene, urbaniserte lokale sentra og imperiets keiserkult, symboliserte undertrykkning og fremmedhet for en del briter som kan ha sett med frykt på denne utraderingen av deres egen tradisjonelle kultur.³⁹² **Camelodunum** var tilholdsstedet for veterankolonien omtalt tidligere, samt

---

³⁸⁵ Tac. *Agr.* 13.

³⁸⁶ Dio Cass. 62. 2.

³⁸⁷ Tac. *Ann.* 14. 31.

³⁸⁸ Tac. *Ann.* 14. 31.

³⁸⁹ Tac. *Ann.* 12. 31.

³⁹⁰ Tac. *Ann.* 14. 32-33. Tallene er nok fiktive, men opprøret hadde nok likevel stor betydning og gjorde voldsomt inntrykk på romerne.

³⁹¹ Tac. *Ann.* 14. 33.

³⁹² Huskinson 2002: 116.

tempelet reist til ære for den guddommelige Claudius og som kildene beskriver som et lite populært element.³⁹³ **Londinium** var et viktig og travelt senter for handel og varer.³⁹⁴ Foruten at dette innebar ressurser som opprørerne var ute etter, må det også påpekes at dette var en nylagt by som hadde vokst fram i etterkant av erobringen som et viktig handelssentrum. En kan derfor hevde at denne byen var et fremmed element for mange briter. **Verulamium** ble rasert, ifølge Tacitus, fordi opprøret valgte å styre unna militære stasjoner og heller ønsket seg rikt ubeskyttet bytte.³⁹⁵ En kan likevel heller ikke avfeie at Verulamium kan ha blitt sett på med skeptisk blick i kraft av sin stilling av å være den første britiske byen som fikk status som *municipium*, hvor innbyggerne hadde delvis romersk borgerrett. Dette må ha vært en uvannlig rask utnevning, så det er ikke sikkert at vi kan stole på denne opplysningen, men det at Tacitus bruker begrepet tyder uansett på at byen hadde en romersk identitet.³⁹⁶ Tacitus omtaler i tillegg de døde i byene som romerske borgere og forbundsfeller.³⁹⁷ Alle disse forholdene er plausible forklaringer på Boudiccaopprørets totale ødeleggelser.³⁹⁸ Briter som var sterke motstandere av det romerske nærværet kunne finne nok av motiver for å la sin aggresjon gå utover akkurat disse byene.

Etter at opprøret var blitt slått ned, ble Londinium, Verulamium og Camelodunum bygget fort opp igjen. Tidlig i provinshistorien blir det bygget flere og flere bygninger av stein i Verulamium,³⁹⁹ og mosaikk i husene opptrer fra ca år 150 vt.⁴⁰⁰ Britannia og catuvellaunistammen var blitt en del av imperiet, men romersk kultur var kommet lenger enn til organiserte urbaniseringsprosjekter og den offentlige sfære. Romersk kultur nådde nemlig ikke bare offentlige bygninger og flere rektangulære tømmerbygninger fra det 2 århundre vitner om et sofistisert urbant samfunn⁴⁰¹ Boudiccaopprøret utraderte heller ikke det faktum at romersk kultur hadde fått fotfeste i måten mange briter nå organiserte livet sitt. Var det stor forskjell mellom den private og offentlige sfære når det gjaldt hva som blir praktisert og hvordan?

---

³⁹³ Tac. *Ann.* 14. 31.

³⁹⁴ Tac. *Ann.* 14. 33.

³⁹⁵ Tac. *Ann.* 14. 33.

³⁹⁶ Huskinson 2002: 115.

³⁹⁷ Tac. *Ann.* 14. 33.

³⁹⁸ Huskinson 2000: 116.

³⁹⁹ Fulford 2002: 71.

⁴⁰⁰ Huskinson 2002: 116.

⁴⁰¹ Fulford 2002: 62.

8. Livsstil: et kulturelt skille?

Etter erobringen ble ”romerskhet” en norm slått fast av romere tilknyttet provinsadministrasjonen og/eller hæren. Ifølge Tacitus hadde Agricola planen klar:

Han sørget også for at høvdingenes sønner fikk undervisning i filosofi og litteratur, og personlig satte han britenes medfødte begavelse over gallernes flid, for etter at britene først hadde stilt seg avvisende til romernes sprog, ble de nu ivrige etter å tilegne seg romersk veltalenhet. Til og med vår klededrakt ble moderne blant dem, og følgelig så man mange i toga. Litt etter litt lot de seg imidlertid også lokke av våre laster, av smaken for søyleganger og bad og raffinerte fester. Uerfarne som de var, kalte de dette sivilisasjon, enda det i virkeligheten var et vitnesbyrd om deres trelldom.⁴⁰²

Fra et romaniseringsperspektiv ser Agricola her ut til bevisst å ha fremmet romersk kultur som et ideal. Det er likevel viktig å huske på at i denne gravtalen, blir han fremstilt av sin svigersønn som et ideal for andre guvernører.⁴⁰³ *Agricola* fremstår derfor som fasit for hvordan en provins burde styres. Det var nok i virkeligheten, både for Agricola og andre guvernører, forskjeller på teori og praksis. Det vi likevel kan regne med er at Tacitus trakk frem idealer som ble ansett av romere som viktige. På den måten kan verket sies å speile hva som ble ansett som et fornuftig bilde av provinsadministrasjon.

Creighton peker på at et viktig motiv for lokale eliter kan ha vært å imponere guvernøren i provinsen. Denne måten å tenke på skilte seg markant fra dynastibyggingen før erobringen fordi en økende andel eliter nå hadde færre bånd nedover i hierarkiet. I stedet var det den romerske styresmakten som garanterte for elitenes status og posisjon i samfunnet. Den britiske eliten kunne nå oppnå legitimitet gjennom idealet *humanitas*. *Humanitas* var knyttet både til Roma og menneskelighet og det var et mål for mange å fremstå i tråd med dette idealet. Briske eliter måtte gjøre dette for å unngå å fremstå som barbarer. Slikt sett var *humanitas* et samlende begrep for å fremstå som romere, men samtidig splittende fordi ikke alle mennesker kunne være med. Woolf skriver:

---

⁴⁰² Tac. *Agr.* 21.

⁴⁰³ Det er meget sannsynlig at Agricolas erobringstokter nordover handlet mer om jakt på ære enn god provinsadministrasjon. Britannia var en ettertraktet provins å være guvernør i. En grunn til dette kunne være at det var mulig å slåss mot barbarer under kontrollerte former. Agricola drev sågar og flørtet med kontroll av Irland (Hibernia). På tilnærmet nøyaktig samme måte som Strabon tidligere (4. 5. 3) hadde vurdert Britannia, hevdet han at en legion og få hjelpetropper ville vært nok for å kontrollere Hibernia (Tac. *Agr.* 24.)

It looks very much as if the Gallo-Roman elite, having discovered they were now sustained in their eminence from above, rather than below, turned their backs on their fellow tribesmen.⁴⁰⁴

Situasjonen i Britannia for britiske eliter, må kunne sies å ha vært tilnærmet lik, og ser ut til å ha mye til felles med en hoffadel som prøver å innynne seg hos styreren ved forsøke å skille seg fra sine ”medbarbarer”. Medlemskap i den romerske kulturen var imidlertid ikke gratis. For Woolf representerer byggingen av monumenter i Gallia en måte for elitene å opprettholde sosiale skiller når rollen rundt lederskap i krig var borte.⁴⁰⁵ Det er ingen grunn til å tro at dette skulle ha fungert annerledes i Britannia. Woolf peker også på at før hadde makt vært bygget på forholdet til folk under dem, men i romertid også i forhold til patroner i Romerriket.⁴⁰⁶ Av samme grunn må det ha vært svært vanskelig, om ikke umulig, å beholde en britisk identitet i offentlige sammenhenger. Elitene kan sies å hatt nok med seg selv i konkurranse med andre eliter om å være mest sivilisert. Det fantes nok av eliter som kunne ta over for beseirede høvdinger og eliter som ikke føyet seg tilstrekkelig.⁴⁰⁷ For elitenes del ble den nye livsstilen opprettholdt av forbruk, etikette og språk, og tok etter hvert form som en egen kulturell enklave. Woolf peker på en viktig forandring i elitenes mentalitet i Gallia etter erobringen: ”[...] much of the wealth of the Roman elites was invested in displays aimed at a much smaller audience, for the most part each other.”⁴⁰⁸ Elitene valgte dermed å opprettholde skillet mellom seg selv og ”barbarene” gjennom kunst og forbruk. Et slikt kulturelt forbruk kan godt ses i lys av Bourdieu, som ”[...] predisposed, consciously and deliberately or not, to fulfill a social function of legitimating social differences.”⁴⁰⁹ Det er flere eksempler på at dette kan sies å ha skjedd i Britannia. Den romerske livsstilen ser for eksempel ut til å komme til uttrykk innenfor gravritualene britene gjennomførte. I hvert fall i graver med høy status, og det er nettopp disse som dominerer utvalget.⁴¹⁰ I to graver ved St Albans har det for eksempel blitt funnet 150 separate gjenstander inkludert 13 av bronse, 14 samian, 9 av glass, 2 av sølv og fragmenter av elfenben. Lokal keramikk og en ”bronze strainer” fra jernalder kan vitne om at dette var lokale briter, men resten av funnene vitner i så fall om adopsjon og tilgang til romerske varer.⁴¹¹

---

⁴⁰⁴ Woolf 2002a: 15.

⁴⁰⁵ Woolf 1998: 125.

⁴⁰⁶ Woolf 2002a: 13.

⁴⁰⁷ Mattingly 2007: 93.

⁴⁰⁸ Woolf 2002a: 13.

⁴⁰⁹ Bourdieu, P. *Distinction, A Social Critique of the Judgement of Taste*, London 1989 : 7

⁴¹⁰ Mattingly 2007: 476.

⁴¹¹ Mattingly 2007: 477.

På mosaikker ser veletablerte klassiske temaer ut til å ha vært svært populært, mens rurale motiver glimrer med sitt fravær sammenlignet med andre provinser.⁴¹² Mattingly konkluderer: “All of this suggests strongly that a prime motivation for laying of figural pavements was to show off real or claimed knowledge of classical culture.”⁴¹³ Romerne på sin side var nok fasinert over hvor fort barbarer tok til seg det romerske og skrev dette ned i det inntrykket av at deres kultur var overlegen. Det er nok i det minste slike antagelser som ligger bak Tacitus’ fremstilling. Den kulturelle dominansen ser likevel snarere ut til å ha vart et resultat av, og uttrykk for, atskillelige mer komplekse relasjoner. Huskinson sier følgende om britisk mosaikk: “In subjekt matter, British patrons seem to have had something of a penchant of rather obscure myths, but where less keen it seems on topics from popular culture.”⁴¹⁴ Kan dette ha hatt noe å gjøre med Britannias mystiske fortid, samtidig som øya befant seg langt fra Roma og populær kultur som de ikke kjente seg så godt igjen i? Var det mulig å spille på en identitet som også vitnet om en britisk tilhørighet samtidig som en omfavnet romersk kultur?

Det er nemlig ikke merkelig at britiske høvdingsønner fikk smaken på toga og latin.⁴¹⁵ Det som en kan stille spørsmål ved, var om briter i toga, som omgikk seg med andre briter i toga, blant søyleganger og romerske bad, egentlig sto i en slavestatus i forhold til Roma, som Tacitus hevder. Som nevnt hadde elitene i praksis byttet bort sine muligheter for dominans i sin stamme for å få sitte trygt i et lokalt selvstyre under den romerske administrasjon. Siden dette vitner om at eliter lånte sin status fra Roma, kan en hevde at de var fanget i dette systemet. Elitene kan dermed beskyldes for å ha solgt sin frihet til romerske styresmakter. Likevel er det vel så viktig hvordan disse tilpasset seg situasjonen. Martin Henig mener at den romerske kulturen ikke satte ledende briter i et slaveforhold:

The Latin culture imparted to the leading men of the Britons and their adoption of Roman habits of dress and behavior were far from being signs of servitude as Tacitus disingenuously states. They where, in fact, the paths of cultural freedom.⁴¹⁶

Henig ser forøvrig her ut til å mene at den kulturelle friheten han snakker om var frihet *fra* å bo i jernalderhytter.⁴¹⁷ Kanskje var andre faktorer mye viktigere. Hva med friheten *til* å velge

---

⁴¹² Mattingly 2007: 465.

⁴¹³ Mattingly 2007: 465.

⁴¹⁴ Huskinson 2002: 131.

⁴¹⁵ Tacitus beskriver kun britiske høvdingsønner, og ikke andre eliter, men utviklingen han skildrer i *Agricola* skjedde nok i perifere områder som ikke var hierarkiske nok til at det kunne danne et lokalt selvstyre i likhet med det som ble etablert i catuvellaunistammen. Politikken som ble ført mot konger minnet derfor mer om utviklingen skildret før erobringen hvor konger inngår særegne avtaler med romerne.

⁴¹⁶ Henig 1995: 31.

det romerske på samme måte som høvdinger hadde gjort før erobringen. Hva med friheten til å knytte seg til visse grupper og individer, og til å skille seg fra andre? Dette kan ha vært en kulturrevolusjon fra de britens som hadde ressurser til, og ønsket, å skille seg ut. Elitene tok bevisste egne valg som ganget dem selv og beholdt sin status ovenfor den resterende delen av befolkningen.⁴¹⁸ Kan ikke dette ha vært et mål i seg selv? Forløpig er det ikke urimelig å konkludere med at det flere steder kan ha vært en felles interesse hos *både* de erobrede (eliter) og erobreren i å bygge opp et politisk system basert på romersk administrasjon og kultur. Woolf mener at utviklingen i provinstitid gagnet de fleste fordi romersk sivilisasjon og ideologi samsvarte med det nye aristokratiet og skisserer følgende begrunnelse for en *gallisk* ”siviliseringsprosess”:

Just as the real-life Agricola and his colleagues subscribed to the civilizing ethos, so those they civilized acquired a similar vocation and became civilizers themselves. It is thus pointless to ask whether Rome civilized the Gauls or whether they civilized themselves. The educated elite of the empire joined together in the civilizing mission, sharing an identity that was Roman, humane and aristocratic.⁴¹⁹

Selv om vi går med på at romerne hadde en ”Agricolapolitikk”, og at britiske eliter nøt flere fordeler av å samarbeide med den romerske administrasjonen er det likevel viktig å huske på at vanlige briter inntrykk av romerne ganske sikkert var noe ganske annet. Romerne mente nok i et store og det hele at barbarer ganske enkelt var undermennesker og kunne behandles deretter. En ting var om britiske eliter kunne fremstå som romere og nøt den statusen det medførte. En annen er om dette medlemskapet var tilgjengelig for alle. Romersk kultur ble tolket av britiske eliter og fikk et eget uttrykk. Selv om alle briter i *catuvellaunistammen* nå var underlagt Roma, var noen briter blitt ”romerske briter”. Disse hadde også imidlertid også et forhold til de ”ekte” britene da de eksisterte sammen med og interagererte med disse. Hvor gikk egentlig skillet for de som tilsynelatende ser ut til å distansere seg kulturelt fra de andre?

At det primitive stempelen kunne endres av enkelte briter ved å tilpasse seg ”siviliserte” romerske vaner og skikker var forøvrig forbeholdt de rike og mektige. Siden målet og idealet var romerskhet åpnet den romerske erobringen først og fremst for fordeler de som klarte å fremstå som romere. En kan derfor tenke seg at det fantes nok av *humiliores* i Britannia. Nemlig resten av befolkningen. Gjennom organisert skattelegging kunne disse også komme til

---

⁴¹⁷ Henig 1995: 31.

⁴¹⁸ Selv om dette skillet også kan ha provosert.

⁴¹⁹ Woolf 1998: 74-75.

å betale for deler av den romervennlige elitens forbruk. Dette fordi at elitene hadde romersk rett i ryggen når de krevde inn skatter. Ikke alle briter brukte romersk kultur, tvert imot kan det anslås at minst 80 % av befolkningen i Britannia levde nettopp utenfor byene.⁴²⁰ Kanskje burde vi derfor forvente størst motstand mot romerne på landsbygda. Riktignok brakte romerne med seg nye planter og kornsorter som kunne dyrkes og jordbruket kom til å bli mer spesialisert og produktiv utover i provinstiden.⁴²¹ Den romerske hæren sørget dessuten for stabilitet i provinsen. Dette var imidlertid først og fremst langsiktige faktorer og det kan hevdes av denne utviklingen allerede var godt i gang før øya ble erobret. Det er ikke sikkert den vanlige brite vil ha forbundet en slik utvikling med det nye styret. Til sammenligning brakte den romerske intervensjonen med seg betydelige negative sider for allmuen: Mange menn, kvinner og barn ble drept i motstandkamp og hus og bebyggelser brent. Avlinger og husdyr ble ødelagt eller beslaglagt da en markant økning i skatter og avgifter vil ha blitt tvunget på de innfødte for å finansiere administrasjon og hæren.⁴²² Den romerske hæren var, særlig i erobningsfasen, nødt til å tære på Britannias ressurser. Å fø, og utstyre så mange soldater som i Britannia ville ha vært umulig å gjennomføre uten å gjøre et massivt innhugg i særlig den rurale økonomien. Romerske fort ble bygget på landområder som var dyrkbare,⁴²³ og land, datidens viktigste økonomiske ressurs, gitt til avgåtte legionærer/veteraner eller viktige personer i provinsadministrasjonen når kolonier ble etablert.⁴²⁴ Dette var nok til å gjøre *erobningsprosessen* relativt mindre fredelig enn perioden før. Uansett om *pax romana* var vellykket, så finnes det alltid begrensinger på makt.⁴²⁵ Det er rett og slett naivt å tro at romersk kultur kom til å dominere alle deler av samfunnet. I små byer og landsbyer for eksempel er ikke tegn på rektangulære gater. Som regel hadde disse kun en hovedvei med avstikkere, og uten forum, basilica og bad.⁴²⁶ Det var altså ikke et alternativ å spre romersk kultur for kulturens skyld. Dette kan bety at romerne hadde liten interesse av å påvirke små steder, men også at britene selv viste liten interesse for frivillig forandring.⁴²⁷ At Roma kun ”glemte” å påvirke landsbygda er ikke en god nok begrunnelse hvis vi ønsker å forklare utviklingen til størstedelen av befolkningen hevder Webster.⁴²⁸ På høyden var det romerske

---

⁴²⁰ Mattingly 2007: 453; Bédoyère 2006: 182, hevder forøvrig minst 90 %.

⁴²¹ Hingley & Miles 2002: 149-152.

⁴²² Hingley 1997: 81.

⁴²³ Hingley 1997: 81.

⁴²⁴ Bédoyère 2006: 134.

⁴²⁵ Webster 1997: 166.

⁴²⁶ Fulford 2002: 63.

⁴²⁷ Fulford 2002: 63.

⁴²⁸ Webster 1997: 167.

Britannia dessuten mye mindre urbanisert enn de fleste andre romerske provinser.⁴²⁹ Å utelate rurale strøk er derfor ikke et argument for at man kan la være å fortelle historien om hvordan denne tiden må ha artet seg for de lavere lagene i samfunnet. Romersk kultur ser nemlig ut til å ha blitt mer og mer utvannet jo lenger bort fra den romerske administrasjonen og byene den spredte seg, og tok i stedet til seg nye meninger og uttrykk.

Noen steder virker det som om britene slett ikke så noen fordeler med integrering og gjorde aktiv motstand. Vanlige måter å uttrykke motstand på kan være gjennom opprør, sabotasje, og kanskje særlig viktig når overmakten er for stor, å ty til forfedrene/tradisjonen i måten å leve på.⁴³⁰ Det var riktignok få åpne opprør etter erobringen, men noen grupperinger kan ha uttrykt sin misnøye gjennom den materielle kulturen.⁴³¹ Peter S. Wells har i sin bok *The Barbarians Speak, How the conquered people shaped Roman Europe* (2001) argumentert for at det blant arkeologisk materiale i Gallia er mulig å finne belegg for at de innfødte ytte motstand mot den romerske påvirkningen ved å peke på at innfødte stammer fortsatte å produsere tradisjonelle gjenstander på tradisjonelt vis, også etter at de ble provinser.⁴³² Derfor mener Wells at ulike innfødte grupperinger fortsatte å være forskjellige og var bevisst på disse forskjellene.⁴³³ I konkurranse om status og politisk makt dannet det seg en forsterkning også av sin egen kultur for å skille seg fra konkurrenter; både Romerriket og andre nabostammer.⁴³⁴ Dette kan sammenlignes med en kulturrevolusjon i den hensikt å være minst mulig romerske. Resultatet ble at det videreutviklet seg særkulturer ved siden av den romerske. Wells skriver at det kan virke som om det var elitene som forandret seg, mens allmuen forsterket sin allerede etablerte kultur som medlemmer av en tradisjonell gruppe.⁴³⁵ Hvis briter bevisst valgte tradisjonelt levevis framfor romersk, burde det finnes spor av dette i det arkeologiske materialet. Er det mulig å kartlegge om det skjedde en kulturrevolusjon fra grasrota i Britannia? Hvis britene holdt på gamle tradisjoner i for eksempel levemåter og religion, ville dette være en form for motstandstilpasning. Kreolisering kan derfor også være et godt begrep å bruke. Å forhandle med, gjøre motstand mot, eller ta til seg romerske gjenstander for å bruke disse i andre meninger, kan skape subkulturer og undergrupper. Derfra kan de også utvikle seg til å sette norm for større deler av samfunnet. Dette skaper imidlertid et problem i forhold til begrepene

---

⁴²⁹ Bédoyère 2006: 133.

⁴³⁰ Hingley 1997: 87.

⁴³¹ Webster 1997: 170.

⁴³² Wells 2001: 148.

⁴³³ Wells 2001: 187.

⁴³⁴ Wells 2001: 188.

⁴³⁵ Wells 2001: 194.

kreolisering og kulturrevolusjon. Hvis en utvikling starter som en motkraft, men utvikler seg videre til å sette presidens i samfunnet. Er det ikke da en kulturrevolusjon? Det kan se ut som om overgangen er flytende og dermed vanskelig å slå fast. Den utviklingen som er skildret av Wells mener uansett Richard Hingley at også er tilfellet i Britannia.⁴³⁶ Det er derfor på sin plass å se nærmere på ulike individer og gruppers bruk av materielle gjenstander.

Villautbredelse og rundhus

Kulturell påvirkning i form av ”romanisering” på landsbygda har ofte blitt beskrevet med utbredelsen av villaer.⁴³⁷ Hingley tolker Millet til å mene at eliten adopterte den rektangulære stilen som symbol for makt og autoritet. Dette spredde seg så nedover i samfunnet.⁴³⁸ Disse ”karakteristiske” romerske byggene spredte seg fra byene, og ble mindre i størrelse. Slik samsvarer dette godt med spredning av romersk kultur nedover i hierarkiet sier han.⁴³⁹ At villaer betyr romersk kultur og levevis er selvfølgelig én mulig løsning, men som Millet også nevner, villaer forblir et lite mindretall blant bosetninger.⁴⁴⁰ Selv om rektangulære hus ble bygget på innfødte steder over mesteparten av Sør-Britannia og var den standardiserte britisk-romerske typen, var rundhus likevel svært vanlig de første hundre årene av romersk styre, og var noen steder dominerende.⁴⁴¹

Hvis bosetninger representerer hvordan menneskene som bodde der organiserte livet sitt. Hva med bebyggelser som beholder sin opprinnelige form og funksjon? Vanlige hus som fremstår som arkaiske blir ofte ikke utgravd av romanister, men slike ”primitive” bosteder kan nettopp vitne om motstand i form av å holde på sin gamle identitet, mener Hingley.⁴⁴² Rundhus kan altså reflektere bevisste uttrykk for alternative verdier og identitet.⁴⁴³ Dette kan derfor være en like god forklaring på hvorfor rundhus mange steder fortsatte å dominere landskapet langt inn i Britannias provinshistorie, til tross for at den romerske villa symboliserte et mer ”sivilisert” nivå. Hingley peker imidlertid også på at flere av rundhusene hadde fundamenter av stein.⁴⁴⁴ Hos *catuvellaunistammen*, i området rundt dagens Northhamtonshire, levde relativt rike familier som fortsatte å bygge på denne tradisjonelle måten langt inn i den romerske perioden,

---

⁴³⁶ Wells 2001: 170; Hingley 1997: 93.

⁴³⁷ Millet 1990: 94 og 118.

⁴³⁸ Hingley 1997: 93.

⁴³⁹ Millet 1990: 117-18.

⁴⁴⁰ Millet 1990: 118.

⁴⁴¹ Hingley 1997: 93.

⁴⁴² Hingley 1997: 93.

⁴⁴³ Hingley 1997: 96.

⁴⁴⁴ Hingley 1997: 95.

men med nye materialer og byggeteknikker.⁴⁴⁵ Vi kan derimot heller ikke se bort ifra at rundhus hadde en lavere status i noen områder. Det har sågar blitt hevdet at rike villaeiere i noen områder kan ha fortsatt å bygge rundhus for folk med lavere status for slik å uttrykke sin makt over dem.⁴⁴⁶ I så fall brukes da innfødt materiell kultur for å opprettholde sosial kontroll.⁴⁴⁷ Hadde en makt til det, trengte man ikke bare skille seg fra andre, men også gi de andre klar beskjed om deres plass. Samtidig finnes det også rektangulære bygninger hvor det bodde mennesker fra den nedre delen av det sosiale spektrum.⁴⁴⁸ Villaer betyr altså ikke spredning av romanisering nedover i hierarkiet. Romersk kultur innefor hus spredte seg jevnt gjennom samfunnet, mener Hingley.⁴⁴⁹ Denne spredningen må altså skyldes andre faktorer. Villaer bør på grunn av dette forstås som en begrenset spredning av romersk byggeteknikk som omfattet hele samfunnet. Det fantes derfor andre faktorer enn plassering i hierarkiet som gjorde at mennesker valgte den hustypen de gjorde. Altså ting som tradisjon eller kulturell identitet. Symboliserer rundhusene dermed konservative eller tradisjonstro mennesker? Eller kanskje til og med et uttrykk for aktiv motstand?

Forbrukerkultur

Når rundhus ikke automatisk betyr fattigdom, og rektangulære hus ikke rikdom, så vitner dette om svært komplekse sammensetninger av meninger, tradisjon, identitet og verdier. Fordelingen av villaer og rundhus kan dreie seg om at ulike grupper bedrev en kulturell distansering fra de andre, ser Hingley ut til å mene. Både villaer og rundhus kan ha vært en identitet i romertid, og et symbol på at det fantes to typer mennesker, de som fulgte nye romerske byggeteknikker og de tradisjonstro. Hvordan reflekterer da villaene eiernes ønsker?⁴⁵⁰ Det er ofte en sammenheng mellom hva folk eier og ønsker og deres verdier. Men gjør dette villaeierne til ”romerske” snobber som fulgte en mote, mens de som bodde i rundhus var tradisjonstro mennesker som følte en sterkere tilknytning til fortiden? Det er i hvert fall ting som kan tyde på at briter som bodde tradisjonelt også levde tradisjonelt. Mattingly har pekt på at villafrie områder hadde større andel av tradisjonelle beholdere og kar, lite import og drikkebegrene var generelt større, enn små glass som normalt ble brukt til vin. Kanskje ble disse brukt til øl.⁴⁵¹ Dette ser ut til å tilsa at mennesker som bodde rundhus hadde

---

⁴⁴⁵ Hingley 1997: 95.

⁴⁴⁶ Hingley 1997: 95.

⁴⁴⁷ Hingley 1997: 96.

⁴⁴⁸ Hingley 1997: 95.

⁴⁴⁹ Hingley 1997: 95.

⁴⁵⁰ Martins 2002 : 86

⁴⁵¹ Mattingly 2007 : 475

større sannsynlighet for å bo, spise og drikke ”britisk”. Ved bostninger uten villaer har man nemlig også funnet et lavere innhold av amforaer, *terra sigillata*, *mortaria* og lignende, i forhold til villaer, men villaer ligger igjen etter urbane steder og militærbaser peker Mattingly på.⁴⁵² Det er verdt å merke seg i den forbindelse at villaer som jo ofte blir beskrevet som romerske i essens altså likevel ser ut til å være mindre ”romerske” enn byene i forhold til keramikk.

Generelt har det blitt funnet lite romersk keramikk før erobringen.⁴⁵³ Det var nok ikke naturlig at disse varene spredde seg før erobringen hvor enkelte høvdinge var opptatt av luksusvarer, ikke å spre romersk kultur til sine undersåtter. Keramikk anses gjerne som et ”folkelig” materiale og antall funn av romersk keramikk øker fra perioden etter erobringen. Dette kan derfor være et godt eksempel på at romerske hverdagsgjenstander slår igjennom hos den mer vanlige brite. Romersk levevis hadde nå blitt lettere tilgjengelig gjennom imperiet som fraktet vin og andre produkter rundt i riket. Etter erobringen hadde det dermed blitt billigere å være romersk enn før og en større andel mennesker kunne ta del i den romerske kulturen gjennom romerske varer, levemåter og forbruk. Betyr dette at den vanlige brite nå omfavnet den romerske kulturen, slik mange eliter tilsynelatende gjorde?

Romersk gjenstander økte i hvert fall i bruk.. Kanskje var dette et spørsmål om tilgjengelighet, og dermed et resultat av romersk imperialisme, altså romanisering. I så fall var nok dette fullstendig ubevisst fra romernes side. Produksjonen av romersk keramikk var riktignok meget begrenset i Britannia fram til slutten av det første århundre.⁴⁵⁴ De tidligste industrier som produserte mer enn lokalt var imidlertid Buckley Hill ved Watling Street mellom nettopp Camelodunum og St. Albans (Verulamium). Herfra kunne de tilby *mortaria* til hele verulamiumregionen, til London i sør, nordover langs de nye romerske veiene, og mot Camelodunum.⁴⁵⁵ Kan dette tyde på at romersk kultur virkelig slo igjennom også hos allmuen og var uttrykk for en egen forbrukerkultur? Funn av romersk keramikk blant vanlige briter betyr ikke det at de nødvendigvis var positive til det romerske nærværet. Hingley peker på hvor problematisk det er å anta at en ting betyr det samme alle steder. Keramikk ble brukt i romerske fort for å lagre mat, mens slitte potteskår fra innfødte steder kan også ha blitt brukt

---

⁴⁵² Mattingly 2007: 473.

⁴⁵³ Willis 1996: 217.

⁴⁵⁴ Fulford 2002: 54.

⁴⁵⁵ Fulford 2002: 54.

som spillebrikker.⁴⁵⁶ Han mener derfor der er for enkelt å anta at adopteringen av romerske gjenstander symboliserer et ønske fra individet om å etablere en form for abstrakt sosial identitet.⁴⁵⁷ Det er slett ikke slik menneske tenker. Det kan godt tenkes at britene økte sitt forbruk av romersk keramikk, men vi kan ikke ilegge dem en positiv holdning til romerne av den grunn. Realiteten for mange briter var nok at de hadde nok med å overleve og dermed ikke tok bevisste politiske valg når de valgte mat og enkle forbruksvarer av keramikk. Å ta stilling til politiske spørsmål var som kjent et luksusproblem i antikken. En person som levde på sultegrensen tok de valgene som gjorde livet lettere. Det var først og fremst de med overskudd som kunne delta i den politiske sfære. Derfor er det vanskeligere å spore identitet, holdninger og mentalitet i mer vanlige gjenstander som mat og keramikk. På disse områdene må det derfor tas forbehold om at en er i stor fare for å ilegge ting meninger som de ikke hadde i sin samtid.

Økende bruk av romerske gjenstander betydde heller ikke fravær av en lokal kultur. Det er mye som tyder på at forholdet mellom romere og eliter ikke var et motsetningsforhold, men en prosess med forhandlinger og tilpasninger på begge sider. De senere år har det vært en økende tendens å tilskrive utviklingen i provinsene, ikke som et resultat av grupper eller individers tiltak per se, men hvordan ulike mennesker i provinsene integrerte med hverandre. Det er i møtet mellom ulike interesser og kulturer at dannelse av identitet skjer. En identitet som aldri representerte en gruppes seier over en annen, men som et resultat av møtet og forhandlinger mellom kulturer og mennesker. Folk forbruker riktignok for å vise seg frem, men også for å passe inn.⁴⁵⁸

Through symbolic interactions with others in society, shared meanings arise which encourage people to consume in ways consistent with self concept, whether self-expressively (reflecting their unique individual qualities) or to symbolize their social relationships.⁴⁵⁹

Levemåte, symboler og klær var ikke kun estetikk, men reflekterte hvordan individet ønsker å bli oppfattet. Forskjellen fra de rene forbruksgjenstandene går på fremtoning fordi personens identitet, mentalitet og tilhørighet kan komme til uttrykk. Dette gjør individet ikke bare til en aktør, men også ofte et medlem i en gruppe. For elitenes del hevder Grahame at i den

---

⁴⁵⁶ Hingley 1997: 86.

⁴⁵⁷ Hingley 1997: 86.

⁴⁵⁸ Chris Martins 2003: 86.

⁴⁵⁹ Chris Martins 2003: 86. For mer om gjenstanders betydning, se også Helga Dittmar *The Social psychology of material possessions, To Have Is To Be*. New York 1992.

romerske perioden ble disse endret kun i stil, ikke substans, da britiske eliter kun gjorde som romerne fordi de var kyniske og ville øke egen status.⁴⁶⁰ Siden Roma til enhver tid hadde en sterk militærmakt i ryggen har en ofte stilt spørsmålet om elitene i provinsene hadde vært like aktive i ”romaniseringsprosessen” uansett, eller om dette var noe de var presset til. Dette er feil spørsmål mener Grahame. Aktørene handlet direkte, daglig og personlig for å etablere sosiale bånd mellom seg selv og menneskene de hadde erobret.⁴⁶¹ Roma regjerte ikke gjennom eliter, men gjennom mennesker.⁴⁶² Eckardt peker på at ”identities were constricted and negotiated using Roman material culture which was employed according to locally and culturally specific social conventions.”⁴⁶³ Romersk kultur ble altså adoptert, men også omgjort til komplekse former for adferd. Mattingly har brukt uttrykket ”diskrepant experiences” om dette forholdet, som han beskriver som ”sameksistensen av svært forskjellige oppfatninger av historie, kultur og forhold mellom kolonisten og den koloniserte.” Uttrykket er altså brukt i moderne imperialisme, og siden vi mangler skriftlige kilder fra barbarene kan det være nyttig å se til lignende tilfeller fra kolonitiden. Nyere postkoloniale studier påpeker at innfødte folkeslag har blitt ignorert og undertrykket av koloniseringsmakten. Slike studier viser imidlertid også at forandring er en kompleks prosess og at de innfødte hadde en stemme, selv om den ikke ble hørt av kolonistene selv. Spørsmålet er derfor om de innfødte i Britannia hadde slike ”stemmer”, og var noen av disse kritiske til Roma?⁴⁶⁴

Det kan først være grunn til å se nærmere på hva vi egentlig burde forvente hvis mennesker i Britannia kan ha uttrykt motstand mot romersk kultur og fremhevet sin identitet gjennom materielle gjenstander og fremtoning. Burde vi forvente malte kropper, barter og tartanbukser? En slik antagelse blir i problematisert av at flere av forandringene i romertid kan spores til endringer som hadde begynt å skje allerede i jernalder.⁴⁶⁵ Med utviklingen fra før erobringen, som jeg skildret i del II, bør vi videre være varsomme med å stemple britene som barbarer, med skikker som ikke lignet på de romerske. Vi vet jo det skjedde mye med britisk kultur allerede før erobringen så det følger ikke logisk at britene, ved å markere avstand mot romersk kultur, nødvendigvis da ville ha valgt å oppført seg som de barbarene romerne kanskje mente de var. Ikke bare er det vanskelig for oss i dag å skille romere fra

---

⁴⁶⁰ Grahame 1998: 2.

⁴⁶¹ Grahame 1998: 7.

⁴⁶² Grahame 1998: 6.

⁴⁶³ Eckardt 2000: 19.

⁴⁶⁴ Hingley 1997: 81. Footnote 2

⁴⁶⁵ Mattingly 2007: 476 – 477.

briter i slike kultursammensmeltinger, men et slikt skille var kanskje heller ikke like klart i samtiden. Områder som hadde tatt i bruk møblerte kremasjoner i jernalder (som ved Folly Lane og Lexten Tumulus) fortsatte å gjøre dette i romertid, med en økende mengde gjenstander. Da blir det vanskelig å skille mellom romere fra briter.⁴⁶⁶ Møblerte kremasjonsgraver var imidlertid uvanlig utenfor sørøst-Britannia der andre skikker hadde dominert også i jernalderen (unntakene er militære steder).⁴⁶⁷ Ved Folly Lane er det funnet graver med hodeskaller, ansiktskrukker og masker i nærheten og kan minne om forfedremasker, altså vanlig i romerske skikker. Forcey argumenterer for at dette vitner om en sammenveving av keltiske og romerske tro og praksis.⁴⁶⁸ Til tross for at anlegget har spor til en fortid forut for erobringen opererte man i praksis også med en link til romerske måter å se døden på.⁴⁶⁹ Kreolisering kan jo forstås som en kontinuerlig prosess hvor ulike aktører påvirket og forhandlet med hverandre om kulturelle uttrykk. Denne forhandlingen skjedde i samhandlinger og møter med andre mennesker så dette begrepet er nyttig å bruke i dette tilfellet. Nettopp kan det kanskje også se ut til at britene forsøkte å vise fram identitet og tilhørighet gjennom forbruk og kropp.

Synet på kroppen

Nesten hundre år før annekteringen nevnte Caesar trekk ved britene som må ha fremstått merkelig for ham, som for eksempel kroppssmaling og å barbere ”alle deler av kroppen unntatt hodet og overleppen.”⁴⁷⁰ Når Claudius entret Britannia finner vi derimot ikke slike beskrivelser og heller ikke senere virker det som om britene i sør og øst gjør så stort inntrykk på romerne som de gjorde på Caesar. Betyr dette at de britiske eliter allerede ved erobringen framsto mer som romere enn barbarer? Hvor mye som hadde skjedd i Britannia siden Caesar hadde kommet fram hvis vi hadde hatt gode kilder til hva slags inntrykk britene hadde på Claudius og sammenlignet disse med Caesars versjon. Dessverre er det lite å ta av. Det finnes lite beskrivelser av britene overhode så det er vanskelig å svare på om britene i catuvellaunistammen fortsatt malte seg på kroppen og hadde bart. Et viktig poeng er imidlertid at slike kilder kanskje hadde eksistert hvis britene i Sørøst-Britannia virkelig hadde bart, gikk i tartanbukser, og malte kroppene sine.⁴⁷¹

---

⁴⁶⁶ Mattingly 2007: 478.

⁴⁶⁷ Mattingly 2007: 478.

⁴⁶⁸ Forcey 1998: 91.

⁴⁶⁹ Forcey 1998: 94.

⁴⁷⁰ Caes. *B Gall.* 5. 14.

⁴⁷¹ Carr 2001: 120-121, har imidlertid argumentert for at noen briter gikk med kroppssmaling eller tatoverte seg.

Det skjedde mye annet i Britannia i perioden før erobringen og det virker plausibelt at det også hadde skjedd forandringer innen hygiene og personlig pleie. Blant arkeologiske gjenstander fra første århundre vt., er det vanlig å finne gjenstander knyttet til presentasjon av utseende. Dette kommer fram av økende andel toalettsaker brukt til manikyrer, sminke og til og med plukking av nesehår.⁴⁷² Slike funn vitner ikke mye om bartebruk, men tvert imot en stor endring i utseende og syn på kroppen. Denne utviklingen var imidlertid ikke produkt av den romerske annekasjonen, men en utvikling fra jernalderen. Hygieneproduktene begynte som statusgjenstander, men ble mer vanlige senere. Det skjedde altså noe med vanlige folks identiteter i forkant av erobringen.⁴⁷³ Hva kom dette av? En skal ikke se bort ifra at også dette synet kan stamme fra høvdinge som hadde nær kontakt med Roma og gikk i føringer med nye måter å fremstille seg selv på. I sen jernalder hadde ikke allmuen og eliter anledning til å skaffe seg de samme luksusgjenstandene som høvdingen eller å prege mynter av seg selv, men de kunne prøve å nærme seg så godt de kunne for å vise lojalitet i måten å fremstå på. En kan dessuten tenke seg at høvdingens utseende i tillegg kan ha definert hva som var vakkert og trendy. Igjen er det fristende å hevde av det nettopp var fraværet av romersk imperialisme i forkant av erobringen fikk denne delen av den private sfære til å blomstre. Uten en slik utvikling kan det godt tenkes at briter i etterkant av erobringen hadde gått med bart som motstand mot romerne. På grunn av at bart og maling ikke lenger var ”britisk” må det ha vært mer naturlig at en slik motstand kom til uttrykk på andre måter. Økende bruk av produkter knyttet til personlig pleie forble populære gjennom hele den romerske perioden, til og med til tross for nedgang på kontinentet.⁴⁷⁴ Tvert imot øker bruken i romertid og Gillian Carr peker på at dette *kan* bety at det var det romerske nærværet som førte til økende bruk av disse gjenstandene, men ikke på den mest åpenbare måten.⁴⁷⁵ Utviklingen var kanskje inspirert av Roma fra førromersk tid, men rent arkeologiske må den klassifiseres som et særbritisk fenomen i forhold til andre provinser det hadde vært nærliggende å sammenligne Britannia med. Det er derfor fristende å komme med følgende påstand: På grunn av færre funn av hygieneprodukter i romaniserte byer og at denne tendensen kan spores fra en førromersk utvikling, kan noen briter se ut til å ha brukt kroppen som et antiromersk element. Det er et paradoks at barbarene på landbygda og små byer på dette området fremstår som mer opptatt

---

⁴⁷² Jundi and Hill 1998: 130.

⁴⁷³ Jundi and Hill 1998: 130.

⁴⁷⁴ Mattingly 2007: 473.

⁴⁷⁵ Carr 2001: 116

av utseende enn folk i de urbane sentraene.⁴⁷⁶ Det skal sies at det er mulig å hevde at landlige omgivelser var steder hvor elitene (og romere) kunne drive rekreasjon, og at hygiene og personlig pleie ble utført oftere der enn i byene. Forholdet mellom ”romerske” og ”barbariske” briter må likevel revurderes på grunn av slike funn og toalettsaker er ikke det eneste som tyder på at britene utviklet sin egen kultur.

Et siste element som er verdt å nevne er brosjer. Carr tar for seg to typer som var særlig populær i catuvellaunistammen område: Colchester-brosjen (opprinnelig import, men også tilvirket i Britannia), og Colchester-avledningen (tilvirket i Britannia). Den originale Colchester-brosjen var enkel og i en gull-lignende farge, i likhet med de som kom fra kontinentet. Avledningen var en blanding av bronse og bly, og dermed gråere og brunere i fargen. Denne siste typen lignet derfor mer på bronser fra sen jernalder fra Britannia, og ble mer populære i noen områder hos mennesker som relaterte seg til fortiden og en ”innfødt” identitet, mener Carr.⁴⁷⁷ Det må legges til at siden vi ikke vet nøyaktig hvordan disse gjenstandene ble brukt, at de kunne utgjøre symboler for mange forskjellige grupper som regional tilhørighet, kjønn, alder og status.⁴⁷⁸ Det er derfor vanskelig å trekke bastante slutninger, men det vi kan si sikkert er at dette ikke var noen romanisering.⁴⁷⁹ Hvis dette var en resultat av den romerske måten å organisere provinsen på så ble nemlig utfallet det motsatte av hva jeg har definert som romanisering, altså *mindre* bruk av romersk kultur, og mer av den lokale. Det synes svært sannsynlig at mennesker som valgt å bruke materielle gjenstandene på en særegen måte, var bevisste på hva de gjorde, og at bruken ble trigget i møtet med en annen kultur.

Mennesker i Britannia brukte kroppene sine på nye og forskjellige måter det første århundret fvt. og vt.⁴⁸⁰ Dette var mer enn mote, og vitnet også om forskjeller mellom grupper og mennesker, som sosiale og kulturelle identiteter.⁴⁸¹ Gillian Carr argumenterer derfor for en endring i identitet blant lokale ikke-eliter i Britannia.⁴⁸² En slik utvikling kan ha vært uttrykk for kulturell motstand. Vi kan ikke kalle det en revolusjon, men kanskje kreolisering? Dette fremstår som en egen kultur som vokser fram fra det Haverfield kalte et ”superimposed layer

---

⁴⁷⁶ I hvertfall gjelder dette på måter vi finner igjen i det arkeologiske kildematerialet.

⁴⁷⁷ Carr 2001:118

⁴⁷⁸ Carr 2001: 116

⁴⁷⁹ Carr 2000: 121.

⁴⁸⁰ Jundi and Hill 1998: 131.

⁴⁸¹ Jundi and Hill 1998: 131.

⁴⁸² Carr 2001: 112.

of Roman civilization”, men som det har kommet frem her, mer sannsynlig var et system åpent for forhandlinger i møtet mellom ulike kulturelle identiteter.

9. Oppsummering av del III:

Etter erobringen var den romerske påvirkningen sterkere i Britannia, og omfattet flere grupper i samfunnet. I catuvellaunistammen gjennomførte romerne en romaniseringsprosess som de var vant med fra vanlig provinsorganisering ved å opprette et lokale selvstyre og oppmuntre til urbanisering. Dermed satte provinsadministrasjonen også rammer for den kulturelle utviklingen, og var dessuten svært tilpassningsdyktige i forholdet mellom lønn og straff. Å være på god fot med lokale eliter var generelt en god ide, men kunne i noen tilfeller ende med opprør avhengig av hvor godt den romerske guvernøren styrte provinsen. Som jeg har nevnt var det nok stor forskjell på teori (*Agricola*) og praksis. Utviklingen i de store byene i catuvellaunistammen kan ikke forstås som en romersk plan, men heller ikke som kun lokale elitors interesser og konkurranse. I stedet påvirket forfedrekultene på disse stedene utviklingen videre inn i provinstitid. Gamle forbindelser blir ivaretatt. Om dette var for å knytte seg til gamle høvdinge eller kulturelle bånd til noe ”britisk” som motvekt til det romerske, er imidlertid vanskelig å svare på. Uansett virker det som om utviklingen i Verulamium og Camlodunum skjede i regi av eliter som distanserte seg fra den britiske kulturen, men kanskje likevel hintet til mer lokale koblinger der hvor dette lønte seg. Innenfor den religiøse sfære vant ikke nødvendigvis romerske guder over britiske, eller omvendt, men ble slått sammen og brukt videre. Romanisering styrte dermed ikke utviklingen som skjedde i catuvellaunistammen alene. Det er bedre å se kulturutviklingen i sammenheng med flere aktører og impulser. Dette kommer kanskje klartest fram innenfor den private sfæren og påvirkningen på den britiske livsstilen. Det er helt tydelig at flere briter hadde et ønske om å være romerske, om ikke av annen grunn enn å øke egen status og oppnå politiske fordeler. Dette gjaldt imidlertid ikke alltid. I motsatt ende av skalaen ser andre grupper å holde på sin britiske identitet. Villaer og rundhus er ikke synonymt med rikdom og fattigdom, men kan ha handlet om identitet. Kunst og fremstillinger representerer blandinger av romersk stil og såkalt provinsstil, men dette kan også ha vært intensjonelt. Økende tilgang til og forbruk av romerske varer hadde gjort at flere briter enn kun elitene hadde mulighet til å velge romerske, men ikke alle gjorde det. Noen grupper kan sies å ha etablert motkulturer gjennom sin fremtoning, hvor særegen bruk av materielle gjenstander sto sentralt.

Det ser dermed ut til å ha skjedd flere tilfeller av kultursammensmelting i catuvellaunistammen, men i form av dynamiske forandringer i samhandling mellom mennesker, interesser, identiteter og oppfatninger. Denne utviklingen samsvarer ikke med romanisering. Det er fristende å trekke fram en kulturrevolusjon på samme måte som Woolf har argumenter for at skjedde i Gallia i provinstid, enten blant eliter som omfavnet romersk kultur, eller andre grupper som omfavnet den britiske. Å kalle dette for revolusjon er imidlertid å ta for hardt i.⁴⁸³ Dette var på høyden kulturelle distanseringer, og da som resultat av andre grupper i samfunnet. At det skjedde en utvikling ikke på grunn av en gruppes påvirkning, men som resultat av møter mellom dem, vitner om at kreolisering kan være det beste begrepet for å beskrive utviklingen, men også det mest generelle. Det dekker riktignok det faktum at særegne utviklinger kan skjer fra bunnen og opp i samfunnet og prege den videre utviklingen, men det er vanskeligere å gå nærmere inn på ulike grupper som eksistere side om side med hverandre, men definerer seg forskjellig. Kanskje må en derfor tenke nytt?

---

⁴⁸³ Det kan dessuten argumenteres for at Greg Woolf selv går for langt når han bruker et slikt begrep.

DEL IV: ALTERNATIVER TIL ROMANISERING

Change does not need programmatic 'Romanisation'. What is required is a community of ideas and people with a commonality of interests.

John Creighton

Britannia, the creation of a roman province 2006: 160

Det er på sin plass med å komme med noen refleksjoner om romaniseringsbegrepet og dets alternativer. I denne delen skal jeg ta for meg om romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering har vist seg bedre til å kartlegge forholdet mellom romere og briter, enn å stemple kulturpåvirkningen som "romanisering". Jeg skal vurdere de ulike begrepenes styrker og svakheter, hvilket begrep som ser ut til å komme best ut av dette casestudiet, og vurdere metoden som jeg har brukt. Til sist skal jeg også drøfte hvorvidt utviklingen i catuvellaunistammen bør påvirke hvordan vi bør forstå forholdet mellom menneskene i romerske provinser.

10. Refleksjoner om kulturpåvirkning

Å tro at romerske gjenstander og elementer, eller kopier av disse, betyr at den romerske kulturen var så overlegen at barbarene automatisk trykket den til sitt bryst er oppfatninger som ser ut til å stamme fra egosentriske romerske kilder, samt utdaterte strømninger fra kolonitiden. Selv om både romere og forrige århundres kolonimakter hadde samme oppfatninger av såkalte usiviliserte mennesker, betyr ikke dette at de visste hva barbarene drev med. Likevel har Romerrikets historie, når den er blitt knyttet til kulturpåvirkning på andre mennesker, tradisjonelt vært preget av en slik foreldet oppfattelse av kulturoverføring som for lenge siden er avvist hos andre samfunnsvitenskaper. I del I argumenterte jeg derfor for at det er et behov for nye begreper for å forklare forholdet mellom ulike kulturer og hvordan de påvirker hverandre. Jeg tok også på meg oppgaven med å ta i bruk begrepene romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering for å beskrive situasjonen i catuvellaunistammen før og etter den romerske erobringen. Dessverre kan det se ut som behovet for andre løsninger fortsatt eksisterer. De nye begrepene har nemlig også noen feil med seg. Kanskje ikke like store feil som "romanisering", men likevel store nok til at de er verdt å nevne i vurderingen av dem.

Romanisering: I denne fremstillingen har jeg tatt i bruk det som må være den strengeste definisjonen som finnes på romanisering. Den åpenbare faren med dette er at romanisering har blitt så innarbeidet i språket at det lever videre uansett om man vil det eller ikke. Jeg står fast på at begrepet ”romanisering” inneholder alle de feil og mangler jeg nevnte i del I, men for mange betyr begrepet rett og slett *kulturpåvirkning*. ”Alle” historikere og arkeologer vet omtrent alltid hva en kollega mener hvis han eller hun nevner begrepet. En for streng definisjon kan dermed ende opp med å endre betydningen for mange mennesker og dermed virke forvirrende. Men har egentlig romanisering rett til å bety kulturpåvirkning? Jeg mener fortsatt at denne oppfattelsen stammer fra foreldede oppfatninger av barbarer og fremmede folkeslag underlagt imperier. Egentlig skulle en kanskje vært foruten begrepet overhodet og jeg tar på meg deler av ansvaret for å ha vekket til live et døende begrep ved å gi det en ny definisjon. Likevel mener jeg romanisering, slik jeg har definert det, passer meget godt til å beskrive romerske tiltak som ble gjennomført i provinsene. Det er tydelig at romerne, selv om de ikke organiserte provinsene sine akkurat som Tacitus nevner i *Agricola*, hadde forestillinger og oppfatninger om hva som var ideell provinsadministrasjon. Det er bare problematisk om romerske styresmakter hadde ressurser, legitimitet og makt nok i provinsene til å gjennomføre en slik utvikling alene, og videre om den britiske befolkningen selv da ville unngått å ha gjort motstand? Jeg mener svaret var nei på alle disse spørsmålene, og at løsningen for romernes del var å samarbeide med de barbarene som lignet mest på dem selv. Steget var derfor kort for mange eliter til å få tilgang til makt gjennom et lokalt selvstyre. For disse ble det ønskelig å skille seg fra befolkningen for øvrig og nærme seg guvernøren. Romerske styresmakter hadde brakt mange elementer med seg, men likevel fantes det rom for elitene til å sette sitt preg på særlig urbaniseringen videre i provinstid. Urbanisering blir antatt å være det sterkeste uttrykket for og kraften bak romersk kultur i provinsene, men selv dette feltet ble altså preget av lokale forhold. Guvernøren var interessert i lydige undersåtter, ikke å spre romersk kultur i seg selv. De ga derfor store spillerom til mennesker som ikke hadde motstridende interesser. For romernes del var dette en fordel, og gjorde at erobringen og konsolideringen kunne foregå fredeligere. Det ble også bygget monumenter over romersk fullkommenhet i provinsene i form av keiserkult og måten byer ble organisert på og etablert, med gater, forum, skulpturer og bymurer. Utviklingen i *catuvellaunistammen* har imidlertid vist at det likevel ikke var så enkelt som å innføre romersk kultur. Tvert imot kunne bruken av visse romerske elementer kunne ende i opprør eller kulturell motstand. Det har også kommet

fram at de ”romerske”⁴⁸⁴ tiltakene faktisk førte til at catuvellauniene endret levevis og oppfatninger. Problemet er bare at ikke alle reagerte med å bevege seg mot det romerske, men heller tydde til andre alternativer gjennom for eksempel forbruk og fremtoning. Begrepet romanisering (slik jeg har definert det) kan altså brukes om deler av utviklingen i Britannia, men det var mange og store begrensinger på en slik tankegang i praksis. Dette er ikke særlig uventet siden begrepet kun tar for seg den romerske siden. Slik bør det også være, særlig hvis en kan sammenligne det med andre hensiktsmessige begrep.

Kulturrevolusjon er kanskje det begrepet som kommer sterkest ut av denne oppgaven. Jeg har argumentert for at særlig perioden før erobringen blir dominert av britiske elites forsøk på å gjennomføre en kulturrevolusjon. I provinstid har jeg måttet tilskrive denne revolusjonen til flere grupper, og det trengte altså ikke å være opp til en rik romervennlig elite, men også grupper lenger ned i hierarkiet brukte kultur for å vise sin identitet. Dette betyr at hvis vi klarer å definere en gruppe i samfunnet kan vi se om kildematerialet skiller seg ut på en slik måte at det vitner om et bevist kulturelt uttrykk for mentalitet. For eksempel om man omfavner eller tar avstand fra romersk kultur. *Revolusjon* er imidlertid et ugent ord, og det blir verre å bruke jo flere grupper og kulturelle ”utskeielser” en prøver å beskrive med det. En ting er at høvdingen i catuvellaunistammen kan argumenteres for å ha gjennomført en kulturrevolusjon med stor suksess, men etter erobringen er det mulig å skille ut flere grupper som interagerer med hverandre, men ikke på egen hånd endret samfunnet. Enkelte grupper forsøkte nok å distansere seg kulturelt fra en annen gruppe, men ofte bruker ikke folk kultur for å skape revolusjon, men for å kommunisere, skille seg ut, eller passe inn. Dette gjaldt både eliter og resten av befolkningen i catuvellaunistammen. En moderasjon til *kulturspesialisering* er imidlertid muligens et bedre ord til å beskrive hva som foregår. Da kan begrepet fortsatt utnytte en av sine styrker, nemlig å brukes både om grupper som brukte romersk kultur og de som tok avstand fra den.

Kreolisering: At det var samhandling mellom grupper som definerte kulturen og forandret den ser ut til å tale for at kreolisering er et godt ord å bruke om utviklingen. Begrepet fremstår i denne fremstillingen kanskje som det mest brukte, men også det mest generelle begrepet. Problemet med kreolisering er jo at en kan hevde at alle kulturelle møter i bunn og grunn handler om en eller annen form for kreolisering eller kultursammensmeltning. Kreolisering er

---

⁴⁸⁴ En kan spekulere i hvor romersk tiltak som urbanisering var hvis det faktisk var britiske eliter som i flere tilfeller organiserte dem

dessuten mindre egnet til å beskrive perioden før erobringen da begrepet vanligvis skildrer forholdet mellom koloniserer og de koloniserte. Før erobringen var Britannia ikke kolonisert og siden britiske eliter brukte den kulturen som hadde nytteeffekt i Britannia, og et av målene kanskje var å tilfredsstille flest mulig undersåtter må vi regne med at det trolig ikke vokste fram en kultur som en motreaksjon på denne. I hvert fall sier ikke kildematerialet noe om dette. Unntaket må ha vært eventuelle druider, men disse har vi ingen tydelige kilder om fra Britannia. Denne slutningen *kan* imidlertid være en uriktig konklusjon. I perioden før erobringen vil en større andel av Britannias befolkning ha levd på en måte som har gjort de lite synlige i kildematerialet. De bodde i hus som vanskeligere lar seg spore enn villaer etter erobringen. Videre var det kanskje så få som en håndfull briter som blir omtalt i romerske kilder, og disse har derfor fått lov til å fremstå som en egen gruppe som sto ut fra resten av barbarene. Det er rett og slett for vanskelig å spore resten av britene til at vi kan skille noen av disse ut som en gruppe.⁴⁸⁵ Og kan vi ikke det så kan vi heller ikke spore kulturmøtet mellom høvdinger og resten av befolkningen. Utviklingen i catuvellaunistammen i provinstid er derimot lettere å tilskrive kreolisering fordi grupper og individer ser ut til å ha forhandlet med hverandre kontinuerlig gjennom byutvikling, religion, kunst og livsstil. På den måten la denne prosessen føringer på den senere utviklingen. Til tross for at personer og grupper utrykte forskjeller vitner denne fremstillingen om at mennesker lærte seg å leve, eller i det minste å eksistere, sammen. Dialoger i samfunnet foregikk i form av identiteter som menneskene spilte på ved å bruke materielle kultur, men forskjellene som ble signalisert endte relativt sjeldent i åpne konflikter. Både romere og briter må ha vært klare over visse romerske og britiske elementer som vitnet om tilhørighet til den ene eller andre siden. Hvis man går nærmere inn på grupper i samfunnet vil en likevel se at i noen tilfeller dominerer enkelte individer og klasser så mye at det kanskje er nyttig å beskrive denne gruppens kulturelle uttrykk med snevrere begrep, som for eksempel kulturrevolusjon eller den definisjonen av romanisering som jeg har brukt i denne oppgaven.

Det viktigste spørsmålet etter hvert som vi har fått stadig mer ny kunnskap fra provinsene er altså ikke *om* romersk kultur opptrer i der, men hvorfor og hvordan? De tre begrepene jeg har tatt for meg i denne framstillingen har ulik forklaring på nettopp dette. De har også noen medfødte svakheter. Dette betyr ikke imidlertid ikke at en eneste av disse er nødt til å ta fullstendig feil. Begrepene romanisering, kulturrevolusjon og kreolisering er brukbare fordi de

---

⁴⁸⁵ Selv om jeg har gjort et vågalt forsøk på å inkludere druidene i denne framstillingen, vet vi jo ikke engang om de eksisterte i Britannia,

kan settes opp mot hverandre og vurderes. Hver for seg har de som oftest i denne oppgave stått for ulike grupper i samfunnet. Det romerske imperiet (romanisering), de britiske elitene (kulturrevolusjon) og grasrota (kreolisering). De har gjort det mulig å vurdere ulike gruppers rolle og hvilke prosesser som ser ut til å skje mellom mennesker i provinsene. Andre begreper eller metoder kunne imidlertid ha hjulpet ytterligere for å forstå britene i catuvellaunistammen. Et spennende alternativ er som nevnt kulturspesialisering, men også begrepet ”discrepant experiences”, altså *uoverensstemmende forestillinger*, kan være et godt begrep for å forklare ulike identiteter i Britannia i provinstid som samhandlet og levde med hverandre til tross for uenighet. Kanskje kan dette begrepet erstatte kreolisering? Disse begrepene, sammen med romanisering, kan kanskje nettopp svare enda bedre på: Hva gjør romersk provinsadministrasjon for å fremme romersk kultur? Hva gjør ulike grupper med sin kultur i møte med andre? Og hva ble utfallet av slike møter i praksis?

Det må derfor også poengteres at denne analysen av kulturutviklingen i catuvellaunistammen ikke utgjør en definitiv løsning engang i forhold til catuvellaunistammen. Dette fordi (som jeg har nevnt over) begrepene, dels er mangelfulle, dels tar hensyn til for få grupper i samfunnet. Dels er dessuten kildematerialet for lite. Til tross for dette mener jeg den måten å se på kulturutvikling som jeg har gjort her har vært nyttig og bidratt til å belyse oppgavens primære formål, nemlig å undersøke hva som skjedde med britisk kultur i møte med romerne. Ved å studere relasjonene mellom viktige grupper har det vært mulig å gi til tider svært plausible forklaringer på problemene jeg nevnte i del I med den tradisjonelle framstillingen av forholdet mellom briter og romere. Begrepene kulturrevolusjon og kreolisering ser også ut til å forklare hvorfor romersk kultur ikke ble adoptert blindt av britene i catuvellaunistammen. Kreolisering i form av utviklingen av egne kulturer i koloniserte samfunn, ser dessuten ut til å dekke hvorfor utviklinger i bolig og syn på kroppen tar særegne utviklinger i Britannia i forholdt til andre provinser. Til sammen har disse tre begrepene hjulpet til å belyse den romerske administrasjonens, elitenes og allmuens forhold til romersk kultur, og hvordan de reagerte på denne påvirkningen politisk og sosialt.

Ser en bort ifra at metoden og begrepene er noe unøyaktig mener jeg å ha vist at ikke bare er det mulig å komme med gode teorier på utviklingen i Britannia, men sammenligningen mellom begrepene har også gjort det mulig både fremme og svare på spørsmål som det ikke ville vært naturlig å stille ut ifra et romaniseringsperspektiv: Hvem var høvdingene i Britannia og hvordan interagererte de med Roma? Hva betyr linkene til fortiden som den lokale

administrasjonen ser ut til å relatert byutviklingen til? Hva var de politisk aktive elitenes agenda og identitet? Hvordan kan innfødte briter ha gjort kulturell motstand mot en overmakt? Dette er spennende temaer som etter min mening gjør at en ser provinsadministrasjon fra en ny side, nemlig barbarenes.

11. Romere mot røkla

Metoden brukt på kulturutviklingen i catuvellaunistammen har altså vært hensiktsmessig. Betyr dette at den også kan være nyttig for å forstå utviklingen i andre provinser? Det er den britiske utviklingen som er spesiell i denne framstillingen– ikke måten å tenke på. Verken begrepene eller metoden er brukt med catuvellaunistammen spesielt i tankene. Dette betyr at det kunne vært interessant å prøve de samme begrepene på kildematerialet i andre provinser som en ellers vanligvis sammenligner Britannia med, som Gallia eller Iberia. Poenget er nemlig at ved å bruke en modell som tar hensyn til de ulike gruppene i samfunnet kan en forsøke å finne ut hvordan disse har relatert seg til romersk kultur. Det er altså ikke et mål at et begrep skal vinne, men at de, ved å utgjøre faste holdepunkter som en kan knytte kildematerialet til, vil jobbe sammen fra case til case. I andre provinser vil resultatet helt sikkert bli forskjellig for hvordan utviklingen artet seg, men dette vil nettopp bli en konsekvens av ulike gruppers betydning. Metoden bør da, hvis den brukes riktig, speile forholdet mellom mennesker i provinsen.

Betyr dette at en allerede nå kan si noe generelt om forholdet mellom romere og barbarer på bakgrunn av hva som har kommet frem i denne framstillingen? Utviklingen av kulturelle identiteter som skjedde i *relasjonen* mellom barbarer og romere er i hvert fall sentralt for å forstå det komplekse samspillet mellom mennesker med ulike kulturer. I forholdet mellom erobreren og den erobrede vil sistnevnte, ikke alltid følge blindt sine ledere som har gått over til den andre siden, men, hvis overmakten er for stor, ofte uttrykke motstand i sin fremtoning og levevis. Dette vil ofte komme til uttrykk i samfunnsutviklingen gjennom moderasjoner og tilpasninger i kulturelle uttrykk, men da kan det kanskje også åpne opp for den samme utviklingen, bevisst eller ubevisst, i den politiske sfære? Det feil å tenke på kulturer som statiske størrelser som står mot hverandre. Det er rett og slett ikke slik sånn mennesker forholder seg til hverandre. Ulike uttrykk smelter hele tiden sammen og danner nye uttrykk. Mennesker, forestillinger og ideer som ikke er villige til å forandre/tilpasse seg, blir sjelden en suksess. Og som jeg har argumentert for i denne oppgaven kan nettopp det faktum at romerne

var villige til å åpne for lokale kulturelle strømninger ha vært en nøkkel til suksess og kultursammensmelting. I kulturmøter skjer det derfor forhandlingsprosesser hvor resultatet ofte blir noe som gagnar flere siders interesser og gjenspeiler deres verdier.

KONKLUSJON

A better understanding of the culturally other is an effective means of understanding oneself.

Gupta, Chhanda & Chattopadhyaya D.P (ed),
Cultural Otherness and Beyond, 1998: vii

I innledningen åpnet jeg med to sentrale spørsmål i tilknytning til hva som skjedde med britisk kultur i møte med romerne - og hvordan vi best kan karakterisere den kulturelle utviklingen i perioden. Da mente jeg det ville være et godt utgangspunkt å kartlegge hvilke problemer som er knyttet til romerske tekster og arkeologi når det gjelder kulturpåvirkning, og videre komme med antagelser om hvordan vi best kunne spore og tolke kulturpåvirkningen mellom romere og barbarer?

Problemer med tekster og arkeologi i forhold til kulturpåvirkning tok jeg opp i del I hvor jeg viste at det var mange usikre momenter knyttet til kildene som åpnet for spennende spørsmål om forholdet mellom briter og Roma. Egosentriske romerske tekster, skjevheter i det arkeologiske materialet og strømninger fra europeisk kolonitid har imidlertid vært med på å etablere en tradisjonell forklaringsmodell som har virker hemmende på nyere tolkninger av kildene. Som et resultat av denne blir romersk kultur i Britannia forklart som ”gallifisering” før erobringen og ”romanisering” etter. Viktige spørsmål om briternes forholdt til romersk kultur blir således stående ubesvart og kulturpåvirkning blir framstilt nærmest som noe som skjer i kraft av seg selv eller at barbarene ser ut til å ha satt pris på alt som var romersk.

Etter hvert som vi har fått ny kunnskap, og den tradisjonelle framstillingen har blitt svekket har det dermed blitt behov for å stille spørsmål om hvordan vi da best kan spore kulturpåvirkning. For å svare på dette tok jeg utgangspunkt i debatten innen historiefaget knyttet til begrepet romanisering, og definerte et nytt innsnevret romaniseringsbegrep. Sammen med kulturrevolusjon og kreolisering samsvarte disse langt på vei de andre synene i romaniseringsdebatten. Ved å sette disse opp mot hverandre og kildematerialet mente jeg dette utgjorde en brukbar metode for å spore og tolke kulturpåvirkning.

Jeg stilte også følgende hovedspørsmål: Hva kan kildematerialet og tolkningen lære oss om kulturmøter mellom erobrer og de erobrede i forhold til aktører grupper og utviklingen av

kulturelle identiteter? Jeg har derfor prøvd begrepene mot kildematerialet knyttet til catuvellaunistammen, for å finne ut om det var mulig å kartlegge deres kulturmøte med Romerriket og finne sentrale aktører, samt kulturelle identiteter. Utfallet av dette var for det meste positivt. Det har vært mulig å spore konkret kunnskap om ulike gruppers kulturer, levemåte og samhandling: I perioden før erobringen viste jeg at britiske høvdinger var inspirert av Roma, og blandet romerske og kulturelle uttrykk. Dette gjorde de imidlertid for å etablere dynastier. Et biprodukt av denne oppgaven har blitt at jeg har argumenterer nokså vågalt at høvdingens kulturrevolusjon var nettopp så vellykket at den kom til å ta over druidenes innflytelse på samfunnet, men uansett om druidene fantes eller ikke ser vi ingen tegn til kulturell motstand i Britannia på høvdingenes egendefinerte romerske kultur. Denne utviklingen ble imidlertid avbrutt med den romerske erobringen.

Når det gjelder kulturmøtet mellom romere og briter i provinstid skjer det nesten alltid sammensmeltinger av kulturer. Det er i hvert fall dette som ser ut til å ha vært tilfellet innefor urbanisering, religion og kunst. De kulturelle elementene tilknyttet disse sfærene møttes i det offentlige rom og kan sies å ha vært et resultat av den kulturelle tilhørigheten til menneskene de representerte. Ved at de fungerte i det offentlige rom som samtaleemne og var uttrykk for kulturelle relasjoner og identiteter, var de en del av en diskurs som også satte sitt preg på den videre utviklingen. Resultatet ble derfor en kreolisering hvor stilen ofte beskrives som romersk-britisk. I den private sfære forskjellene godt ha vært enda tydelige, men her blir kildematerialet også dårligere belagt. Når det gjelder livsstil er ikke tvil om at noen briter rett og slett omfavnet alt som kunne sies å representere romersk kultur. Dette gjaldt imidlertid ikke flertallet, og et slikt standpunkt i forhold til romersk kultur var heller ikke nødvendigvis relatert til rikdom og status. Visse grupper mennesker prøvde å skille seg ut, både som romere og ekte briter, og sikkert andre forhold vi ikke kjenner til. De gjennomførte imidlertid ingen revolusjon, men snarere en *kulturspesialisering*.

I forbindelse med hvordan vi best kan karakterisere den kulturelle utviklingen i provinsen har jeg dessuten forsøkt å avgjøre hvilket begrep som best kan sies å tolke kulturpåvirkning? Denne analysen har imidlertid avslørt at alle tre begreper har noen svakheter som kan tyde på at de må omdefineres eller bedre tilpasses hverandre. Dette har likevel ikke hindret enkelte av begrepene i å stå fram som gode alternativer for å forstå kulturpåvirkning. Før erobringen mener jeg kulturrevolusjon er den beste begrepet da det kan samsvare med alt kildematerialet og dessuten komme med nye hypoteser knyttet til vår forståelse av britiske høvdinger og

sågar druider. Begrepet oppfyller videre alle kriterier for å være en revolusjon i førromersk tid. Ny statsdannelse, klassekamp med druider og endring i væremåte blant høvdinger kan nettopp tilskrives betydelige endringer i kultur. Det er derimot vanskelig å finne klare eksempler på romanisering og kreolisering i denne perioden. Etter erobringen er det vanskelig å si at et begrep dominerer over de andre. Den nye definisjonen av begrepet romanisering som kulturpåvirkning viste seg imidlertid å ha store begrensninger til og med i byer, der det i teorien burde ha fungert best. Dette betyr selvfølgelig ikke at begrepet har sviktet, men heller at det er et godt begrep for å diskutere kulturelle forandringer skapt av romersk politikk. Organiseringen av provinsen, og dermed den videre kulturelle utviklingen, kan delvis tilskrives beviste holdninger og handlinger av den romerske administrasjonen, som satte rammer på utviklingen. Hvis romaniseringsbegrepet skal brukes videre bør det derfor alltid ses i sammenheng med andre begreper som nettopp forklarer andre lokale kulturer. Visse britiske eliter ser nemlig også ut til å prøve å skille seg ut med romersk kultur. Tilegnelsen av romersk kultur revolusjonerte ikke provinsen Britannia. Likevel hjalp den eliter med å skille seg fra folk flest og øke sin status på den måten. Siden briter også ser ut til å ha prøvd å skille seg ut motsatt vei lar denne utviklingen kanskje seg best beskrive gjennom et begrep som kulturspesialisering. Som nevnt er det imidlertid behov for å revurderer hvordan begrepene brukes og defineres.

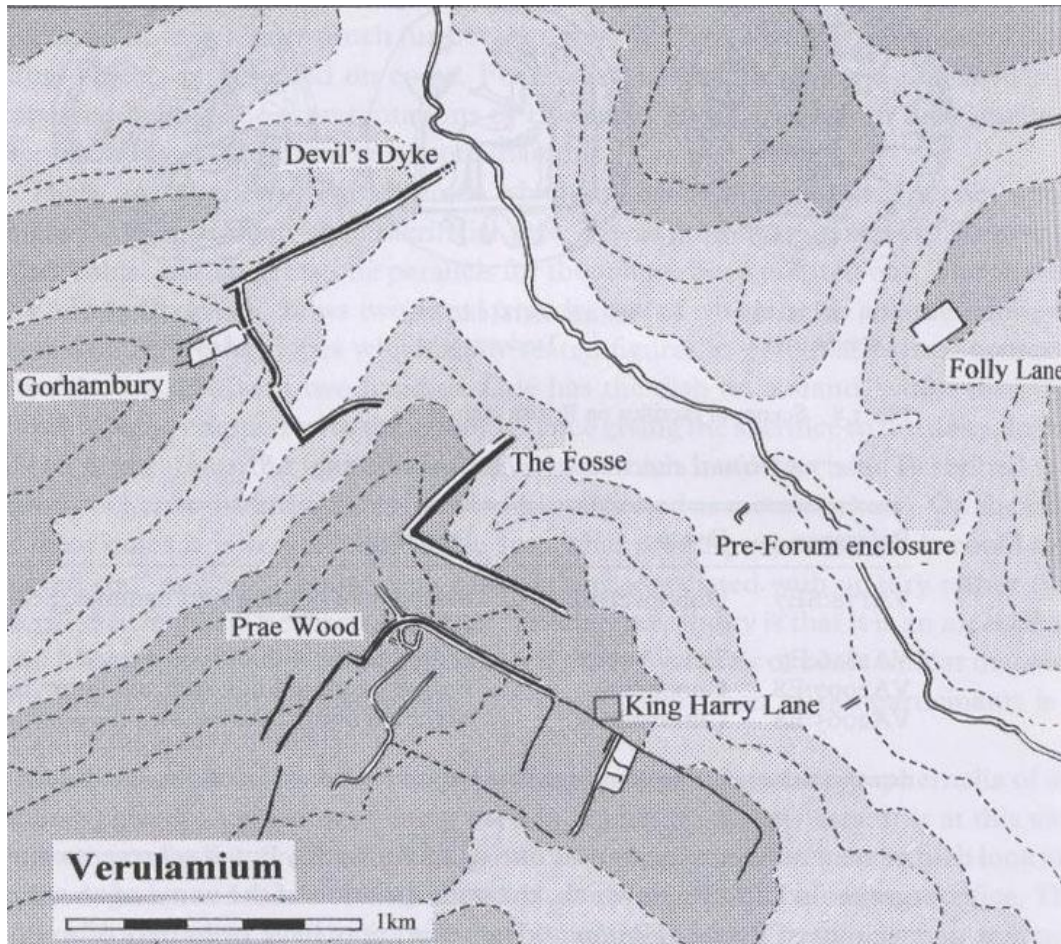
Et annet spørsmål som jeg har prøvd å finne svar på var om disse begrepene og deres forhold til hverandre også kunne brukes på andre casestudier og si noe generelt om romere og barbarer i provinsene. Metoden brukt i dette casestudiet er en brukbar måte å kartlegge samhandlingen mellom barbarer og romere. Siden disse tre begrepene har stått sammen som metode er det helt greit at ulike begreper har rett til ulik tid. Noen ganger er det mer hensiktsmessig å bruke noen begreper fremfor andre, men dette påvirker ikke metoden som sådan. De ulike begrepene åpner dermed sammen opp for å belyse og forklare ukjente sider av forholdet mellom romere og ”barbarer”. Dette til tross for at begrepene som sagt har vist seg noe unøyaktige.

Jeg håper derfor denne fremstillingen har gitt en bedre forståelse av bruken av romersk kultur i provinsene og kanskje nyansert forholdet mellom romere og de såkalte barbarene. I lys av kulturmøtet i provinsen Britannia håper jeg også å ha vist at det var rom for sentrale aktører og grupper til å prege utviklingen ved å utvikle ulike kulturelle identiteter som preget livet i provinsen. Mennesker blir ikke alltid mer like hverandre når vi omgår andre kulturer. Tvert

imot kommer kulturelle forskjeller ofte særlig til syne når mennesker møtes. En ting er sikkert. I møtet med den romerske kulturen oppførte ikke britene seg som "barbarer" som enten blindt omfavnet romersk kultur, ei heller som ville opprørere som nektet å tilpasse seg. Egne kulturelle uttrykk skjedde innenfor fremtoning og bruk av materielle gjenstander. Noen briter valgte å gjøre motstand, andre valgte å ta til seg, men i diskursen som fulgte mellom disse gruppene ble ofte resultatet noe eget.

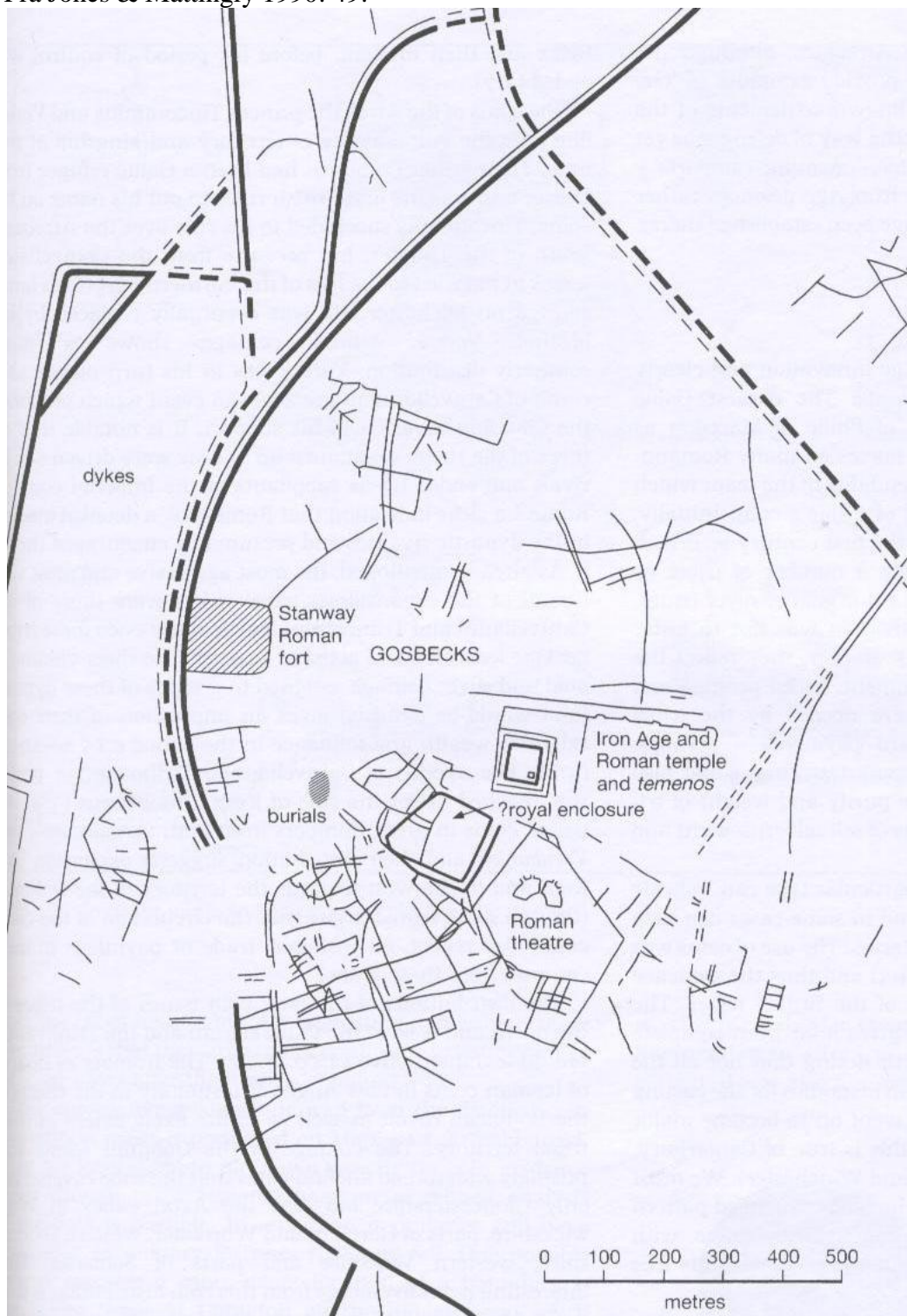
Tillegg I: Verulamium

Fra Creighton 2000: 206.

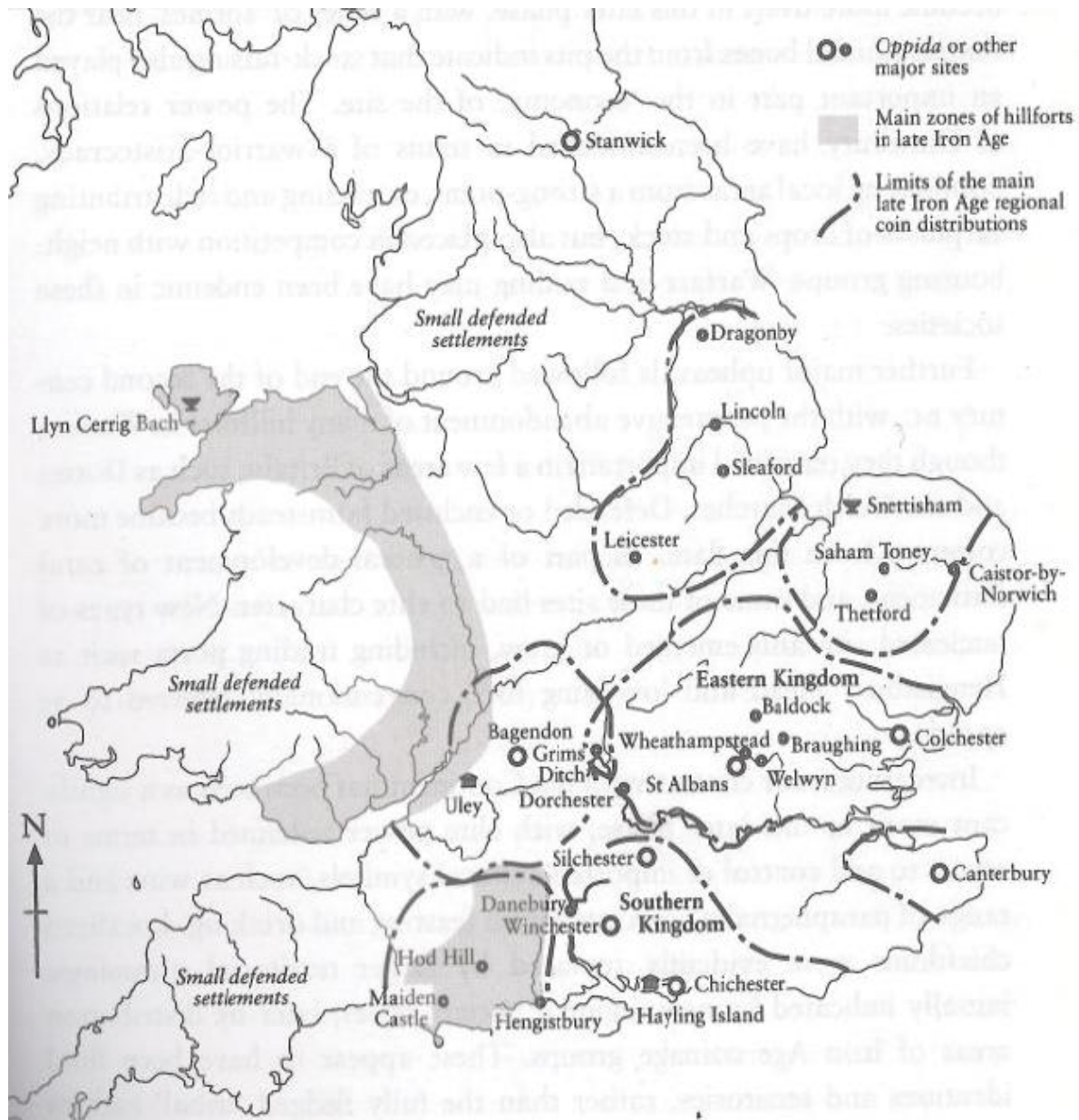

Tillegg II: Camelodunum
Fra Jones & Mattingly 1990: 49.

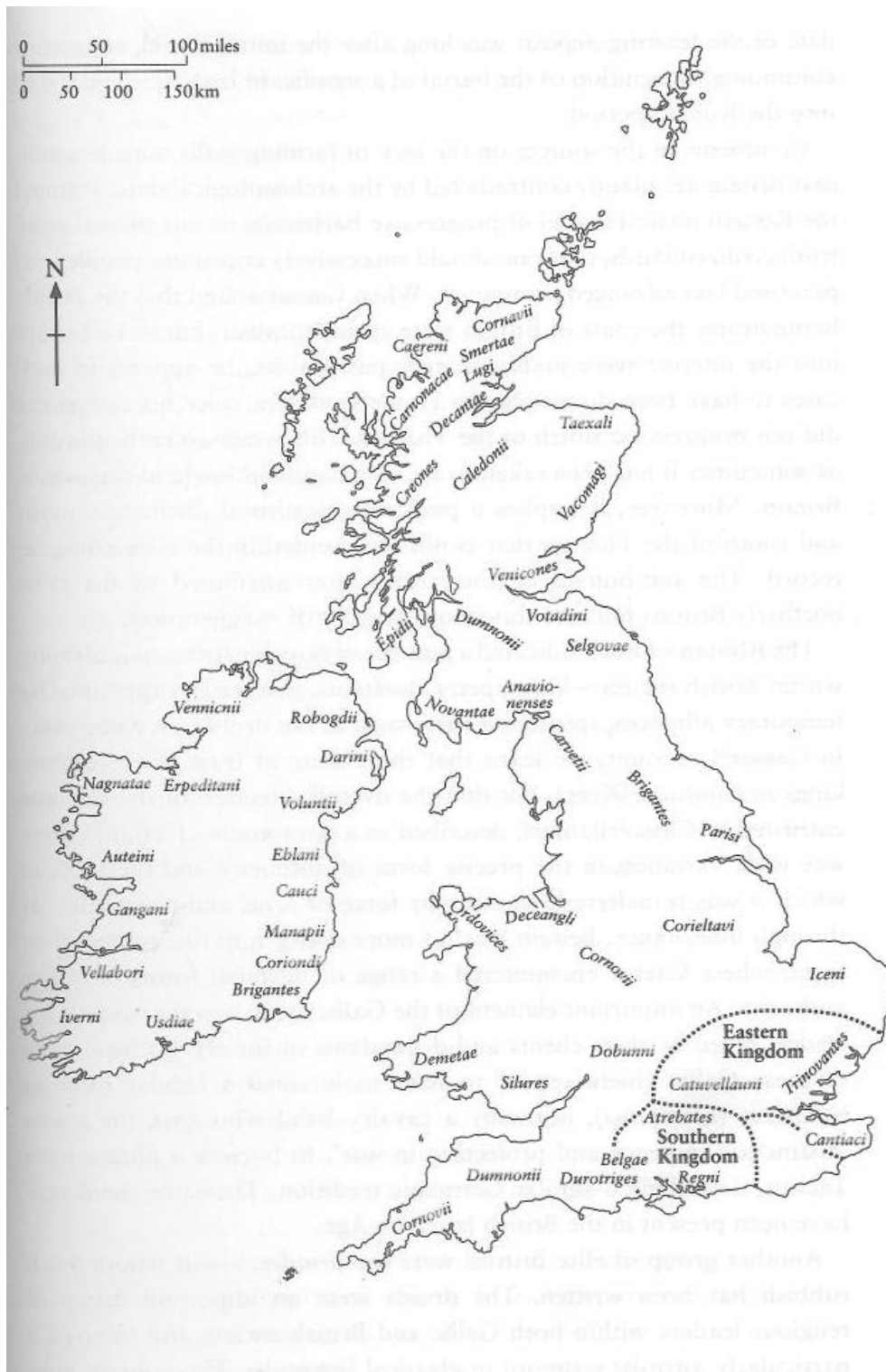

Tillegg III: Myntutbredelse hos britiske stammer:

Fra Mattingly 2007: 55.

Tillegg IV: Antatte stammer i Britannia og de sydøstlige dynastiene
 Fra Mattingly 2007: 49.

BIBLIOGRAFI

Forkortelser

Alle forkortelsene på de antikke kildene samsvarer med Hornblower, S. og A. J. S. Spawford 2003. *The Oxford Classical Dictionary*. Revidert 3 utgave. Oxford. De hederlige unntakene er strabon og keiser Augustus, som har fått forkortelsen *Strabo*. og *Aug*.

Myntreferanser:

Alle mynter det refereres til i denne fremstillingen er avbildet i John Creighton, *Coins and Power in Late Iron Age Britain*, 2000 Cambridge. Sidetall fra denne boka er derfor oppgitt når de nevnes.

Oversettelser:

Sveton. *Romerske keisere*, til norsk ved Henning Mørland, Aschehaug 1974.

Gaius Julius Caesar, *Gallerkrigen*, oversatt av Johan Hammond Rosbach, Thorleif Dahls kulturbibliotek 2008.

Cornelius Tacitus, *Agricola og Germania*, til norsk ved Trygve Width, Aschehoug & Co 1968.

Cornelius Tacitus, *Årbøkene*, oversatt med innledning og noter av Henning Mørland, Thorleif Dahls Kulturbibliotek 1988.

Marcus Tullius Cicero, *Brev fra en revolusjonstid, fra år 63 til Caesars død år 44*, Utvalg og innledning ved Jørgen Fredrik Ording, Dreyers Forlag 1969.

Sekundærlitteratur:

Barrett, J.C. 1997. "Romanization: a Critical Comment". *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series* no.23. pp. 51-64.

Bédoyère, G. 2003. *Defying Rome, The Rebels of Roman Britain*, Stroud.

Bédoyère, G. 2006. *Roman Britain, a New History*, London.

Braund, D. 1984. *Rome and the Friendly King: the character of the client kinship*, London.

Braund, D. 1996. *Ruling Roman Britain, Kings, Queens, Governors and Emperors from Julius Caesar to Agricola*, London.

- Carr, G. 2001 “‘Romanisation’ and the Body”, G. Davies, A. Gardner, K. Lockyear (eds) *TRAC 2000: Proceedings of the Tenth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference London 2000*, Oxford. pp.112-124.
- Carr, G. 2003. “Creolisation, pidginisation and the interpretation of unique artefacts in early Roman Britain”, G. Carr, E. Swift, J. Weeks (eds) *TRAC 2002: Proceedings of the Twelfth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Canterbury 2002*, Oxford. pp 113-125.
- Champion, Craige B. (ed), 2004. *Roman Imperialism, Reading and Sources*, Oxford .
- Coolingwood R.G. 1936. *Roman Britain and the English Settlements*, Oxford.
- Creighton, J. 1995. “Visions of Power: Imagery and Symbols in Late Iron Age Britain”, *Britannia*, Vol. 26. pp. 285-301.
- Creighton, J. 2000. *Coins and Power in Late Iron Age Britain*, Cambridge.
- Creighton, J. 2002. “Comments on Greg Woolf’s ‘generations of aristocracy’ and Jan Slofstra’s ‘Batavians and Romans’”, *Archaeological Dialogues* 9.1. pp. 41-44.
- Creighton, J. 2006. *Britannia. The creation of a Roman province*, London.
- Cunliffe, B. 1991. *Iron Age Communities in Roman Britain* (3rd ed), London.
- Cunliffe, B. 2004. “Britain and the Continent: Networks of Interaction”, Todd, M. (ed) *A Companion to Roman Britain*, Malden Mass. pp. 1-10.
- DeWitt J. N. 1938. “The Druids and Romanization”, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Vol. 69. pp. 319-332.
- Eckardt H. 2000. *Illuminating Roman Britain*, G. Fincham, G. Harrison, R. Holland, L. Revell (eds) *TRAC 99 Proceedings of the Ninth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Durham 1999*, Oxford. pp. 8 -21.
- Eriksen, T. H. 1994. *Kulturelle veikryss. Essays om kreolisering*. Oslo.
- Eriksen, T. H. 1998. *Små steder, store spørsmål*, Oslo.
- Fitzpatrick, A. P. 1989. “The use of Roman Imperialism by the Celtic Barbarians in the later Republic”, i Barret, J. C., Fitzpatrick, A. P., Macinnes, L. (ed) *Barbarians and Romans in North-West Europe, from later Republic to late Antiquity*. BAR international Series 471, pp 27-54.
- Forcey, C. 1998. “Whatever Happened to the Heroes? Ancestral cults and the enigma of Romano-Celtic temples”, C. Forcey, J. Hawthorne, R. Witcher (eds) *TRAC 97: Proceedings of the Seventh Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Nottingham 1997*. Oxford. pp. 87-98.

- Frere, S.S. 1961. *Problems of the iron age in southern Britain*. London.
- Frere, S., 1987. *Britannia, a History of Roman Britain*. London.
- Fulford, M., 2001. "Links with the Past. Pervasive 'Ritual' behaviour in Roman Britain", *Britannia*, Vol. 32, pp. 199-218.
- Fulford M., 2002. "A second start: from the defeat of Boudicca to the third century", Peter Salway (ed), *The Roman Era*, Oxford. pp. 39-74.
- Grahame, M. 1997. "Towards a theory of Roman Urbanism: Beyond economies and ideal-types", K. Meadows, C. Lemke, J. Heron (eds) *TRAC 96: Proceedings of the Sixth Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Sheffield 1996*, Oxford. pp. 151-162.
- Grahame, M. 1998. "Redefining Romanization: material culture and the question of social continuity in Roman Britain, C. Forcey, J. Hawthorne, R. Witcher (eds) *TRAC 97: Proceedings of the Seventh Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Nottingham 1997*. Oxford. pp. 1-10.
- Graves-Brown, P., Jones, S., Gamble, C. 1996. *Cultural identity and archaeology*, London.
- Green, A. J. M. 1998. "God in Man's image: Thoughts on the Genesis and Affiliations of Some Roman-British Cult-Imagery", *Britannia*, Vol. 29, pp. 17-30.
- Green, A. J. M., Webster, P., 2003. *Artefacts and Archaeology – Aspects of the Celtic and Roman World*. Cardiff.
- Green, A. J. M. 2004. "Gallo-British Deities and their Shrines", Todd, M. (ed) *A Companion to Roman Britain*. Malden Mass. pp 193-219.
- Green, K. 1986 *The Archaeology of the Roman Empire*, London.
- Gupta, C. & Chattopadhyaya D.P. (eds) 1998. *Cultural Otherness and Beyond*, Leiden.
- Hanson, W.S. 1997. "Forces of change and methods of control". *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series* no.23. pp. 67-80.
- Haselgrove, C. 2004. "Society and Polity in Late Iron Age Britain", Todd, Malcolm (ed), *A Companion to Roman Britain*, Malden Mass. pp12-29.
- Haverfield, F. 1912 *The Romanization of Roman Britain*, Oxford.
- Henig, M. 1995. *The Art of Roman Britain*, London.
- Henig, M. 2004. "Roman Religion and Roman Culture in Britain", Todd, M. (ed) *A Companion to Roman Britain*, Malden Mass. pp. 220-241.
- Hingley, R. 1997. "Resistance And Domination: Social Change in Roman Britain". *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series*, no.23. pp. 81-100.

- Hingley, R. & Miles, D. 2002, "The human impact on the landscape: agriculture, settlement, industry, infrastructure", P. Salway (ed) *The Roman Era*, Oxford. pp. 141-171.
- Hingley, R. 2005. *Globalizing Roman Culture: Unity, Diversity and Empire*. New York.
- Hofstede, G. 2001. *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizational Across Nations*. Thousand Oaks.
- Hovland, A. 2001. "Etnisk bevisstgjøring og kreolisering", i Eriksen T. H.(red), *Flerkulturell forståelse*, Oslo, pp. 216-232.
- Hurst, Henry 2000, "The Fortress coloniae of Roman Britain: Colchester, Lincoln, and Gloucester". i Elizabeth Fentress (ed) *Romanization and the City. Creation, dynamics and failures*, *Journal of Roman Archaeology supplement series no.38*. pp. 105-114.
- Huskinson, J. 2002, "Culture and social relations in the Roman Province", Salway, P. (ed) *The Roma Era*, Oxford
- Hutton, R. 2007. *The Druids*, London.
- Ireland S. 1996. *Roman Britain: A Sourcebook 2nd ed*. London.
- James S. 1999, *The Atlantic Celts. Ancient People or Modern Inventions?* Wisconsin.
- James, S. 2001. "'Romanization' and the peoples of Britain", Key S. and Terrenato N. (eds) *Italy and the West: comparative issues in Romanization*. Oxford. pp. 187-209.
- Jones. B. & Matinly, D. 1990. *An Atlas of Roman Britain*, Cambridge.
- Jones, S. 1997. *The Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present*, London.
- Jundi, S., and Hill J.D.1998. "Brooches and Identities in First Century AD Britain: more than meets the eye?", C. Forcey, J. Hawthorne, R. Witcher (eds) *TRAC 97Proceedings of the Seventh Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Nottingham 1997*, Oxford. pp. 125-137.
- Kendrick, T.D. 1927. *The Druids. A study in Keltic Prehistory*, London.
- Keay, S. & Terronto, N. (eds), 2001. *Italy and the West, Comparative Issues in Romanization*, Oxford.
- Laurence, R. & Berry J. (eds). 1998. *Cultural identity in the Roman Empire*, London.
- MacMullen, R. 2000. *Romanization in the Time of Augustus*, New Haven.
- Martins C. 2003. "Becoming consumers: looking beyond wealth as an explanation for villa variability", G. Carr, E. Swift, J. Weeks (eds) *TRAC 2002: Proceedings of the Twelfth*

- Annual Theoretical Roman Archaeology Conference Canterbury 2002*, Oxford. pp. 84-100.
- Mattingly, D. 2007. *An Imperial Possession, Britain in the Roman Empire, 54 BC – AD 409*, London.
- Mattingly D.J. 1997. "Introduction: Dialogues of Power and Experience in the Roman Empire". *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series*, no.23. pp. 7-24.
- Millet, M. 1990. *The Romanization of Britain. An Essay in Archaeological Interpretation*. Cambridge.
- Morse, M. A. 2005. *How the Celts came to Britain : Druids, ancient skulls and the birth of archaeology*, Tempus.
- Phillpott, Robert. 1991. "Burial Practices in Roman Britain. A survey of grave treatment and furnishing. A.D. 43 – 410", *BAR British Series 219*, pp. 217 – 243.
- Pitts, F. Lynn. 1979. "Roman bronze figurines from the civitates of the Catuvellauni and Trinovantes", *BAR British series 60*, Oxford.
- Potter, T.W. 2002. "The Transformation of Britain: from 55BC to AD 61", Salway, Peter(ed), *The Roman Era*, Oxford.
- Rose C. B. 1990. "'Princes' and barbarians on the Ara Pacis", *American Journal of Archaeology*, Vol. 94, No. 3, pp. 453-467.
- Salway, P. 1997. *A History of Roman Britain*, Oxford.
- Salway, P. 2002. *The Roma Era*, Oxford.
- Slofstra J. 2002a. "Batavians and Romans on the Lower Rhine, The Romanization on a frontier area", *Archaeological Dialogues* 9.1 pp. 16-38.
- Slofstra J. 2002b. "Story-telling and Theory. A reply", *Archaeological Dialogues* 9.1 pp. 55-57.
- Stewart, P. C. N. 1995 "Inventing Britain: The Roman creation and adaptation of an image", *Britannia*, Vol 26. pp. 1-10.
- Todd, M. 1981. *Roman Britain, 55 BC – AD 400, The Province beyond Ocean*, New Jersey.
- Todd, M. (ed) 2004. *A Companion to Roman Britain*. Malden Mass.
- Upex G. S. 2008. *The Romans in the east of England. Settlement and Landscape in the Lower Nene Valley*, Tempus, Chalford.
- Verhelst, G. T. 1990. *No Life Without Roots: Culture and Development*. London.
- Wacher, J. S. 1966. *The Civitas Capitals of Roman Britain*, Leichester.

- Webster, J. 1995. “‘interpretatio’: Roman Word Power and the Celtic Gods”, i *Britannia*, Vol. 26. pp. 153-161.
- Webster, J. 1997. “A negotiated syncretism: readings on the development of Romano-Celtic religion”, *Journal of Roman Archaeology Supplementary Series*, no.23. pp. 81-100.
- Webster, J. 1999a. A New Roman Britain? Recent Developments in Romano-British Archaeology, *American Journal of Archaeology*, Vol. 103, No. 1. (Jan), pp 122-125.
- Webster, J. 1999b. At the End of the World: Druidic and Other Revitalization Movement in Post-Conquest Gaul and Britain, i *Britannia* Vol 30, pp. 1-20.
- Webster, J. 2001. “Creolizing the Roman Provinces”. *American Journal of Archaeology* 105 (2). pp. 209-225.
- Wells, P. S. 2001. *The Barbarians speak: How the Conquered Peoples Shaped Roman Europe*. New Jersey
- Wells P. S. 2002. “Perspectives on changes in Early Roman Gaul”, *Archaeological Dialogues* 9.1. pp. 47 – 51.
- Whittaker C. R. 1997. Imperialism and culture: the Roman initiative i *Dialogues in Roman Imperialism*, pp. 143-163.
- Willis, S. 1996. “The Romanization of Pottery Assemblages in the East and North-East of England during the First Century A. D.: A Comparative Analysis”, *Britannia*, Vol. 27. pp. 179-221.
- Woolf, G. 1997. “Beyond Romans and Natives”, *World Archaeology*, Vol. 28, No. 3, pp 339-350.
- Woolf, G. 1998. *Becoming Roman: the origins of provincial civilization in Gaul*, Cambridge.
- Woolf, G. 2000. “Urbanization and its discontents in early Roman Gaul”, i Elizabeth Fentress (ed), *Romanization and the City. Creation, dynamics and failures*, *Journal of Roman Archaeology supplement series* no.38. pp. 115-32.
- Woolf, G. 2001. “The Roman Cultural Revolution in Gaul”, i Key S. and Terrenato N. 2001. *Italy and the West: comparative issues in Romanization*. Oxford. pp. 173-186.
- Woolf, G. 2002a. “Generations of aristocracy”, *Archaeological Dialogues* 9.1. pp. 2-15.
- Woolf, G. 2002b. “Making the most of Historical Roman Archaeology”, i *Archaeological Dialogues* 9.1. pp 51-54.
- Zanker, P. 1990. *The Power of Images in the Age of Augustus*, Michigan.

Yeung, K-T. & Martin, J. L. 2003. "The Looking Glass Self: An Empirical Test and Elaboration", *Social Forces* 81, no. 3.

Gallisk høvding gjennomfører en kulturrevolusjon. Fremstilling i tegneserieform anno 1966

©Gosciny-Uderzo